

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO
CROATIAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
KROATISCHE PHILOSOPHISCHE GESELLSCHAFT
ASSOCIAZIONE CROATA DI FILOSOFIA

20. DANI FRANE PETRIĆA
20th DAYS OF FRANE PETRIĆ
20. FRANE-PETRIĆ-TAGE
20. GIORNI DI FRANCESCO PATRIZI

GLAVNA TEMA: *Filozofska gibanja na jugoistoku Europe*

MAIN THEME: *Philosophical Trends in Southeast Europe*

HAUPTTHEMA: *Philosophische Entwicklungstendenzen im Südosten Europas*

TEMA PRINCIPALE: *Tendenze filosofiche nel Sud-Est Europa*

Cres, Hrvatska, 18.–21. rujna 2011.

Cres, Croatia, September 18–21, 2011

Cres, Kroatien, 18.–21. September 2011

Cherso, Croazia, 18–21 settembre 2011

STALNA TEMA: *Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode*

REGULAR ANNUAL THEME: *Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy*

STÄNDIGES THEMA: *Von Petrić zu Bošković: Wandlungen in der Naturphilosophie*

TEMA FISSO: *Da Petrić a Bošković: le trasformazioni nella Filosofia della natura*

Cres, Hrvatska, 21.–24. rujna 2011.

Cres, Croatia, September 21–24, 2011

Cres, Kroatien, 21.–24. September 2011

Cherso, Croazia, 21–24 settembre 2011

Pokrovitelji 20. *Dana Frane Petrića*

predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović,
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
Republike Hrvatske,
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske,
Primorsko-goranska županija

The patrons of the 20th *Days of Frane Petrić*

President of the Republic of Croatia Ivo Josipović,
Ministry of Science, Education and Sports
of the Republic of Croatia,
Ministry of Culture of the Republic of Croatia,
Primorje-Gorski Kotar County

SADRŽAJ / CONTENTS

Organizacijski odbor i programski odbori / Organization Committee and Programme Committees	7
Uvod / Introduction	9
• PAVO BARIŠIĆ, <i>Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe</i>	11
• IVICA MARTINOVIĆ, <i>Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy</i>	15
Program / Programme	19
• Simpozij <i>Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe Symposium</i>	21
• Simpozij <i>Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy Symposium</i>	37
Sažeci izlaganja / Paper abstracts	45
• Simpozij <i>Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe Symposium</i>	47
• Simpozij <i>Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy Symposium</i>	135
Adresar izlagača / Addresses of the speakers	189
• Simpozij <i>Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe Symposium</i>	191
• Simpozij <i>Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy Symposium</i>	199
Medunarodna federacija filozofskih društava (FISP) / International Federation of Philosophical Societies (FISP)	203
Sponzori 20. Dana Frane Petrića / Sponsors of the 20th Days of Frane Petrić	215
Kronologija Dana Frane Petrića 1992.–2011. / Chronology of the Days of Frane Petrić 1992–2011	219

**Organizacijski odbor *Dana Frane Petrića* /
Organization Committee of the *Days of Frane Petrić***

Lino Veljak (Zagreb), *predsjednik/President*, Ivana Zagorac (Zagreb), *glavna tajnica/Chief Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Pavo Barišić (Zagreb/Split), Ivan Bekavac Bašić (Zagreb), Igor Čatić (Zagreb), Ante Čović (Zagreb), Jasminka Ćus-Rukonić (Cres), Heda Festini (Rijeka), Ljiljana Filipas (Cres), Nada Gosić (Rijeka), Mislav Ježić (Zagreb), Hrvoje Jurić (Zagreb), Kristijan Jurjako (Cres), Ivan Karlić (Zagreb), Gottfried Küenzlen (München), Mislav Kukoč (Split), Nenad Malović (Zagreb), Ivica Martinović (Zagreb), Maria Muccillo (Roma), Gaetano Negovetić (Cres), Sergio Negovetić (Cres), Tomáš Nejeschleba (Olomouc), Mirjana Parat (Cres), Mirko Parat (Cres), Attila Pató (Praha), Snježana Paušek-Baždar (Zagreb), Ante Pažanin (Zagreb), Tomislav Petković (Zagreb), Milan Polić (Medulin/Zagreb), Walter Salković (Cres), Ljerka Schiffler (Zagreb), Nikola Skledar (Zagreb), Nikola Stanković (Zagreb), Igor Škamperle (Ljubljana), Lenart Škof (Koper), Christo Todorov (Sofija), Luka Tomašević (Split), Dragica Vujadinović (Beograd)

**Odbori simpozija *Filozofska gibanja na jugoistoku Europe* /
Committees of the *Philosophical Trends in Southeast Europe Symposium***

Programski odbor / Programme Committee: Pavo Barišić (Zagreb/Split), *predsjednik/President*, Ivana Zagorac (Zagreb), *tajnica/Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Igor Čatić (Zagreb), Ante Čović (Zagreb), Bruno Ćurko (Zagreb), Mislav Ježić (Zagreb), Hrvoje Jurić (Zagreb), Mislav Kukoč (Split), Ivica Martinović (Zagreb), Walter Salković (Cres), Ivana Skuhala Karasman (Zagreb)

Međunarodni programski odbor / International Programme Committee: Sulejman Bosto (Sarajevo), Betül Çotuksöken (Istanbul), Ivan Kaltchev (Sofija), Željko Kaluđerović (Novi Sad), Luka Omladić (Ljubljana), Luca Scarantino (Milan/Paris), Lenart Škof (Koper), Kiril Temkov (Skopje), Hristo Todorov (Sofija), Stavroula Tsinorema (Rethymnon), Stelios Virvidakis (Athīna), Dragica Vujadinović (Beograd)

Programski odbor simpozija *Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode* / Programme Committee of the *Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy Symposium*

Ivica Martinović (Zagreb), *predsjednik/President*, Bruno Ćurko (Zagreb), *tajnik/Secretary*, Davor Balić (Osijek), Snježana Paušek-Baždar (Zagreb), Tomislav Petković (Zagreb)

20. DANI FRANE PETRIĆA

Uvod

20th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Introduction

FILOZOFSKA GIBANJA NA JUGOISTOKU EUROPE

Pavo Barišić

Predsjednik Programskoga odbora simpozija

Filozofska gibanja na jugoistoku Europe

Pod dojmom demokratskih promjena početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća, kada su se počeli urušavati nanosi totalitarnih režima, Europa ujedinjavati, a svijet globalno povezivati, Hrvatsko filozofsko društvo organiziralo je od 9. do 11. srpnja 1992. u rodnom gradu znamenitoga renesansnog filozofa Frane Petrića simpozij »Suvremena filozofska gibanja u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini«. Skup je prvotno bio zamišljen kao izraz »solidarnosti sa svim pojedincima i narodima koji su se opredijelili za slobodu i demokraciju«. Tako je u *Sretnom gradu* započeo niz znanstvenih susreta na kojima su u otvorenom dijaloškom ozračju razmatrane ključne teme suvremenoga svijeta i nove epohe.

Prije dva desetljeća pucala je željezna zavjesa i urušavao se komunizam najbučnije i uz strahovita ratna razaranja i sukobe upravo u jugoistočnom i srednjem dijelu Europe. U međuvremenu je učinjen znatan pomak i napredak u pravcu demokratizacije i stabilizacije. Neke su zemlje tada već bile u Europskoj Uniji, kao Grčka i Italija, neke su u međuvremenu postale punopravne članice, kao Austrija, Slovenija, Mađarska, Bugarska i Rumunjska, neke su pred okončanjem pregovora za ulazak, kao Hrvatska, neke u pregovorima nailaze na nerazumijevanje i prepreke, kao Turska, neke još čekaju odobrenje za početak pregovora, kao Makedonija, a neke se tek spremaju za pregovore, kao Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo i Srbija. Činjenica je da Europska Unija početkom trećega tisućljeća najveću zadaću u svojem proširenju treba ispuniti upravo na jugoistoku Europe.

Povijesni luk od dva desetljeća predstavlja misaoni poticaj za pogled unatrag i sagledavanje što se zbivalo, kakva su bila filozofska strujanja te kakve se perspektive mišljenja otvaraju danas u Jugoistočnoj i Srednjoj Europi u širem obzoru europskih i svjetskih duhovnih kretanja krajem drugoga i na početku trećega tisućljeća. Jubilarni dvadeseti *Dani*

Frane Petrića zamišljeni su kao svojevrsna retrospektiva, ali istodobno kao i perspektiva budućih gibanja i promišljanja o suvremenom svijetu, filozofiji i znanosti.

Programsko je polazište simpozija da filozofija i znanost imaju osobito zadaću rasvijetliti smisao društvenih zbivanja i potaknuti dijaloška nastojanja u pluriperspektivnom traženju i razmatranju istine. Važni su koraci na tom putu rušenje zapreka i otvaranje prema boljem poznavanju, suprotstavljanje tendencijama udaljavanja i razlika kako bi se jugoistok Europe vratio zadaći koju je imao u povijesti kada su iz njega poniknule i razvile se europska i planetarna filozofija i znanost. U tu svrhu međunarodni je simpozij podloga za dijalog različitih perspektiva na temelju presjeka i pregleda filozofskih strujanja u pojedinim sredinama. Nakana je osvijetliti institucionalne projekte i pojedinačna stvaralaštva, prikazati komunikacijske mreže i časopise, izdavačke nizove i intelektualne pothvate, značajne knjige i nove ideje. Raznovrsni aspekti i pojedine perspektive istraživanja vrednovat će se i razmatrati u svjetlu širih svjetskih filozofskih kretanja i globalizacijskih procesa.

Kao dio jubilarne manifestacije *Dani Frane Petrića*, simpozij »Filozofska gibanja na jugoistoku Europe« organizira se uz potporu Međunarodne federacije filozofskih društava (FISP), ujedno i kao Šesti »Filozofski seminar balkanskih zemalja«. Peti filozofski seminar održan je 2009. u Istanbulu, a Sedmi seminar bit će organiziran 2013. u okviru 24. *Svjetskoga filozofskog kongresa* u Ateni.

Međunarodna federacija filozofskih društava održava tijekom jubilarne manifestacije *Dani Frane Petrića* 21. i 22. rujna 2011. sjednicu svojega Upravnoga odbora u Petrićevu 'sretnom gradu' Cresu.

PHILOSOPHICAL TRENDS IN SOUTHEAST EUROPE

Pavo Barišić

President of the Programme Committee
of the *Philosophical Trends in Southeast Europe* Symposium

Under the impression of democratic changes at the beginning of the 1990s, when the deposits of totalitarian regimes started collapsing, Europe uniting, and the world connecting globally, in 1992 from 9 to 11 July the Croatian Philosophical Society organised the “Contemporary Philosophical Trends in Croatia, Slovenia, and Bosnia and Herzegovina” symposium in the hometown of the eminent Renaissance philosopher Frane Petrić. The conference was initially conceived as an expression of “solidarity with all individuals and people who have opted for freedom and democracy”. Thus, in the *Happy Town* a series of scientific conferences was born, at which key issues and topics of the contemporary world and the new epoch have been considered in open dialogue.

Two decades ago, the Iron Curtain tore and Communism came tumbling down the loudest and with terrible war destruction and conflict exactly in Southeast and Central Europe. In the meantime, there has been significant progress towards democracy and stability. Some countries were already part of the European Union, such as Greece and Italy, some became full members since, such as Austria, Slovenia, Hungary, Bulgaria and Romania, some are about to finalise negotiations on EU membership, such as Croatia, some have come across a lack of understanding and obstacles, such as Turkey, some still await approval to start negotiations, such as Macedonia, and some are only now preparing for negotiations, such as Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Kosovo and Serbia. It is a fact that at the beginning of the third millennium the greatest task of the European Union – as far as its enlargement is concerned – is to be undertaken exactly in Southeast Europe.

This historical two-decade-long span represents the stimulus to retrospect and reflect on what has been happening, what the philosophical trends have been like, and what kind of perspectives of thought are opening today in Southeast and Central Europe within the wider context of the spiritual trends not only of Europe but also of the world

at the end of the second and the beginning of the third millennium. These jubilee *Days of Frane Petrić* are conceived as a retrospective of its kind, as well as a perspective on future trends and reflections on today's world, philosophy and science.

The programmatic starting point of the symposium is that both philosophy and science have the task of shedding light on the meaning of social happenings, and of initiating dialogue in seeking and considering the truth from a pluriperspectival view. On this path, the major steps are overcoming obstacles and opening up to better mutual understanding, opposing tendencies towards alienation and difference for Southeast Europe to return to the task it had had in history, when European and major philosophy and science had budded and developed from there. With this purpose, this international symposium should serve as a basis for a dialogue between different perspectives based on an overview of the philosophical trends in different communities. It is our intention to throw light on institutional projects and individual creations, present communication networks and journals, book series and intellectual undertakings, promote some major books and new ideas. Various aspects and some research perspectives will be both evaluated and considered in the light of broader world trends in philosophy and globalisation processes.

As one of the parts of these jubilee *Days of Frane Petrić*, the “Philosophical Trends in Southeast Europe” symposium, as well as the “Sixth Balkan Countries Seminar of Philosophy”, is supported by the International Organisation of Philosophical Societies (FISP). The Fifth Seminar of Philosophy was held in 2009 in Istanbul, and the Seventh will be organised in 2013 within the framework of the 24th *World Congress of Philosophy* in Athens.

During this year's jubilee *Days of Frane Petrić* on 21 and 22 September 2011, the Steering Committee of the International Organisation of Philosophical Societies is holding a meeting in Petrić's ‘happy town’ of Cres.

OD PETRIĆA DO BOŠKOVIĆA: MIJENE U FILOZOFIJI PRIRODE

Ivica Martinović

Predsjednik Programskog odbora
simpozija *Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode*

Zbog obilježavanja 300. obljetnice Boškovićeve rođenja, simpozij je ove godine usmjeren na dvojicu filozofa koji su se u evropskim razmjerima istaknuli svojim izvornim filozofijama prirode: na Franu Petrića (1529–1597) i Ruđera Boškovića (1711–1787).

Međunarodni simpozij »Od Petrića do Boškovića« u sklopu 20. Dana Frane Petrića želi poslužiti istraživačima da izlože rezultate svojih istraživanja i doprinesu točnijoj prosudbi o ulozi i značenju Petrićeve misli u renesansnom kontekstu, a Boškovićeve filozofije u kontekstu 18. stoljeća. U tom su smislu primjerene ove istraživačke teme:

0. život, rukopisi i tiskana djela Frane Petrića i Ruđera Boškovića;
1. obilježja, značenje i dometi njihovih izvornih uvida;
2. izvori Petrićeve i Boškovićeve misli;
3. poredbene prosudbe Petrićevih i Boškovićevih zamisli;
4. recepcija Petrićeva i Boškovićeve djela, kako ona raznolika među suvremenicima, tako i kasnija koja odjekuje stoljećima;
5. Petrićev i Boškovićev doprinos različitim filozofskim disciplinama, napose filozofiji prirode i filozofiji znanosti;
6. Petrićev i Boškovićev doprinos matematici i prirodnim znanostima;
7. Petrićeva i Boškovićeva književna djela;
8. Petrićev i Boškovićev odnos prema latinskom jeziku;
9. prirodne filozofije Descartesa, Leibniza i Newtona, napose Boškovićev odnos prema njima;
10. prirodne filozofije hrvatskih filozofa koji su djelovali u razdoblju od Petrića do Boškovića.

Time, dakako, nije ograničen krug tema koje se mogu prijaviti za izlaganje na simpoziju »Od Petrića do Boškovića«.

PETRIĆ TO BOŠKOVIĆ: CHANGES IN THE NATURAL PHILOSOPHY

Ivica Martinović

President of the Programme Committee
of the *Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy* Symposium

Due to the fact that this year marks the 300th anniversary of Bošković's birth, this year's symposium focuses on two philosophers who were widely acclaimed in Europe thanks to their original philosophies of nature: Frane Petrić (1529–1597) and Ruđer Bošković (1711–1787).

The aim of the international “Petrić to Bošković” symposium within the framework of the 20th *Days of Frane Petrić* is to serve as a forum for research result presentation and contribution to a more detailed and accurate analysis of both the role and significance of Petrić's thought within the context of the Renaissance, and Bošković's philosophy within the context of the 18th century. Accordingly, the following research topics are appropriate:

0. the life, manuscripts and printed work of Frane Petrić and Ruđer Bošković;
1. the features, import and reach of their original insights;
2. the sources of Petrić's and Bošković's thoughts;
3. comparative analyses of Petrić's and Bošković's ideas;
4. the reception of Petrić's and Bošković's work, both by their contemporaries and the centuries ahead to date;
5. Petrić's and Bošković's contribution to diverse philosophical disciplines and the philosophies of nature and science in particular;
6. Petrić's and Bošković's contribution to mathematics and the natural sciences;

7. Petrić's and Bošković's works of literature;
8. Petrić's and Bošković's relationship to the Latin language;
9. the natural philosophies of Descartes, Leibniz and Newton, and Bošković's relationship to them;
10. the natural philosophies of Croatian philosophers who lived and worked between the times of Petrić and Bošković.

This, naturally, does not limit the topics that can be submitted to the symposium "Petrić to Bošković".

20. DANI FRANE PETRIĆA

Program

20th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Programme

Simpozij
FILOZOFSKA GIBANJA NA JUGOISTOKU EUROPE

Symposium
PHILOSOPHICAL TRENDS IN SOUTHEAST EUROPE

PETAK, 16. rujna 2011. / FRIDAY, September 16, 2011

19:00 Javna predavanja u Osnovnoj školi Frane Petrića, Grad Cres /
Public lectures in Frane Petrić Elementary School, Town of Cres

PAVO BARIŠIĆ, predsjednik Programskog odbora simpozija
Filozofska gibanja na jugoistoku Europe /
President of the Programme Committee of the
Philosophical Trends in Southeast Europe Symposium:
»Dva desetljeća Dana Frane Petrića« / “Two Decades of the
Days of Frane Petrić”

BRUNO ĆURKO, tajnik Programskog odbora simpozija
Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode /
Secretary of the Programme Committee of the
Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy Symposium:
»Frane Petrić na Danima Frane Petrića« / “Frane Petrić on the *Days*
of Frane Petrić”

IGOR ČATIĆ, član Organizacijskog odbora Dana Frane Petrića /
Member of the Organization Committee of the *Days of Frane Petrić*:
»Ako NE plastičnim vrećicama, što umjesto njih?« / “If not plastic
bags, then what?”

NEDJELJA, 18. rujna 2011. / SUNDAY, September 18, 2011

Dolazak i smještaj sudionika u hotel »Kimen« u Cresu /
Arrival and accommodation of participants at “Kimen” Hotel, Cres

19:30 *Piće dobrodošlice / Welcome drink*

20:00 *Večera / Dinner*

21:00 Koncert u župnoj crkvi u Cresu /
Concert in Parish Church, Cres

Program/programme:

Hrvatski i europski barokni majstori / Croatian and European Baroque
Masters

Nastupaju/performing:

Vesna Kovačić (sopran/soprano) & Hrvojka Mihanović-Salopek
(orgulje/organ)

PONEDJELJAK, 19. rujna 2011. / MONDAY, September 19, 2011

9:00–10:00 Otvaranje skupa i pozdravne riječi /
Opening ceremony and welcoming speeches

PAVO BARIŠIĆ, predsjednik Programskog odbora / President of the Programme Committee

LINO VELJAK, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva / President of the Croatian Philosophical Society

PETER KEMP, predstavnik Međunarodne federacije filozofskih društava (FISP) / Representative of the International Federation of Philosophical Societies (FISP)

MIRJANA PARAT, direktorica hotela »Kimen« / Director of the “Kimen” Hotel

DARIJA VASIĆ, direktorica Turističke zajednice Cres / Director of the Tourist Board of the Town of Cres

KRISTIJAN JURJAKO, gradonačelnik Grada Cresa / Mayor of the Town of Cres

ZLATKO KOMADINA, župan Primorsko-goranske županije / President of the Primorje-Gorski Kotar County

KORALJKA SOPTA, predstavnica ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske / Representative of Ministry of Science, Education and Sports of the Republic of Croatia

JASEN MESIĆ, ministar kulture Republike Hrvatske / Minister of Culture of the Republic of Croatia

IVO JOSIPOVIĆ, predsjednik Republike Hrvatske / President of the Republic of Croatia

---

PLENARNO PREDAVANJE ::: PLENARY LECTURE
Sekcija A ::: Section A

Predsjedava / Chairperson: HARUN TEPE

10:00–10:30 LENART ŠKOF (Slovenia/Slovenija), Two Recurrences of an Idea: On Political and Ethical Vicissitudes of Democracy / Dva povratka ideje: o političkim i etičkim preobražajima demokracije

10:30–11:00 *Pauza / Break*

Sekcija A (Engleski) ::: Section A (English)

Predsjedava / Chairperson: STELIOS VIRVIDAKIS

11:00–11:15 PAVO BARIŠIĆ (Croatia/Hrvatska), Democratisation of South-east Europe / Demokratizacija na jugoistoku Europe

11:15–11:30 DRAGICA VUJADINOVIĆ (Serbia/Srbija), Theory and Practice of Civil Society in the Former Yugoslavia and in the New-Established Countries / Teorija i praksa civilnog društva u bivšoj Jugoslaviji i novonastalim državama

11:30–11:45 NIHAL PETEK BOYACI GÜLENÇ (Turkey/Turska), Democracy, Knowledge and Society: Rethinking Plato's Political Philosophy / Demokracija, znanje i društvo: ponovno promišljanje Platonove političke filozofije

11:45–12:00 HARUN TEPE (Turkey/Turska), How Can Philosophy Contribute to the Creation of a More Humane Europe and World? / Kako filozofija može pridonijeti stvaranju humanije Europe i svijeta?

12:00–12:30 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (Hrvatski) ::: Section B (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: KIRIL TEMKOV

11:00–11:15 LINO VELJAK (Hrvatska/Kroatien), Hrvatsko filozofsko društvo: diskontinuirani kontinuitet afirmacije pluralizma / Kroatische Philosophische Gesellschaft: Eine kontinuierte Diskontinuität der Affirmation des Pluralismus

11:15–11:30 SULEJMAN BOSTO (Bosna i Hercegovina/Bosnien und Herzegovina), Hermeneutika kao praktična filozofija / Hermeneutik als praktische Philosophie

11:30–11:45 IGOR ČATIĆ (Hrvatska/Croatia), Poticaji filozofâ tehničaru / Philosophers' Impetus for Technicians

11:45–12:15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (Hrvatski) ::: Section C (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: VLADIMIR JELKIĆ

11:00–11:15 SLOBODAN SADŽAKOV (Srbija/Serbia), Marxovo naslijeđe i jugoistočna Europa / Marx's Inheritance and Southeast Europe

11:15–11:30 NENAD VERTOVŠEK (Hrvatska/Croatia), Otuđenje i problemi razotuđenja – između povratka korijenima i nejasne budućnosti / Alienation and Problems of De-Alienation – Between the Return to the Roots and an Undefined Future

11:30–11:45 MATKO MESTROVIĆ (Hrvatska/Croatia), Subjektivnost zajedničkog / Subjectivity of the Common

11:45–12:15 *Rasprava / Discussion*

13:00 *Ručak / Lunch*

14:00 Obilazak grada Cresa uz stručno vodstvo /
A sightseeing tour of the Town of Cres with professional guide

---

Sekcija A (Engleski) ::: Section A (English)

Predsjedava / Chairperson: LENART ŠKOF

16:00–16:15 BÉLA MESTER (Hungary/Mađarska), A History of the Central European Philosophy – A Central European History of Philosophy / Povijest srednjoeuropske filozofije – srednjoeuropska povijest filozofije

16:15–16:30 AHU TUNÇEL (Turkey/Turska), Ontology of *Zoon Politikon* / Ontologija *zoon politikon*

16:30–16:45 DOBRIN TODOROV (Bulgaria/Bugarska), The Notion 'Philosophical Publicity' as an Instrument for Analysis of the History of Modern Philosophical Culture in Bulgaria / Pojam 'filozofska javnost' kao instrument za analizu povijesti moderne filozofske kulture u Bugarskoj

16:45–17:15 *Rasprava / Discussion*

17:15–18:00 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: DRAGICA VUJADINOVIĆ

18:00–18:15 IVAN KALTCHEV (Bulgaria/Bugarska), The Culture of Enmity against Tolerance in Balkans / Kultura neprijateljstva protiv tolerancije na Balkanu

18:15–18:30 VERONIKA JEŽKOVÁ (Czech Republic/Republika Češka), Post-Totalitarian Power in the Philosophical Work of Václav Havel / Post-totalitarna snaga u filozofskom djelu Václava Havela

18:30–18:45 DEJAN DONEV (Macedonia/Makedonija), A Critique about Stunted Mind / Kritika o zakržljalości uma

18:45–19:15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (Hrvatski) ::: Section B (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: LINO VELJAK

16:00–16:15 NENAD CEKIĆ (Srbija/Serbia), Lingvistički revizionizam u suvremenoj metaetici / Linguistic Revisionism in Contemporary Metaethics

16:15–16:30 MIODRAG KAPETANOVIĆ (Srbija/Serbia), Logičari na zajedničkom poslu: priča o jednom beogradsko-zagrebačkom seminaru / Fellow Logicians Working Together: A Story of a Joint Zagreb-Belgrade Seminar

16:30–16:45 MARIJA SELAK (Hrvatska/Croatia), Filozofija svijeta dvadeset godina nakon Augsburško-zagrebačkih filozofskih razgovora / Philosophy of the World Twenty Years after Augsburg-Zagreb Philosophical Discussions

16:45–17:15 *Rasprava / Discussion*

17:15–18:00 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: LUKA TOMAŠEVIĆ

18:00–18:15 JOSIP OSLIĆ (Hrvatska/Croatia), Pozicioniranje »filozofije religije« u hrvatskoj neoskolastici / Positioning of “Philosophy of Religion” in Croatian Neo-Scholasticism

18:15–18:30 BERISLAV ČOVIĆ, MILE MARINČIĆ (Hrvatska/Kroatien), O filozofiji dr. fra Ignacija Gavrana / Über die Philosophie des Dr. Fr. Ignacije Gavran

18:30–18:45 KREŠIMIR CEROVAC (Hrvatska/Croatia), Rad kao temeljno socijalno pitanje. Osvrt na hrvatsku filozofiju prakse / Work as the Key Social Question. End View on Croatian Philosophy of Praxis

18:45–19:00 RAJKA ŠVRLJUGA (Hrvatska/Croatia), Filozofija kao kritika / Philosophy as Criticism

19:00–19:30 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (Hrvatski) ::: Section C (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: BRUNO ĆURKO

16:00–16:15 DIVNA VUKSANOVIĆ (Srbija/Serbia), O potrebi filozofije medija danas: horizonti očekivanja / On the Necessity of Philosophy of the Media Today: Horizon of Expectation

16:15–16:30 SEAD ALIĆ (Hrvatska/Croatia), Filozofsko-medijske analize Grličevih stavova o estetici / Philosophical-Media Analyses of Grlič's Views on Aesthetics

16:30–16:45 DRAGAN ĆALOVIĆ (Srbija/Serbia), Promišljanje medija u suvremenoj srpskoj teoriji: analiza pristupâ / Rethinking the Media in Contemporary Serbian Theory: Analysis of Approaches

16:45–17:00 IRFAN HOŠIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina), Bosanskohercegovačka umjetnost nakon 11. rujna / Bosnian Herzegovinian Artwork after 9/11

17:00–17:30 *Rasprava / Discussion*

17:30–18:00 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: TOMISLAV PETKOVIĆ

18:00–18:15 VLADIMIR JELKIĆ (Hrvatska/Kroatien), Nietzsche i integrativna bioetika / Nietzsche und die Integrative Bioethik

18:15–18:30 IVANA ZAGORAC (Hrvatska/Croatia), Preteče integrativne bioetike / The Forerunners of Integrative Bioethics

18:30–18:45 HRVOJE JURIĆ (Hrvatska/Croatia), Bioetika kao znanstvena, kulturna i društveno-politička integracija / Bioethics as Scientific, Cultural and Socio-Political Integration

18:45–19:00 KAREL TURZA, SANDRA RADENOVIĆ (Srbija/Serbia), Eti-ka, bioetika i humanističke znanosti na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Beogradu / Ethics, Bioethics and the Humanities at the Faculty of Medicine, University of Belgrade

19:00–19:30 *Rasprava / Discussion*

20:00 *Večera / Dinner*

21:00 Predstavljanje knjiga / Presentation of books
(English & German language)

- Presentation of *Osvjetovnjenje hrvatskog filozofskog duha (Secularization of the Croatian Philosophical Spirit)* by Franjo Zenko, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2010 /
Predstavljanje knjige *Osvjetovnjenje hrvatskog filozofskog duha* Franje Zenka, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2010.

Predstavljatelj / Presenter: Ivana Skuhala Karasman

- Presentation of *Filozofske rasprave (Philosophical Treatises)* by Milenko A. Perović, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011 /
Predstavljanje knjige *Filozofske rasprave* Milenka A. Perovića, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011.

Predstavljatelj / Presenter: Lino Veljak

- Presentation of *Povijesnofilozofski tekstovi (Historical-Philosophical Texts)* by Pavao Vuk-Pavlović, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011 /
Predstavljanje knjige *Povijesnofilozofski tekstovi* Pavla Vuk-Pavlovića, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011.

Predstavljatelj / Presenter: Kiril Temkov

- Presentation of *Filozofija prakse (Philosophy of Praxis)*, edited by Nenad Daković, Cultural Center “Dom omladine”, Beograd 2011 /
Predstavljanje zbornika *Filozofija prakse*, ur. Nenad Daković, Dom omladine Beograda, Beograd 2011.

Predstavljatelj / Presenter: Hrvoje Jurić

- Presentation of *Philosophy Worldwide: Current Situation. Materials for International Cooperation and Philosophical Encounters* (third edition), edited by Maija Kūle, Riga, University of Latvia / the Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie, 2011 /
Predstavljanje zbornika *Philosophy Worldwide: Current Situation. Materials for International Cooperation and Philosophical Encounters (Filozofija širom svijeta: aktualno stanje. Materijali za međunarodnu suradnju i filozofijske susrete)*, ur. Maija Kūle, Riga, University of Latvia / the Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie, 2011.

Predstavljatelj / Presenter: Maija Kūle

UTORAK, 20. rujna 2011. / TUESDAY, September 20, 2011

PLENARNA PREDAVANJA ::: PLENARY LECTURES
Sekcija A (Engleski i njemački) ::: Section A (English and German)

Predsjedava / Chairperson: PAVO BARIŠIĆ

9:00–9:30 STELIOS VIRVIDAKIS (Greece/Grčka), Forms of Appropriation and Ideological Uses of Ancient Greek Philosophy and Christian Orthodox Theology by Contemporary Greek Thinkers / Forme prisvajanja i ideoloških korištenja drevne grčke filozofije i kršćanske pravoslavne teologije kod suvremenih grčkih mislioca

9:30–10:00 HRISTO TODOROV (Bulgarien/Bugarska), Vielstimmigkeit und Taubheit. Über die Kommunikation in der heutigen Philosophie in Bulgarien / Višeglasje i gluhoća. O komunikaciji u današnjoj filozofiji u Bugarskoj

10:00–10:15 *Pauza / Break*

Sekcija A (Engleski) ::: Section A (English)

Predsjedava / Chairperson: MISLAV KUKOČ

10:15–10:30 TOMISLAV PETKOVIĆ (Croatia/Hrvatska), Modern Physics and/or Natural Philosophy along an International Tradition of the *Days of Frane Petrić* / Moderna fizika i/ili filozofija prirode u međunarodnoj tradiciji *Dana Frane Petrića*

10:30–10:45 DAFNE VIDANEC, MIHOVIL ŠUŠNIĆ (Croatia/Hrvatska), Reflections of Philosophical Mainstreams in the Contemporary Highly-Professional Manuals of Economic Sciences / Odjeci filozofskog mišljenja u suvremenoj stručno-edukativnoj literaturi ekonomskih znanosti

10:45–11:00 WILLIAM SWEET (Canada/Kanada), Religion within the Limits of Democracy: Some Models for Southeast Europe / Religija unutar granica demokracije: neki modeli za jugoistočnu Europu

11:00–11:15 FILIP KOVAČEVIĆ (Crna Gora/Montenegro), Don Branko Sbutega: The Man from the Planet Boka / Don Branko Sbutega: čovjek s planete Boka

11:15–11:45 *Rasprava / Discussion*

11:45–12:00 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: WILLIAM SWEET

12:00–12:15 BOJAN ŽALEC (Slovenia/Slovenija), Philosophy in Slovenia: Current Condition and Perspectives / Filozofija u Sloveniji: trenutno stanje i perspektive

12:15–12:30 MARJAN ŠIMENC (Slovenia/Slovenija), Trends in Teaching of Philosophy in Slovenia / Trendovi u nastavi filozofije u Sloveniji

12:30–12:45 HELENA MOTOH (Slovenia/Slovenija), “Punk is a Symptom”: Intersections of Philosophy and Alternative Culture in the 1980’s Slovenia / »Punk je simptom«: filozofska raskrižja i alternativna kultura u Sloveniji 1980-ih

12:45–13:15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (Njemački i hrvatski) ::: Section B (German & Croatian)

Predsjedava / Chairperson: HRISTO TODOROV

10:15–10:30 NENAD MALOVIĆ (Kroatien/Hrvatska), Kommission „Iustitia et pax“ in der Metamorphose der kroatischen Gesellschaft / Komisija »Iustitia et pax« u metamorfozi hrvatskog društva

10:30–10:45 BORUT OŠLAJ (Slowenien/Slovenija), Ideen zu einer postsäkularen Ethik / Ideje za jednu postsekularnu etiku

10:45–11:00 ROK SVETLIČ (Slovenien/Slovenija), Die Zukunft Europas zwischen dem empirischen und spekulativen Universalismus / Budućnost Europe između empirijskog i spekulativnog univerzalizma

11:00–11:30 *Rasprava / Discussion*

11:30–12:00 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: IRIS TIĆAC

12:00–12:15 DAVOR BALIĆ (Hrvatska/Croatia), Aktualnost Marulićeva nauka o laži / Actuality of Marulić's Doctrine of a Lie

12:15–12:30 IVANA SKUHALA KARASMAN (Hrvatska/Croatia), Gjuro Arnold o domoljublju / Gjuro Arnold on Patriotism

12:30–12:45 IVAN PEKLIĆ (Hrvatska/Croatia), Ususret 130. obljetnici Markovićeve rektorskog govora (1881.) / Towards the 130th Anniversary of Marković's Rectorial Speech (1881)

12:45–13:15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (Hrvatski) ::: Section C (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: IGOR ČATIĆ

10:15–10:30 BRUNO ČURKO (Hrvatska/Croatia), Filozofija za djecu u centralnoj i istočnoj Europi / Philosophy for Children in Central and Eastern Europe

10:30–10:45 KIRIL TEMKOV (Makedonija/Macedonia), Nacionalna filozofska škola prema koncepciji Pavla Vuk-Pavlovića / National Philosophical School – Concept by Pavao Vuk-Pavlović

10:45–11:00 RADOMIR VIDENOVIĆ (Srbija/Serbia), Aktualnost filozofije povijesti Pavla Vuk-Pavlovića / Actuality of Pavao Vuk-Pavlović's Philosophy of History

11:00–11:15 IRIS TIČAC (Hrvatska/Kroatien), Naznake fenomenološkog realizma u djelu Marije Bride / Die Andeutungen des phänomenologischen Realismus im Werk von Marija Brida

11:15–11:45 *Rasprava / Discussion*

11:45–12:00 *Pauza / Break*

Predsjedava / Chairperson: MARITA BRČIĆ

12:00–12:15 LUKA TOMAŠEVIĆ, ANA JELIČIĆ (Hrvatska/Croatia), Etika znanstvenog istraživanja i princip opreza / Ethics of Scientific Research and the Principle of Precaution

12:15–12:30 ENIS ZEBIĆ (Hrvatska/Croatia), Tranzicija kao inspiracija – da ili ne? / Transition as Inspiration – Was it a Case?

12:30–12:45 MIROSLAV ARTIĆ (Hrvatska/Croatia), Prema »novoj« filozofiji književnosti u okviru suvremene hrvatske teorije / Towards the “New” Philosophy of Literature in the Contemporary Croatian Theory

12:45–13:15 *Rasprava / Discussion*

13:15 *Ručak / Lunch*

14:00 Sastanak Organizacijskog odbora *Dana Frane Petrića* / Meeting of the Organization Committee of the *Days of Frane Petrić*

16:00 *Izlet / Excursion*

Uz predavanje / With the presentation:

KRUNOSLAV PRANJIĆ (Hrvatska/Croatia): Ivo Andrić, dobitnik Nobelove nagrade za književnost (1961.) – 50. obljetnica (2011.) / Ivo Andrić, Winner Nobel Prize for Literature (1961) – 50th Anniversary (2011)

20:00 *Večera / Dinner*

21:00 Obilježavanje 20. obljetnice znanstveno-kulturne manifestacije *Dani Frane Petrića* / Celebrating 20th Anniversary of the Scientific-Cultural Event *Days of Frane Petrić*

- PAVO BARIŠIĆ, predsjednik Programskog odbora simpozija *Filozofska gibanja na jugoistoku Europe* / President of the Programme Committee of

the *Philosophical Trends in Southeast Europe Symposium: »Dva desetljeća Dana Frane Petrića«* / “Two Decades of the *Days of Frane Petrić*”

- Dodjela povelja i priznanja *Dana Frane Petrića* / Awards and Acknowledgements of the *Days of Frane Petrić*

SRIJEDA, 21. rujna 2011. / WEDNESDAY, September 21, 2011

Sekcija A (Engleski) ::: Section A (English)

Predsjedava / Chairperson: BETÜL ÇOTUKSÖKEN

10:00–10:15 KURTUL GÜLENÇ (Turkey/Turska), Knowledge, Experience and Rationality in the Age of Technology / Znanje, iskustvo i racionalnost u eri tehnike

10:15–10:30 DILEK ARLI ÇIL (Turkey/Turska), The Relation between Technology and Truth in Heidegger’s *The Question Concerning Technology* / Odnos između tehnike i istine u Heideggerovom djelu *Pitanje o tehnici*

10:30–10:45 PÉTER HARTL (Hungary/Mađarska), Michael Polanyi’s Post-Critical Epistemology and the Moral Dimension of Science / Postkritička epistemologija i moralna dimenzija znanosti kod Michaela Polanyija

10:45–11:00 JOS SCHAEFER-ROLFFS (Germany/Njemačka), Integrative Bioethics as a Chance. A Blueprint for Ethical Discussions? / Integrativna bioetika kao prilika. Nacrt za etičku diskusiju?

11:00–11:30 *Rasprava / Discussion*

11:30–11:45 *Pauza /Break*

Sekcija B (Hrvatski) ::: Section B (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: SULEJMAN BOSTO

10:00–10:15 FULVIO ŠURAN (Hrvatska/Croatia), Rat, kao osnovna kategorija moderne političke misli / War, the One of the Basic Categories of Modern Political Thought

10:15–10:30 BUDISLAV VUKAS, ml. (Hrvatska/Croatia), Ustavne preambule – pokazatelj novih vrijednosnih i idejnih polazišta u ustavima država jugoistočne Europe u postkomunističkom razdoblju / Constitutional Preambles – Indicators of New Value and Ideological Basis in the Constitutions of the Southeastern European States in the Post-Communist Era

10:30–10:45 MARITA BRČIĆ (Hrvatska/Croatia), Uspostavljanje liberalne demokracije bez liberalnih vrijednosti / The Foundation of Liberal Democracy without Liberal Values

10:45–11:15 *Rasprava / Discussion*

11:15–11:45 *Pauza /Break*

STUDENSKA SEKCIJA ::: STUDENTS' SECTION
Sekcija C (Hrvatski) ::: Section C (Croatian)

Predsjedava / Chairperson: HRVOJE JURIĆ

10:00–10:15 TINA MARASOVIĆ (Hrvatska/Croatia), Politika kao poziv u demokratskim društvima na jugoistoku Europe / Politics as a Vocation in the Southeast Europe Democratic Societies

10:15–10:30 IVANA ČOVIĆ (Hrvatska/Croatia), Filozofski doprinosi Danka Grlića / Philosophical Contributions of Danko Grlić

10:30–10:45 EMIL KUŠAN (Hrvatska/Croatia), Milan Kangrga u kontekstu filozofskih gibanja na području jugoistočne Europe / Milan Kangrga Seen in the Broader Context of the Philosophical Trends in Southeast Europe

10:45–11:00 KREŠIMIR BABEL (Hrvatska/Croatia), Bioetički inkubator. Studentska radionica na *Lošinjskim danima bioetike* / Bioethical Incubator. Student Workshop at the *Lošinj Days of Bioethics*

11:00–11:30 *Rasprava / Discussion*

11:30–11:45 *Pauza /Break*

PLENARNA PREDAVANJA ::: PLENARY LECTURES
Sekcija A (Engleski) ::: Section A (English)

Predsjedava / Chairperson: PAVO BARIŠIĆ

11:45–12:15 BETÜL ÇOTUKSÖKEN (Turkey/Turska), Anthropontology as a New Kind of Ontology / Antropontologija kao nova vrsta ontologije

12:15–12:45 MISLAV KUKOČ (Croatia/Hrvatska), Development of Integrative Bioethics in the Mediterranean Area of Southeast Europe / Razvoj integrativne bioetike na mediteranskom prostoru jugoistočne Europe

12:45–13:30 Završna rasprava i zatvaranje simpozija /
Closing discussion and closing of the Symposium

13:30 *Ručak / Lunch*

15:00 Polazak organiziranog autobusa za Zagreb /
Departure of organized bus to Zagreb

18. simpozij
OD PETRIĆA DO BOŠKOVIĆA:
MIJENE U FILOZOFIJI PRIRODE

18th Symposium
PETRIĆ TO BOŠKOVIĆ:
CHANGES IN THE NATURAL PHILOSOPHY

SRIJEDA, 21. rujna 2011. / WEDNESDAY, September 21, 2011

Dolazak i smještaj sudionika u hotel »Kimen« u Cresu / Arrival and accommodation of participants at »Kimen« Hotel, Cres

19.30 *Večera / Dinner*

ČETVRTAK, 22. rujna 2011. / THURSDAY, September 22, 2011

9.00–9.30 Otvaranje skupa i pozdravne riječi / Opening ceremony and greetings

Predsjedavaju / Chairpersons: IVICA MARTINOVIĆ & BRUNO ČURKO

9.30–10.15 Uvodno predavanje / Introductory lecture

Predsjedavaju / Chairpersons: SNJEŽANA PAUŠEK-BAŽDAR & BRUNO ČURKO

IVICA MARTINOVIĆ (Zagreb), Scarella protiv Boškovića (*adversus Buskovikium*): prvi tiskani napad na Boškovićeovu teoriju silā 1754. / Scarella against Bošković (*adversus Buskovikium*): The first printed attack on Bošković's theory of forces from 1754

10.15–10.30 *Rasprava / Discussion*

10.30–10.45 *Odmor / Break*

10.45–11.45 Bošković znanstvenik i njegovo okruženje /
Bošković the scientist and his milieu

Predsjedava / Chairperson: FRANJO ZENKO

BLANKA JERGOVIĆ (Zagreb), Ruđer Bošković i znanstvena komunikacija /
Ruđer Bošković and science communication

FRANCIS BRASSARD (Dubrovnik), If Bošković had not been a Jesuit: On
the relationship between culture and creativity in science / Da Bošković nije
bio isusovac: o odnosu između kulture i znanstvene kreativnosti

MIRELA ALTIĆ (Zagreb), Doprinos Ruđera Boškovića razvoju kartografske
znanosti / Ruđer Bošković and his contribution to the development of science
in the field of cartography

MARINKO MARIĆ (Dubrovnik), Genealogija roda Bošković iz Orahova
Dola / The genealogy of the Bošković family from Orahov Do

11.45–12:00 *Rasprava / Discussion*

12:00–12.15 *Odmor / Break*

12.15 Predstavljanje knjige / Book presentation

Snježana Paušek-Baždar & Pika Vončina, *Ruđer Bošković* (Dubrovnik: Matica
hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2011), slikovnica / picture book

Sudjeluju / Participants: Ivica Martinović, Snježana Paušek-Baždar

13.00 *Ručak / Lunch*

16.00 Razgledavanje grada Cresa / Sightseeing tour of the City of Cres
Stručno vodstvo / Professional tour guide

18.30–19.00 Bošković pjesnik /
Bošković the poet

Predsjedava / Chairperson: IVICA MARTINOVIĆ

IRENA BRATIČEVIĆ (Zagreb), Pjesništvo u Boškovićevoj rukopisnoj ostavi-
štini u Bancroft Library Kalifornijskoga sveučilišta Berkeley / Poetry in
Bošković's manuscript legacy at the Bancroft Library of the Berkeley Univer-
sity of California

PETRA ŠOŠTARIĆ (Zagreb), Klauzule antičkih pjesnika u *Eklogi* (1753) Ruđera Boškovića / The clausulae of the classical poets in Ruđer Bošković's *Ecloga* (1753)

19.00–19.15 *Rasprava / Discussion*

19.15–19.30 *Odmor / Break*

19.30 KRUNOSLAV PRANJIĆ (Zagreb): Ivo Andrić, dobitnik Nobelove nagrade za književnost (1961) – 50. obljetnica (2011) / Ivo Andrić, Winner Nobel Prize for Literature (1961) – 50th Anniversary (2011)

20.00 *Večera / Dinner*

21.00 Predstavljanje knjige / Book presentation

Tomislav Petković, *Eksperimentalna fizika i spoznajna teorija*, 3. promijenjeno izdanje / 3rd revised edition (Zagreb: Školska knjiga, 2011)

Sudjeluju / Participants: Mirko Jakić, Tomislav Petković

PETAK, 23. rujna 2011. / FRIDAY, September 23, 2011

9.00–9.30 Bošković logičar /
Bošković the logician

Predsjedava / Chairperson: DRAGAN POLJAK

HEDA FESTINI (Rijeka), Ruđer Bošković – što je doista njegova indukcija? / Ruđer Bošković – che cosa è veramente la sua induzione?

SREĆKO KOVAČ (Zagreb), Induction, abduction and justifications in Bošković / Indukcija, abdukcija i opravdanja u Boškovića

9.30–9.45 *Rasprava / Discussion*

9.45–10.00 *Odmor / Break*

10.00–10.45 Bošković i kemija /
Bošković and chemistry

Predsjedava / Chairperson: TOMISLAV PETKOVIĆ

SNJEŽANA PAUŠEK-BAŽDAR (Zagreb), Ruđer Bošković i kemija / Ruđer Bošković and chemistry

DRAGOSLAV STOILJKOVIĆ (Novi Sad), Kako primeniti Boškovićevu *Teoriju* u savremenoj fizici i hemiji / How to use Boscovich's *Theory* in modern physics and chemistry

DRENKA DOBROSAVLJEVIĆ (Novi Sad), Odjeci doprinosa Boškovićeve prirodne filozofije nauci u člancima i delima naučnika u Srbiji / The contribution of Bošković's natural philosophy to science as echoed in the papers and books of the scientists in Serbia

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN (Zagreb), Petrićeva borba s metodama / Petrić's struggle with methods

10.45–11.00 *Rasprava / Discussion*

11.00–11.15 *Odmor / Break*

11.15–11.45 Dva interdisciplinarna projekta o Boškoviću /
Two interdisciplinary projects on Bošković

Predsjedava / Chairperson: MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN

GORAN GJETVAJ (Zagreb) & IVICA MARTINOVIĆ (Zagreb), Prva Boškovićeva hidrotehnička ekspertiza: *Scrittura* nakon poplava Tibera 1750. i 1751. / Bošković's first hydraulic expertise: *Scrittura* after the Tiber floods in 1750 and 1751

VLADIS VUJNOVIĆ (Zagreb) & INGA LISAC (Zagreb) & IVICA MARTINOVIĆ (Zagreb), Historical and scientific commentary of Bošković's dissertation *De aurora boreali* (1738) / Povijesni i znanstveni komentar uz Boškovićevu raspravu *De aurora boreali* (1738)

11.45–12.00 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

18.30–19.00 Bošković i umjetnost /
Bošković and the art

Predsjedava / Chairperson: ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

SNJEŽANA HUSIĆ (Zagreb), Pripovjedač kojem treba opravdanje: Michelangelo Giacomelli o Boškovićevu arheološkom otkriću antičke vile / Narrator in need of excuse: Michelangelo Giacomelli on Bošković's archaeological finding of an antique villa

JADRANKA NJERŠ BERESFORD-PEIRSE (London) & DUŠAN RAŽEM (Zagreb), Potraga za Pineovim portretima Ruđera Boškovića / Search after Robert Edge Pine's portraits of Roger Joseph Boscovich

19.00–19.15 *Rasprava / Discussion*

19.30 Susret s pobjednicom Državnoga natjecanja iz filozofije »Ruđer Bošković i filozofija prirode« / Meeting with the winner of the State competition in philosophy "Ruđer Bošković and natural philosophy"

Sudjeluju / Participants: Barbara Šoda, Bruno Ćurko, Ivica Martinović

20.15 *Večera / Dinner*

21.00 Bošković i digitalizacija /
Bošković and digitisation

Predsjedava / Chairperson: FRANJO SOKOLIĆ

BRUNO ĆURKO (Zagreb), Prisutnost Ruđera Boškovića u digitalnom svijetu / The presence of Ruđer Bošković in the digital world

MARIN MARTINIĆ JERČIĆ (Zagreb) & IVICA MARTINOVIĆ (Zagreb), Kako digitalizirati tiskana djela Ruđera Boškovića / How to digitise the printed works of Ruđer Bošković

SUBOTA, 24. rujna 2011. / SATURDAY, September 24, 2011

9.00–9.30 Bošković i Bog /
Bošković and God

Predsjedava / Chairperson: MIRKO JAKIĆ

STIPE KUTLEŠA (Zagreb), Granice prirodne filozofije i znanosti po Boškoviću / The borders of natural philosophy and science according to Bošković

ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ (Rijeka), Boškovićeva promišljanja o Bogu u svjetlu suvremene (analitičke) filozofije religije / Bošković's thoughts about God in the light of contemporary (analytical) philosophy of religion

9.30–9.45 *Rasprava / Discussion*

9.45–10.00 *Odmor / Break*

10.00–11.00 Petrić filozof /
Petrić the philosopher

Predsjedava / Chairperson: SREĆKO KOVAČ

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN (Zagreb), Petrićeva antinomija / Petrić's antinomy

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ (Zagreb), Novoplatonizam i *Kaldejska proroštva* / Neoplatonism and *Oracula Chaldaica*

IVANA SKUHALA KARASMAN (Zagreb), Petrićevo razumijevanje astrologije u *Deset dijaloga o povijesti* / Petrić on astrology in *Della historia dieci dialoghi*

FRANJO ZENKO (Zagreb), Usporedba Petrića i Boškovića / The comparison of Petrić and Bošković

11.00–11.15 *Rasprava / Discussion*

11.15–11.30 *Odmor / Break*

11.30–12.15 Bošković i fizika /
Bošković and physics

Predsjedava / Chairperson: VLADIS VUJNOVIĆ

FRANJO SOKOLIĆ (Split) & DRAGAN POLJAK (Split) & MIRKO JAKIĆ (Split), Ruđer Bošković i polemika oko pojma *vis viva* / Roger Boscovich and polemics regarding *vis viva* notion

TOMISLAV PETKOVIĆ (Zagreb), Pojam sile u Petrićevoj i Boškovićevoj filozofiji prirode: povijesno-epistemološki pristup / The notion of force in natural philosophy of Patricius and Boscovich: a historical-epistemological approach

12:15–12.30 *Rasprava / Discussion*

12.30–12.45 *Odmor / Break*

12.45–13.30 Završna rasprava i zatvaranje skupa /
Closing discussion and closing of the Symposium

Predsjedavaju / Chairpersons: IVICA MARTINOVIĆ & BRUNO ĆURKO

14.00 *Ručak / Lunch*

Odlazak sudionika / Departure of participants

20. DANI FRANE PETRIĆA

Sažeci izlaganja

20th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Paper abstracts

Međunarodni simpozij
FILOZOFSKA GIBANJA NA JUGOISTOKU EUROPE
International Symposium
PHILOSOPHICAL TRENDS IN SOUTHEAST EUROPE

SEAD ALIĆ

*Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, Zagreb, Hrvatska /
Centre for Philosophy of Media and Mediological Research, Zagreb, Croatia*

FILOZOFSKO-MEDIJSKE ANALIZE
GRLIĆEVIH STAVOVA O ESTETICI

Rad želi promisliti odnos estetike i filozofije medija propitivanjem stavova o estetici najznačajnijeg mislitelja umjetničkoga u suvremenosti »jugoistočna Europe«; u mislima i stavovima Danka Grlića prepoznati inicijative nadilaženja estetičkog pristupa.

U tom smislu rad će pokušati odgovoriti na pitanje: Kako se na kritiku ograničenosti estetike može gledati iz svojevrsne teorijske ekstenzije – filozofije medija?

Promatrajući fenomen umjetnosti iz vizure filozofije medija, rad želi propitati: Je li pitanje o smrti umjetnosti (a time i smrti estetike) povezano s odumiranjem važnosti medija uz pomoć kojih se dolazilo do ideje smrti umjetnosti?

Daje li u tom kontekstu neke smjernice i Grlićeva sintagma 'tehničke lukavosti', odnosno kako se na nju može gledati iz estetike a kako iz filozofije umjetnosti?

Grlićeva upućivanja na Heideggerova »pitanja opstanka svijeta« kao horizont propitivanja umjetnosti neminovno se danas sele prema propitivanju masmedijske dimenzije kao najvažnije dimenzije propitivanja mogućnosti opstanka svijeta. Ne seli li se i kontekst propitivanja umjetnosti (u bitnim segmentima) u područje filozofije medija?

U kontekstu povijesnog preusmjeravanja umjetnosti prema (mas)medijima, pokazuje se nužnost ponovnog vrednovanja estetike, ali ne više iz imanentnih joj ograničenja, nego iz mogućnosti koje nudi i nalaže suvremenosti adekvatniji pristup, pristup koji sudbinu umjetnosti promatra vezano uz sudbinsku povezanost svijeta i masmedijskih posredovanja i orijentiranosti prema tehnici – pristup filozofije medija.

PHILOSOPHICAL-MEDIA ANALYSES OF GRLIĆ'S VIEWS ON AESTHETICS

The paper wants to observe the relationship between aesthetics and philosophy of the media by questioning the attitudes of aesthetics of the most important thinker of the art in the contemporary state of “Southeast Europe”; to recognize the initiatives of transcending the aesthetic approach embedded in the thoughts and views of Danko Grlić.

In this sense, the work will attempt to answer the question: How can the critique of the limitations of aesthetics be viewed from a kind of theoretical extension – philosophy of the media?

By observing the phenomenon of art from the perspective of philosophy of the media, the paper wishes to examine: Whether the question regarding the death of art (and thus the death of aesthetics) is associated with the dying of the importance of the media through which people came to the idea of the death of art?

Does Grlić's syntagm ‘technical cunningness’ offer some guidelines in that context, that is how might one observe it from an aesthetic viewpoint and how from the philosophy of art?

Grlić's references to Heidegger's question of the “survival of the world” as a horizon of questioning art are nowadays inevitably moving towards questioning the mass media dimension as the most important dimension of questioning the possibility of the survival of the world. Does the context of questioning art (in the relevant segments) not then also move into the field of the philosophy of the media?

In the context of historical diversion of art towards the (mass) media, there is a necessity for the re-evaluation of aesthetics, but no more from its immanent limits, but rather from the opportunities offered and required by the contemporary more adequate approach, an approach that observes the fate of art in relation to the destined connection of the world and mass media mediations and the orientation towards technique – an approach of philosophy of the media.

DILEK ARLI ÇIL

Faculty of Science and Letters, Bogazici University, Istanbul, Turkey /

Fakultet za prirodne i humanističke znanosti, Sveučilište Bogazici, Istanbul, Turska

THE RELATION BETWEEN TECHNOLOGY AND TRUTH IN HEIDEGGER'S *THE QUESTION CONCERNING TECHNOLOGY*

As people who live in modern ages, technology occupies a great place in our lives. In the way how we relate to technology, we regard it as a means to an end. We use technology in the service of our needs. But we also blame technology for dissolving human relations and controlling our lives. My claim in this presentation is that technology in itself cannot be hold responsible for this unwelcomed scene. It is the way how we relate to technology which gives rise to its harmful effects. Therefore, we should question what technology is in itself regardless of its service. Heidegger in *The Question Concerning Technology* claims that technology cannot be understood instrumentally but as a mode of revealing. This revealing is involved not only in craftsmanship activity but also in modern machine-powered technology. In this revealing the truth, in the sense of *aletheia*, happens. Thus, if we consider technology as a place where truth happens we can reconstruct our relation to it and modify its effects.

ODNOS IZMEĐU TEHNIKE I ISTINE U HEIDEGGEROVOM DJELU *PITANJE O TEHNICI*

Za nas ljude, koji živimo u moderno doba, tehnika zauzima važno mjesto u našim životima. Naš odnos prema tehnici je odnos sredstva prema cilju. Tehniku rabimo u funkciji naših potreba. No mi isto tako okrivljujemo tehniku za raspad ljudskih odnosa i kontrolu naših života. Moja je tvrdnja u ovoj prezentaciji da se ne može samu tehniku držati odgovornom za ovu nedobrodošlu situaciju. Naš odnos prema tehnici potiče njezine štetne posljedice, stoga se moramo pitati što je tehnika po sebi, bez obzira na njezinu funkciju. Heidegger u svom djelu *Pitanje o tehnici* tvrdi da se tehnika ne smije razumjeti instrumentalno nego kao način otkrivenja. To otkrivenje je prisutno ne samo u obrtničkom djelovanju nego također i u modernoj, mašinom osnaženoj, tehnici. U ovom otkrivenju događa se istina u smislu *aletheia*. Stoga, ako promatramo tehniku kao mjesto gdje se događa istina, možemo rekonstruirati naš odnos spram nje i promijeniti njezine učinke.

MIROSLAV ARTIĆ

*Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia*

PREMA »NOVOJ« FILOZOFIJI KNJIŽEVNOSTI U OKVIRU SUVREMENE HRVATSKE TEORIJE

U okvirima aktualnih teorijskih promišljanja koja uglavnom relativiziraju svaki pokušaj nametanja ili proglašavanja »nove« paradigme, autor nastoji detektirati promjene u književnoznanstvenom diskursu pod vidom novog pristupa književnosti i drugačijeg razumijevanja književnih djela. Stoga se u radu usmjerava na otkrivanje i prepoznavanje značajnih teorijskih pomaka u kritičkim i znanstvenim analizama koje vode prema novoj filozofiji književnosti oslanjajući se na novije naslove književnih teoretičara, u prvom redu Stanka Lasića, Solara i Žmegača. Oni su u prvoj dekadi objavili obimne radove u kojima na neki način vrše »svođenje računa« u smislu temeljitog i kritičkog preispitivanja recepcije same književnosti u aktualnoj epohi postmoderne. Pretresaju u svojim analizama dosadašnje postavke »zagrebačke književnoznanstvene škole« iz koje su i sami izrasli. Tragaju u svojim radovima uporno i temeljito za novim putovima i pristupima dovodeći u pitanje sam književnorteorijski diskurs.

Cilj je rada istražiti i opisati kakav se pomak događa u njihovom teorijskom traganju te što novo izrasta u odnosu na naslijeđene smjernice »zagrebačkog književnoznanstvenog kruga«. Osobito se želi analizirati sam proces koji nosi to »svođenje računa«, kako se očituje i na koji se način nadaje u aktualnim naslovima u kontekstu suvremene hrvatske teorijske misli.

TOWARDS THE "NEW" PHILOSOPHY OF LITERATURE IN THE CONTEMPORARY CROATIAN THEORY

Within the limits of current theoretical musings, which usually tend to offer a relativistic view of any attempt of imposing, or proclaiming a "new" paradigm, the author attempts to detect changes in the literary-scientific discourse in view of the new approach to literature, as well as a different understanding of literary works. Therefore this work focuses on discovering and recognizing any significant theoretical advances in critical and scientific analyses, which lead toward the new literature philosophy while relying on the more recent works of literary theoreticians, primarily Stanko Lasić, Solar, and Žmegač. During the first decade they have published extensive works in which they "boil

things down” in terms of thorough and critical re-examination of the reception of the same literature in the current, post-modern, epoch. In their analyses, they re-examine the current framework for the “Zagreb literary-scientific school”, which they themselves have grown out of. In their works they seek intensively and thoroughly after new ways and approaches, while questioning the literary and theoretical discourse itself.

The purpose of this paper is to examine and describe the progress that was made in their theoretic explorations, and to see what new things have come out as opposed to the inherited guidelines of the “Zagreb literary and scientific circle”. The desire particularly is to analyze the very process which brings about the “boiling things down”, as well as the way it is manifested and how it is given in contemporary works inside the context of the contemporary Croatian theoretical thought.

KREŠIMIR BABEL

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

BIOETIČKI INKUBATOR

Studentska radionica na *Lošinjskim danima bioetike*

U radu ću predstaviti projekt studentske bioetičke radionice nastale u sklopu znanstveno-kulturne manifestacije *Lošinjski dani bioetike*, koja se od 2005. godine kontinuiranim radom afirmirala kao stalan dio ove manifestacije. U skladu s konceptom integrativne bioetike, na čijim je temeljima i zasnovana, radionicu od samih početaka na metodološkom planu odlikuje pluriperspektivan pristup u razmatranju bioetičkih tema. Sa sadržajne strane, što je i posebna odlika ovog projekta, radionicu se može smatrati poligonom na kojem su se do tada rubne teme etičkih rasprava dovodile u središte razmatranja kako bi se ispitaio njihov značaj i mogući doprinos dijalogu o etičkim temama vezanim uz život, kako u njegovim pojedinim oblicima, tako i u cjelini. Uz osvrt na uspješnost u ostvarivanju ciljeva ovog projekta, nastojat ću ukazati na njegovu važnost u upoznavanju studenata različitih znanstvenih područja s bioetikom i senzibiliziranju za etička pitanja koja se otvaraju znanstveno-tehničkim razvojem, čineći tako projekt svojevrsnim »bioetičkim inkubatorom«. Također ću pokušati ocijeniti moguće priloge radionice razvoju samog koncepta integrativne bioetike. Zaključno ću se osvrnuti na planove za širenje projekta izvan okvira *Lošinjskih dana bioetike*.

BIOETHICAL INCUBATOR

Student Workshop at *The Lošinj Days of Bioethics*

In this paper I will present the project of student bioethics workshop, initiated as a part of the scientific and cultural event *The Lošinj Days of Bioethics*, which has established itself through continuous activity since 2005 as an indispensable part of this event. In accordance to the concept of integrative bioethics, as the ground upon which it was formed, from its very beginnings the workshop is characterised on the methodological level by the pluriperspective approach in considering bioethical issues. On the subject level, which is a distinctive feature of this project, the workshop can be regarded as a test field on which hitherto peripheral issues of bioethical discussions are brought into centre of attention in order to examine their significance and possible contribution to the dialogue on ethical issues related to life, whether in its particular forms, or life in general. Together with a review of the success in achieving the goals of this project, I will try to point out its importance in introducing students of various scientific disciplines to the field of bioethics and raising the awareness of ethical issues that arise with the scientific-technological development, thus making this project a kind of “bioethical incubator”. I will also try to assess possible contributions of the workshop to the development of the very concept of integrative bioethics. Finally, I will refer to the plans for expanding this project beyond the framework of *The Lošinj Days of Bioethics*.

DAVOR BALIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

AKTUALNOST MARULIĆEVA NAUKA O LAŽI

Splitski renesansni mislilac Marko Marulić (Marcus Marulus, 1450–1524) u svojim je djelima, posebice u *Instituciji* (*De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*), *Parabolama* (*Quinquaginta parabola*) i *Evangelistaru* (*Evangelistarium*), iznio svoja promišljanja o laži. Pritom je najopširniji bio u *Instituciji*, i to u poglavlju koje je naslovio »O gajenju istine i izbjegavanju laži« (»De veritate colenda mendacioque fugiendo«), dakle u četvrtom poglavlju četvrte knjige. Premda je istaknuo da nijedna laž nije bez grijeha, Marulić je u *Instituciji*, bestseleru koji je samo tijekom 16. stoljeća objavljen pedese-

tak puta, zabilježio da je ponekad »nužno pretvarati se, zataškavati i lagati«. Da bi potkrijepio ovu tvrdnju znameniti nam je Splićanin podastro 31 primjer (događaj) u kojima su glavni protagonisti, znači oni koji su se poslužili lažju, najčešće bile osobe iz biblijskih knjiga Staroga i Novoga zavjeta, kao i iz spisâ crkvenih pisaca, primjerice Ivana Kasijana (Ioannes Cassianus) i Jeronima iz Stridona (Hieronymus Stridonensis). U iznijetim primjerima Marulić je razlikovao 15 načina laganja, a izložio je i 16 razloga kojima je opravdao postupke (laganje) glavnih protagonista.

Nakon analize nauka koji je u *Instituciji* ponudio o laži, čini se da je Marulić laganje smatrao svakodnevnicom u životu većine ljudi. Zbog toga nam je savjetovao da ne vjerujemo jedni drugima. Štoviše, svoj nauk o laži zaključio je i ovom rečenicom proroka Jeremije: »Neka se svatko čuva svoga bližnjega i neka ni u čemu nema pouzdanja u svoga brata!«

Za razliku od stajališta koja je iznio u *Instituciji*, Marulić je u *Evandelistaru*, a koje djelo, kako smatra Drago Šimundža, »spada u sam vrh Marulićevih moralno-teoloških djela«, odustao od odredbe da je laganje nužno grijeh. Kada je naučavao o laži, u *Evandelistar* je ugradio i onu vrstu laganja za koju je tvrdio da je zasluga (*meritum*), pa iz djela doznajemo da laganje »kadšto ne predstavlja ni grijeh, nego prije zaslugu, kao kad se izmišljaju *parabole* ili *apolozi* za pouke iz krepostik«.

Osim detaljnoga prikaza Marulićeva nauka o laži, u izlaganju će biti ponuđen odgovor na pitanje koje glasi: Može li se i u kojoj mjeri opravdanim te utemeljenim smatrati stajalište, a nakon čak 500 godina, koliko je prošlo od uspostave Marulićeva nauka o laži, ali i nakon tvrdnje Immanuela Kanta iz 1797. godine zabilježene u tekstu »O tobožnjem pravu da se laže iz ljubavi prema ljudima« (»sveta, bezuvjetno naređujuća, nikakvim konvencijama ograničavana zapovijest uma glasi: biti *istinit* /častan/ u svim izjavama«), da našom svakodnevnicom, našim međusobnim, obiteljskim, ali i političkim odnosima, pa čak i u kleru te njemu bliskim i sklonim krugovima, ipak dominiraju promišljanja kojima je pobornik bio hrvatski renesansni mislilac Marko Marulić?

ACTUALITY OF MARULIĆ'S DOCTRINE OF A LIE

Renaissance thinker from Split, Marko Marulić, (Marcus Marulus, 1450–1524) outlined his reflections on lying in his writings, especially in *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*, *Quinquaginta parabola*e and *Evangelistarium*. In so doing, he was most detail in *De institutione*, particularly in the chapter titled "On cherishing truth and avoiding lie" ("De veritate colenda mendacioque fugiendo"), i.e. in the fourth chapter of the fourth book.

Although he emphasized that no lie is without sin, in *De institutione*, a bestseller that was in the 16th century alone published over 50 times, he noted that sometimes it may be “necessary to pretend, cover up and lie”. In order to substantiate this statement, this notable citizen of Split presented 31 example (event) in which main protagonists, those who made use of a lie, were to a large extent persons from biblical books of the Old and the New Testament, as well as from the writings of church writers, e. g. John Cassian (Ioannes Cassianus) and Jerome of Stridon (Hieronymus Stridonensis). In the outlined examples Marulić differentiated between 15 ways of lying and he also presented 16 reasons justifying the conduct (lying) of the main protagonists.

After analysis of the doctrine of a lie offered in *De institutione*, it seems that Marulić was of the opinion that lying is a part of everyday life for majority of people. For that reason he advised us not to trust one another. Furthermore, he concluded his doctrine of a lie with this sentence by prophet Jeremiah: “Let each one guard himself against his neighbour, and let him have no trust in any brother of his!”

Contrary to his judgements presented in *De institutione*, in *Evangelistarium*, the work that according to Drago Šimundža “belongs to the very top of Marulić’s moral-theological writings”, Marulić no longer persists that lying is necessarily a sin. When he taught about lying, he incorporated into *Evangelistarium* the kind of a lie he claimed to be merit (*meritum*), so from this work we come to knowledge that lying “sometimes does not stand for sin, but for credit, for example when one invents *parables* or *apologies* for lectures in virtue”.

Besides a detailed outline of Marulić’s doctrine of a lie, the presentation will offer answer to the question: After more than 500 years from establishment of Marulić’s doctrine of a lie, but also related to the statement of Immanuel Kant from 1797 noted in the text “On the Supposed Right to Lie because of Philanthropic Concerns” (“To be *truthful* /honest/ in all declarations is, therefore, a sacred and unconditionally commanding law of reason that admits of no expediency whatsoever”), is it possible, and when so, to which extent is it justified and well-founded to claim that our everyday life, our mutual, family, but also political relations, even within the clergy and related circles inclined to it, are dominated by deliberations who had been represented by Croatian renaissance thinker Marko Marulić?

PAVO BARIŠIĆ

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia /

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska

DEMOCRATISATION OF SOUTHEAST EUROPE

Two decades ago the iron curtain in Europe was torn up and the communism collapsed. Under the impression of the democratic changes the layers of the totalitarian regimes started melting. Europe fasted its unification, the world opened itself to the global interconnecting and netting process. The collapse of the totalitarian government was probably the loudest and with the most terrible devastations and conflicts just in the Southeastern part of Europe. Although some countries from the region already at that time were members of the European Union, like Greece, and some in the meantime through two enlargement waves in 2004 and 2007 became full-fledged members, like Slovenia, Romania and Bulgaria, the most of them are still waiting at the back side of the door. Some countries are approaching with many difficulties the finale of the lengthiest negotiating process until now, like Croatia, some are facing many misunderstandings and barriers in the negotiations, like Turkey, some are waiting too long for the start of negotiations, like Macedonia, and some are just preparing to the negotiations, like Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Montenegro, and Serbia. The European Union has in the second decade of the third millennium as its most complicated task to solve the issue of enlargement in the region of Southeastern Europe. Looking back on the historical curve of the past two decades this consideration tries to bring more light to the perspective of the democratisation and 'europeanisation' in Southeastern European area.

DEMOKRATIZACIJA NA JUGOISTOKU EUROPE

Prije dva desetljeća pucala je željezna zavjesa i urušavao se komunizam u Europi. Talozni totalitarnih režima topili su se pod utjecajem demokratskih promjena. Europa je ubrzala svoje ujedinjenje, svijet se otvorio prema procesu globalnoga povezivanja i premrežavanja. Rušenje totalitarne vladavine zacijelo je bilo najbučnije i uz strahovita ratna razaranja i sukobe upravo u jugoistočnom i srednjem dijelu Europe. U međuvremenu je učinjen znatan pomak i napredak u pravcu demokratizacije i stabilizacije. Premda su neke zemlje već tada bile u Europskoj Uniji, kao Grčka i Italija, neke su u međuvremenu postale punopravne članice, kao Austrija, Slovenija, Mađarska, Bugarska i Rumunjska, dobar dio njih još uvijek čeka pred vratima Europske Unije. Neke

su pred okončanjem pregovora za ulazak, kao Hrvatska, neke u pregovorima nailaze na nerazumijevanje i prepreke, kao Turska, neke još čekaju odobrenje za početak pregovora, kao Makedonija, a neke se tek spremaju za pregovore, kao Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo i Srbija. Činjenica je da Europska Unija početkom trećega tisućljeća najveću zadaću u svojem proširenju treba ispuniti upravo na jugoistoku Europe. Europska Unija treba u drugom desetljeću trećega milenija kao svoju najsloženiju zadaću riješiti pitanje proširenja u regiji jugoistočne Europe. Promatrajući natrag povijesni luk od prošla dva desetljeća, ovo razmatranje rasvjetljava perspektivu demokratizacije i 'eupeizacije' u prostoru europskoga jugoistoka.

SULEJMAN BOSTO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Sarajevu, Bosna i Hercegovina /
Philosophische Fakultät, Universität Sarajevo, Bosnien und Herzegowina*

HERMENEUTIKA KAO PRAKTIČNA FILOZOFIJA

Na pozadini vladajućeg duha scijentizma koji je obilježio našu epohu, autor u ovome prilogu pokušava – iz perspektive Gadamerove filozofske hermeneutike – pokazati da životno-praktični potencijal duhovnih znanosti i duhovno-znanstvenog rada još nije iscrpljen. Poglavitito se radi o tomu da Gadamerova ideja (filozofsko-hermeneutički shvaćenog) razumijevanja i sporazumijevanja, odnosno dijaloga, dobiva novu aktualnost i važi kao korektiv poznanstvenjenom i suviše tehniciranom pojmu komunikacije, jezika i sporazumijevanja.

HERMENEUTIK ALS PRAKTISCHE PHILOSOPHIE

Vor dem Hintergrund des herrschenden Geistes des Szientismus der unsere Epoche geprägt hat, versucht Autor in diesem Beitrag aus der Perspektive Gadamerschen philosophischen Hermeneutik zu zeigen, dass das lebenspraktische Potenzial der Geisteswissenschaften und der geisteswissenschaftlichen Arbeit noch nicht erschöpft ist.

Es geht hauptsächlich darum dass Gadamersche Idee des (philosophisch-hermeneutisch verstandenen) Verstehens und der Verständigung, bzw. des Dialogs, eine neue Aktualität erhält, und als Korrektiv des vewissenschaflichten und allzu technisierten Begriff der Kommunikation, der Sprache und der Verständigung gilt.

NIHAL PETEK BOYACI GÜLENC

*Faculty of Arts and Science, Uludag University, Nilüfer/Bursa, Turkey /
Fakultet umjetnosti i znanosti, Sveučilište Uludag, Nilüfer/Bursa, Turska*

DEMOCRACY, KNOWLEDGE AND SOCIETY: RETHINKING PLATO'S POLITICAL PHILOSOPHY

It is evident that there are some basic problems in the functioning of current democracy world. One of the fundamental reasons of this breakdown is the inability to construct a true link between society and knowledge which achieves a fast growth in every field of life. To have a strong foundation regarding the relationship between knowledge and society, the ethical and political functions of knowledge should be reconsidered. This initiation is evidenced for the first time in the philosophy of Plato who emphasizes the importance of knowledge–politics–ethics trilogy. Plato levels criticism at the democracy of Athens with respect to being unjust due to not being based on truth and tries to construct the ideal political order – within the framework of an ethical life – by connecting it to a transcendent principle (Idea of Good). To overcome the problems of the current democracy so that it can function better, it can be argued that it is necessary to set basic principles (e.g. Human Rights) as a foundation, which can be formed by following the intention of Plato's philosophy but of course not a transcendent principle as he suggested. In this study, it is aimed to present suggestions to solve the problems of current democracy world within the above mentioned idea.

DEMOKRACIJA, ZNANJE I DRUŠTVO: PONOVO PROMIŠLJANJE PLATONOVE POLITIČKE FILOZOFIJE

Evidentno je da postoje ključni problemi u funkcioniranju sadašnjeg demokratskog svijeta. Jedan od osnovnih razloga ovog sloma jest nemogućnost izgradnje prave sveze između društva i znanja koje postiže brzi rast u svakom polju života. Za uspostavljanje čvrstih temelja odnosa znanja i društva, potrebno je nanovo razmotriti etičke i političke funkcije znanja. Prvi počeci ovog pokušaja vidljivi su u Platonovoj filozofiji koji naglašava važnost trilogije znanje–politika–etika. Platon izjednačava kritiku atenske demokracije s time da je bivanje nepravедnim posljedica neutemeljenosti u istini te on pokušava uspostaviti idealni politički red – unutar okvira etičkog života – povezujući ga s transcendentnim principom (ideja Dobra). S ciljem prevladavanja problema

sadašnje demokracije, kako bi ona mogla bolje funkcionirati, može se argumentirati da je nužno postaviti temeljne principe (npr. ljudska prava) kao osnovu, što se može oblikovati slijedeći intenciju Platonove filozofije, ali naravno ne i isti transcendentelni princip koji je on predložio. Namjera je ove studije izložiti prijedloge za rješavanje problema sadašnjeg demokratskog svijeta unutar gore spomenute ideje.

MARITA BRČIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, University of Split, Croatia*

USPOSTAVLJANJE LIBERALNE DEMOKRACIJE BEZ LIBERALNIH VRIJEDNOSTI

Slučaj jugoistočne Europe dvadeset godina kasnije

Politički liberalizam, kao prepoznatljiva doktrina liberalne demokracije, svoj legitimitet temelji na političkoj kulturi demokratskog društva koje je obilježeno liberalnim vrijednostima. U svom članku »The Appeal of Political Liberalism« iz 1994., Samuel Scheffler zaključuje kako politički liberalizam kao takav nema ništa za ponuditi novonastalim demokratskim uređenjima (jugo)istočne Europe jer ta društva pate od kroničnog nedostatka tradicije liberalne političke kulture.

Kronični nedostatak liberalne političke kulture nije spriječio *ad hoc* transformaciju komunističkih zemalja jugoistočne Europe u liberalno-demokratska uređenja.

Danas, dvadeset godina kasnije, jugoistočna Europa, formalno i institucionalno, pripada liberalno demokratskim tekovinama. Pripadanje je najvidljivije u tržišnoj orijentaciji, dok se potpuna transformacija političke (ne)kulture još uvijek očekuje. U procesu transformacije sustava vrijednosti odlučujuću ulogu igra sustav obrazovanja, a u tom sustavu humanistička i društvena izobrazba. Tržišno neorijentirano, humanističko i društveno obrazovanje, u jugoistočnoj liberalnoj demokraciji sve više biva vrijednosno marginalizirano. Kako nešto, očito vrijednosno marginalizirano, može uopće provesti transformaciju vrijednosti?

Bez razvoja adekvatne liberalne političke kulture, legitimitet liberalne demokracije u jugoistočnoj Europi doveden je u pitanje.

THE FOUNDATION OF LIBERAL DEMOCRACY WITHOUT LIBERAL VALUES

A Case of the Southeast Europe Twenty Years Later

Political liberalism, as a distinctive doctrine of liberal democracy, has its legitimacy in the political culture of a democratic society that is marked by liberal values. In his article "The Appeal of Political Liberalism" in 1994, Samuel Scheffler concludes that political liberalism as such, has nothing to offer to aspiring democracies in (South) East Europe which have no liberal tradition and whose public political cultures suffer from a chronic lack of liberal values.

Chronic lack of liberal political culture did not prevent *ad hoc* transformation of the communist countries of the Southeast Europe in the liberal democratic system.

Today, twenty years later, the societies of Southeast Europe, formally and institutionally, are liberal democratic societies. They are liberal democratic because they have accepted capitalistic economic system, but they still have not achieved transformation of the political values. In the process of transformation of the value system, education in the humanities and arts plays crucial role. That kind of education in Southeast Europe has no value because it is market unoriented. So the question is how something that is understood as marginal values can provide production or transformation of the values?

We believe that without adequate development of liberal political culture and liberal values there can not be adequate legitimacy of liberal democracy in Southeast Europe.

NENAD CEKIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Serbia*

LINGVISTIČKI REVIZIONIZAM U SUVREMENOJ METAETICI

Metaetika s kraja 20. i početka 21. stoljeća pokazuje znakove revitalizacije. To se vidi iz ogromne produkcije tekstova i knjiga koji se bave ovom disciplinom. Međutim, hiperprodukcija ne mora značiti i kvalitetu. Suvremeni ekspresivizam zamijenio je svog prethodnika (emotivizam), pitanje je samo koliko uspješno. Njihovi teorijski suparnici, naturalisti, pokušavaju levitirati između metodoloških pretpostavki i supstantivnih tvrdnji. Ali i suvremeni eks-

presivizam i suvremeni naturalizam u metaetici imaju nešto zajedničko: *ideju revizije jezika*. Biti će analizirane osnovne ideje Blackburna, Gibbarda, Railtona i drugih vodećih metaetičara. Je li ideja jezičkog revizionizma opravdana ili će neslavno završiti kao revizija jezika koju su pokušali sprovesti logički empiristi, pitanja su za ozbiljnu argumentaciju i procjenu. Teza rada je da se s jezikom mora postupati oprezno jer su rizici stvaranja suštinski nerazumljivog »novogovora«, pretjeranog tehniciranja metaetičkih knjiga ili potpunog iskrivljavanja osnovnog smisla i funkcije moralnog suda i/ili pojmova – preveliki. Prebrze revizije mogu donijeti mnogo više štete nego koristi.

LINGUISTIC REVISIONISM IN CONTEMPORARY METAETHICS

This paper deals with so-called metaethical revisionism. Generally, metaethical reductionism treats moral properties as natural properties. But contemporary reductionism does not assume that any moral property is in fact natural property. Contemporary metaethical naturalistic reductionism is a methodological approach. Metaethical non-naturalism on the other hand does not treat moral properties as natural properties. Both approaches are using idea of so-called metaethical revisionism. Revisionism has two main forms: *surface-content revisionism* and *underlying semantic revisionism*. And both kinds are presented in two leading metaethical approaches: reductionism and non-reductionism. That problem deserves exploration.

KREŠIMIR CEROVAC

Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia

RAD KAO TEMELJNO SOCIJALNO PITANJE

Osvrt na hrvatsku filozofiju prakse

U radu se daje komentar u svezi s pristupom filozofiji prakse kakav su razrađivali hrvatski marksistički usmjereni filozofi te Karol Wojtyła, kasnije papa Ivan Pavao II. Iznosi se stajalište da je pristup hrvatskih filozofa bio utopija zbog pogriješne (Marxove) slike o čovjeku, odnosno neprepoznavanja problema svojstvenih osobi, a posebice zbog uvjerenja da je samoupravljanje *povijesni put, na kojem će se dogoditi daljnje čovjekovo oslobođenje*. Iznosi

se motrište da se čovjek ne može ostvariti revolucionarnom praksom i samoupravljanjem, bar ne onako kako su to dokazivali hrvatski filozofi prakse. Ipak, kao oblik humanističkog marksizma, koji je pokazao osjetljivost prema čovjeku u smislu njegovog dostojanstva, odnosno koji je vjerovao da će osloboditi čovjeka od samootuđenja, filozofija prakse pripada povijesti hrvatske filozofije. Filozofija prakse je vidljiva i u mnogim radovima Karola Wojtyła, koji je usto često naglašavao da je marksistički prometejski san atraktivan radnicima, jer prirodu ljudskog rada i njegovu ulogu angažira u čovjekovom samoostvarenju. No, Wojtyła razvija moralni i duhovni značaj rada, povezujući filozofiju prakse s metafizikom. Njegova je filozofija prakse snažnije artikulirana i složenija od hrvatske filozofije prakse. Svojim naučavanjem Wojtyła ne osporava samo marksistički pristup nego također i »liberalne« te »konzervativne« pristupe koji su postali tako zaljubljeni u problem distribucije da su zaboravili da rad ima i moralnu svrhu.

WORK AS THE KEY SOCIAL QUESTION

End View on Croatian Philosophy of Praxis

The work gives comment regarding approach to philosophy of practice made by Marxist oriented Croatian philosophers and by Karol Wojtyła, later pope John Paul II. The author presents a standpoint that approach of Croatian philosophers was utopia because of the wrong (Marx's) portrait of the man, respectively because of not-recognition of problems peculiar to person, and especially because of conviction that self-management *is historical way on which further man's liberation will happen*. Author considers that man can not realise himself by means of revolutionary praxis and self-management, at least not in such a way as Croatian praxis philosophers tried to prove. However, as the form of the humanistic Marxism, which showed the sensibility toward the man in the sense of his dignity, and which believed that it will liberate man from his self-alienation, praxis philosophy belongs to history of Croatian philosophy. The philosophy of praxis is present in many of Karol Wojtyła's works. Additionally, he was repeatedly stating that Marx's promethean dream was attractive to workers because it has engaged the very nature of human labour and its role into the man's self-realization. Wojtyła himself tried to develop the moral and spiritual significance of work by relating the philosophy of praxis to metaphysics. His philosophy of praxis is more articulated and complex than the one of the Marxist Croatian philosophy of praxis. Wojtyła's teaching about work challenges not only Marxists' approach, but also "liberals" and "conservatives" who have become so enamored with the issue of distribution so they forget that work has a moral purpose as well.

BETÜL ÇOTUKSÖKEN

*Philosophical Society of Turkey, Maltepe University, Istanbul, Turkey /
Filozofsko društvo Turske, Sveučilište Maltepe, Istanbul, Turska*

ANTHROPONTOLOGY AS A NEW KIND OF ONTOLOGY

Anthropontology as a philosophical discourse distinguishes from the classical ontology, phenomenological ontology, the ontology of essence and the new ontology. It is well known that the different ontological views have given rise to the different breaking points in the history of philosophy. Anthropontology offers a new kind of ontology; in fact, it focuses especially on the human being as a starting point. What does the philosophical effort which tries to analyse the relationships between the human being-world-knowledge contain in the light of the anthropontology? What does anthropontology take into consideration in the relationships between the entities? First of all, it is necessary to explain these points. We claim that every entity exists in the world of life or generally in the world as a singular and concrete entity. But it is understood by the concept and word or term; in the other words, they exist through the intellectual acts and linguistic acts or in the limits of the language. Every entity is a particular or singular one; however it can reach to the universal position by the human being and through the pattern of thinking and saying or writing; in the other words, through the thinking world and the linguistic world. In this case, the 'ontology' part of the term of 'anthropontology' refers to the nominalist ontology which asserts that every entity exists in the framework of singularity. Generally, anthropontology, as a philosophical discourse, focuses on the tension between the singularity and the universality.

ANTROPONTOLOGIJA KAO NOVA VRSTA ONTOLOGIJE

Antropontologija kao filozofski diskurs razlikuje se od klasične ontologije, fenomenološke ontologije, ontologije biti i nove ontologije. Poznato je da su različiti ontološki pogledi omogućili različite prijelomne momente u povijesti filozofije. Antropontologija nudi novu vrstu ontologije; u stvari, isključivo se fokusira na ljudsko biće kao polazište. Što sadrži filozofsko nastojanje koje pokušava analizirati odnos između ljudskog bića-svijeta-znanja u svjetlu antropontologije? Što antropontologija promatra u odnosu između entiteta? Prije svega, nužno je objasniti te momente. Mi tvrdimo da svaki entitet postoji u svijetu života ili općenito u svijetu kao pojedinačan i konkretan entitet. Ali to se razumije s pomoću koncepta i riječi ili termina; drugim riječima, oni postoje

kroz intelektualne čine i lingvističke čine ili u granicama jezika. Svaki entitet je partikularan ili pojedinačan; ipak ljudsko mu biće može dati univerzalan položaj obrascem razmišljanja i govorenja ili pisanja; drugim riječima, promišljanjem svijeta i lingvističkog svijeta. U tom slučaju, 'ontologija' se unutar termina 'antropontologija' odnosi na nominalističku ontologiju koja tvrdi da svaki entitet postoji u okvirima pojedinačnosti. Općenito, antropontologija se kao filozofski smjer fokusira na napetost između pojedinačnosti i općosti.

IGOR ČATIĆ

*Fakultet strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Mechanical Engineering and Naval Architecture, University of Zagreb,
Croatia*

POTICAJI FILOZOFÂ TEHNIČARU

Prvi filozofski poticaj tehničaru bio je onaj F. Petrića da »tesari i seljaci trebaju raditi za gradsku gospodu i da krijeposti vrijedni nisu« (*Sretan grad*). Odgovorilo se kulturologijsko-sustavnosnom usporedbom dvaju najkompliciranijih i najkompleksnijih sustava. Prirodnog, čovječjeg tijela i umjetnog, države. Rezultat je bila rečenica: »Zemlja bez proizvodnje je siromašna i osuđena na izumiranje« (1997.). Od Platona potječe i rečenica: »Što mogu zamisliti, ti ne možeš izvesti«. Radi se o razlici između praslike i paslike. Na temelju alatničarskog iskustva analiziran je taj Platonov iskaz od zamišljene konstrukcije (praslika) koju se ne može nikada vjerno nacrtati, do gotovog proizvoda (paslika). Između konstrukcije i gotovog proizvoda je sredstvo djelovanja, tvorilo. Na pitanje je li tvorilo zrcalna slika potrebne tvorevine, alatničarski odgovor glasi: »One se uvijek razlikuju uvijek po dimenzijama, a u nekim slučajevima i po obliku.« D. Pejović je u tekstu »Dijalektika ideja i Platonova ontologija« opisao dijalog između starijeg Parmenida i mlađeg Sokrata. Parmenidovo pitanje prihvaća li Sokrat ideju takvih beznačajnih stvari kao što je dlaka, blato i nečistoća, ovog posljednjeg je dovelo u dvojbu i nije se mogao odlučiti. Suvremeno pitanje koje je obrađeno na skupu »Filozofija i tehnika« (Cres, 2002.) glasilo je: »Što bi danas odgovorio Sokrat kada bi se riječ nečistoća zamijenila s riječju otpad?« Koncept razvoja tehnike, od prapraska do beskonačnosti potaknut je promišljanjima M. Deegea o fraktologiji tehnike. Na jednom skupu postavljeno je pitanje je li bila prije energija ili informacija? Na temelju opće sustavnosne teorije i teologije kaosa, odgovor glasi: »Ne znamo tko je stvorio 10 Gb prirodnih zakona i tko je izdao naredbu da dođe do prapraska«. Polazeći

od zakonitosti bioetike, uveden je pojam kiborgoetike. Konačno, analiziran je pojam globalizacije. Uvedena je podjela na tri vrste globalizacije: informacijsku, tvarnu i energijsku.

PHILOSOPHERS' IMPETUS FOR TECHNICIANS

First philosophical impetus to a technician was the one coming from F. Petrić stating that “carpenters and peasants should work for the city gentlemen and that they are not worth of virtue” (*Happy Town*). The response was given through culturological-systemic comparison between the two of the most complicated and complex systems. Natural, human body, and artificial, state. The result was the summarized in the sentence: “Country without production is poor and destined to extinct” (1997). Plato is an author of the following sentence: “What I can imagine, you cannot produce”. It is about the difference between idea and afterimage. Plato’s claim, which goes from imaginative construction (idea) which cannot be precisely drawn to the final product (afterimage), was analysed with the help of toolmakers experience. Between construction and the final product is an instrument of action, the creation tool. On the question is the creation tool a mirror image of the needed creation, toolmaker’s response would be: “They always differ by dimensions and in some cases by their forms as well”. D. Pejović in his text “Dijalektika ideja i Platonova ontologija” (“Dialectics of the Ideas and Plato’s Ontology”) described the dialogue between older Parmenides and younger Socrates. Parmenides’ question on Socrates’ acceptance of the ideas of insignificant things, such are hair, mud, or filth, brought Socrates to doubt and left him without the final decision. Modern question, addressed to at the symposium “Philosophy and Technology” (Cres, 2002) was formulated: “If we would have switched the term ‘filth’ with the term ‘waste’, what would be Socrates’ answer today?” The concept of technology development, from the original Big Bang to the eternity, was inspired by the thought of M. Deege on fractology of the technology. Question raised on one symposium was on the primacy of existence between energy and information. Based on the general systemic theory and the theology of chaos, the answer is: “We have no knowledge on the creator of 10 Gb of natural laws as well as on who gave the order for the original Big Bang”. Starting from the laws of bioethics, a term ‘cyborg-ethics’ was introduced. Finally, the term ‘globalisation’ was analysed, and the division on three types of globalization was introduced: informational, material, and energetic.

BERISLAV ČOVIĆ¹, MILE MARINČIĆ²

*¹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Hrvatska /
National- und Universitätsbibliothek Zagreb, Kroatien*

*² Srednja škola Ivan Švear, Ivanić Grad, Hrvatska /
Ivan Švear Gesamtschule, Ivanić Grad, Kroatien*

O FILOZOFIJI DR. FRA IGNACIJA GAVRANA

U ovom radu pokušali smo u kratkim crtama opisati životni put i životni *credo* skromnog bosanskog fratra dr. Ignacija Gavrana. Njegov život i njegova životna filozofija pokazuju kako je moguće u krajnjoj jednostavnosti, skromnosti i samozatajnosti praktično pokazati i uskladiti, prije svega, svoje životne ideje i principe u pogledu na vlastito ja, a zatim uskladiti sebe s drugim čovjekom, s društvom u kojemu živimo i prirodom koja nam je darovana. Kako njegov znanstveni rad, koji je širokoga spektra, ne bi cijenila samo njegova uža okolina (fratri i puk u okviru Bosne i Hercegovine), nego da ga upoznaju i širi znanstveni krugovi na području jugoistočne Europe, odlučili smo u kratkim crtama prikazati njegov lik i djelo, uz crtice iz njegovog znanstvenog polja koje je, kao što ćemo vidjeti, bilo širokog znanstvenog interesa.

ÜBER DIE PHILOSOPHIE DES DR. FR. IGNACIJE GAVRAN

In dieser Arbeit haben wir versucht, in kurzen Zügen den Lebenslauf und das Credo des bescheidenen bosnischen Franziskaner, dr. Ignacije Gavran zu beschreiben. Sein Leben und seine Lebensphilosophie beweisen, dass es möglich ist, in äusserster Einfachheit, Bescheidenheit und Selbstverleugnung praktisch zu zeigen und in Einklang zu bringen, vor allem die eigenen Lebensideen und Prinzipie in Betracht des eigenen Ichs, und danach sich selber in Einklang zu bringen mit dem anderen Mensch, mit der Gesellschaft in der wir leben und mit der Natur, die uns geschenkt wurde. Um sein wissenschaftliches Werk ausserhalb seiner engsten Umwelt (die Ordensbrüder/den Franziskanern und das Volk in Bosnien und Herzegowina) in breiteren wissenschaftlichen Kreisen in Südosteuropäisches bekannt zu machen, haben wir uns entschlossen, in kurzen Zügen sein Leben und Werk vorzustellen, mit Beispielen aus seinem Wissenschaftsfeld, welches, wie wir sehen werden, ein weites Wissenschaftsspektrum umfasste.

IVANA ČOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, University of Split, Croatia*

FILOZOFSKI DOPRINOSI DANKA GRLIĆA

U ovome ćemo radu prikazati doprinos koji je Danko Grlić ostavio baštini hrvatske filozofije, posebice u području estetike. Kako bismo ponudili zaokruženu sliku njegova lika i djela, uz osnovne biografske podatke, njegovo ćemo mišljenje pokušati kontekstualno smjestiti te promotriti kako je njegova pripadnost zagrebačkoj školi filozofije prakse oblikovala njegova uvjerenja i njegovu filozofsku misao. Pritom ćemo se posebno osvrnuti na njegov poznati stav kako smrt estetike omogućuje život umjetnosti. S obzirom na to da je Danko Grlić najutjecajniji estetičar druge polovice 20. stoljeća na ovim prostorima, koji je zadužio hrvatsku filozofiju svojim ukupnim opusom, a posebno sustavnim i enciklopedijskim prikazom razvoja estetike od početaka do suvremenog doba, nesumnjivo je da se u njegovoj filozofiji mogu naći i poticaji za produktivno razmišljanje.

PHILOSOPHICAL CONTRIBUTIONS OF DANKO GRLIĆ

In this paper we shall show the contributions Danko Grlić made to Croatian philosophy, especially in the field of aesthetics. In order to provide a rounded picture of his character and work, with basic biographical information, in regarding his positions we will try to take context into consideration and observe how his association with the Zagreb school of Praxis philosophy has shaped his beliefs and his philosophical thought. We will specifically look at his well known position that the death of aesthetics gives life to art. Given that Danko Grlić certainly is the most influential aesthetician of the second half of the 20th century in this region, and that, in general, Croatian philosophy owes much to his work, especially to his systematic and encyclopaedic presentation of the development of aesthetics from its beginnings to modern times, there is no doubt that in his philosophy we could find incentives for productive thinking.

DRAGAN ČALOVIĆ

*Fakultet za kulturu i medije, Sveučilište Megatrend, Beograd, Srbija /
Faculty of Culture and Media, Megatrend University, Belgrade, Serbia*

PROMIŠLJANJE MEDIJA U SUVREMENOJ SRPSKOJ TEORIJI: ANALIZA PRISTUPÂ

Razvoj masovnih medija i društveno-humanističkih znanosti tijekom dvadesetog stoljeća ukazao je na potrebu dubljeg razumijevanja medija, njihove funkcije, upotrebe i utjecaja. Sve veći interes istraživača vodio je razvoju posebnih znanstvenih disciplina, poput teorije medija, sociologije masovnih komunikacija, komunikologije te različitih pristupa unutar filozofije, psihologije, pedagogije, etnologije, lingvistike itd.

Razvoj snažnijeg kritičkog pristupa izučavanju medija može se posljednjih desetljeća pratiti i u okviru srpske teorijske misli. Unutar različitih razvijenih pristupa, naročita pažnja se posvećuje analizi medijskog utjecaja te učešću masovnih i novih medija u komunikacijskom procesu. Pored toga, postavljena su pitanja medijskog obrazovanja, opravdanosti zahtjeva za njegovim uvođenjem te mogućim osnovama za njegovo koncipiranje. Posljednjih godina, naročita pažnja posvećena je pitanjima medijske etike, kao i odgovornosti medija u ostvarivanju društvenih kretanja. Snažan kritički pristup naročito se može pratiti u okviru analize medijskih tekstova, unutar teorije medija te u okviru filozofije medija kao problemskog preispitivanja čitavog »teritorija« medijskog djelovanja.

Razvojem različitih pristupa u izučavanju medija, otvara se potreba njihova usporednog sagledavanja te analiziranja postavljenog fokusa teorijskog promišljanja. Cilj teksta je ponuditi okvire koji bi osigurali obuhvatnije razumijevanje postavljenih tema i predloženih pristupa u promišljanju medija u suvremenoj srpskoj teorijskoj misli.

RETHINKING THE MEDIA IN CONTEMPORARY SERBIAN THEORY: ANALYSIS OF APPROACHES

Development of mass media and humanities during the twentieth century pointed out the need for a deeper understanding of the media, their functions, uses, and impacts. The growing interest of researchers led to the development of specific scientific disciplines, such as media theory, sociology of mass communications, communication theory, and different approaches within philosophy, psychology, pedagogy, ethnology, linguistics, and so on.

In Serbian theoretical thought, the development of stronger critical approaches in media research can be traced in recent decades. Within the various available approaches, significant attention is paid to the impact of media and to the participation of mass media in the communication process. Also, issues of media education and possible basis for its conception have been set. In recent years, particular attention is paid to issues of media ethics and media accountability in the implementation of social movements. Strong critical approach can be followed especially in the analysis of media texts within the theory of the media, and in the philosophy of the media as a problem-examination of the entire “territory” of media effectiveness.

Development of different approaches in the media studies opens the needs of their comparative analysis. The aim of the paper is to offer a framework that would provide more comprehensive understanding of the set themes and proposed approaches in the consideration of the media in contemporary Serbian theoretical thought.

BRUNO ĆURKO

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

FILOZOFIJA ZA DJECU U CENTRALNOJ I ISTOČNOJ EUROPI

Filozofija za djecu / s djecom, kao suvremena filozofska disciplina koja je sastavni dio suvremene filozofije u praksi, u zadnjih tridesetak godina širi se po svim dijelovima svijeta. Istočna i centralna Europa nisu »poštedene« ovog vala, premda još u skromnim naznakama. U svom izlaganju iznijet ću rezultate istraživanja ove mlade filozofske discipline s tri točke gledišta. Najprije ću prikazati koliko je filozofija za djecu prisutna u osnovnim školama na ovom području. Istražit ću koliko je originalnih pristupa razvijeno te koliko se razvijaju već postojeći pristupi (Lipman, Tozzi, Brenifier itd.). Na kraju ću pokazati koliko je knjiga i članaka objavljeno o filozofiji za djecu u zadnjih dvadesetak godina na ovom području. Na kraju ću iznijeti argumente koji potkrepljuju nužnost filozofiranja s djecom odnosno »učenja mišljenja« u osnovnim školama.

PHILOSOPHY FOR CHILDREN IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Philosophy with/for children is a modern philosophical discipline which is an integral part of contemporary philosophy in practice. This young philosophical discipline in the last thirty years is spreading all over the world. The same is happening in the area of Eastern and Central Europe, although still in modest indications. In my paper I will present the results of this young philosophical discipline from three points of view. First, I will show the way in which philosophy for children is present in the primary schools in this area. I will explore the original approach of philosophy for children and the development of existing approaches (Lipman, Tozzi, Brenifier etc.) At the end I will present the number of publications on philosophy for children in the last twenty years in this area. Finally, I will present arguments supporting the necessity of philosophy with/for children, as well as the development of thinking in school systems that are mostly based on short-term memorizing of (un)necessary facts.

DEJAN DONEV

*Institute of Journalism, Media, and Communications, Faculty of Law, University
"St. Kiril i Methodij" in Skopje, Macedonia /
Institut za novinarstvo, medije i komunikacije, Pravni fakultet, Sveučilište
»Sv. Kiril i Metodij« u Skopju, Makedonija*

A CRITIQUE ABOUT STUNTED MIND

Just as any other philosophy, the Macedonian philosophy, which was being developed in a particular political system that survived its collapse in the beginning of the 1990's, paid the price of transition of systems. This led to today's strange situation in Macedonia where philosophy figures in quotation marks rather than as a possible interpreter and answerer to the challenges which are the consequence of the mentioned changes.

Supportive to that statement is the fact that actually the dialogue on the concept of life, on the concept of the human space, and on the role of man in creating life, instead of staying within the frames of philosophy – which could, through checking the practice, give a theoretical explanation of what is happening in that practice, and offer a way out – it is brought to the situation of merely offering *ad hoc* interpretations which justify the imposed solutions of

those who determine the system, without taking an account for the noncritical application and overtaking of only some parts of the attitudes of certain political-economical schools coming from outside.

KRITIKA O ZAKRŽLJALOSTI UMA

Kao i svaka druga filozofija, tako je i makedonska filozofija, razvijena u određeni politički sustav koji je doživio vlastiti kolaps početkom 90-ih godina prošloga stoljeća, platila cijenu tranzicije sustava. Ovo nas je dovelo do toga da danas u Makedoniji imamo jednu vrlo čudnu situaciju u kojoj je filozofija više stavljena u navodnike nego što predstavlja mogućeg tumača i ponuditelja odgovora izazovima koji su posljedica spomenutih promjena.

Da je tome tako pokazuje i činjenica da dijalog o tome što je život i koji je koncept života, koncept ljudskog prostora i koja je uloga čovjeka u stvaranju života, umjesto da ostane u okvirima filozofije – koja, provjeravajući praksu, može ponuditi teorijsko objašnjenje za ono što se događa u toj praksi, kao i izlaz iz nje – dovedena je u situaciju da *ad hoc* nudi tumačenja koja će opravdati rješenja nametnuta od strane onih koji određuju sustav, ne vodeći računa o nekritičkoj primjeni i preuzimanju samo dijelova stavova određenih političko-ekonomskih škola koje dolaze izvana.

KURTUL GÜLENC

*Department of Philosophy, Dokuz Eylül University, Buca/İzmir, Turkey /
Odsjek za filozofiju, Sveučilište Dokuz Eylül, Buca/İzmir, Turska*

KNOWLEDGE, EXPERIENCE AND RATIONALITY IN THE AGE OF TECHNOLOGY

Although the name of the society of our age is the “society of knowledge”, a huge gap between the experience and knowledge has paradoxically emerged, as the daily life has become more technological. One of the fundamental reasons of this negative situation stems from the fact that the organisation of daily life is constituted by a logic that is not derived from its practice. In this context, experience has lost its value because it is dominated by an external regulation (Ahıska 2002: 115–116). The experience to lose its value and to be regulated by an element other than itself is the indicator of the gap between itself and knowledge. In this “Knowledge, Experience and Rationality in the Age

of Technology” titled study, the relation between knowledge, experience and technical rationality will be investigated from a critical perspective by analyzing this disconnection between experience and knowledge.

ZNANJE, ISKUSTVO I RACIONALNOST U ERI TEHNIKE

Iako je ime društva naše ere »društvo znanja«, paradoksalno je nastao ogroman procjep između iskustva i znanja, budući da svakodnevni život postaje sve više tehničan. Jedan od temeljnih razloga ove negativne situacije proizlazi iz činjenice da je organizacija svakodnevnog života konstituirana logikom koja nije izvedena iz prakse. U tom kontekstu iskustvo je izgubilo svoju vrijednost jer biva nadvladano izvanjskom regulacijom (Ahiska 2002: 115–116). To da je iskustvo izgubilo vrijednost i da je regulirano elementom koji nije ono samo indikator je procjepa između njega samog i znanja. U ovom će se radu, naslovljenom »Znanje, iskustvo i racionalnost u eri tehnike« kritički istražiti odnos između znanja, iskustva i tehničke racionalnosti analiziranjem ove odvojenosti između iskustva i znanja.

PÉTER HARTL

*Department of Philosophy and History of Science, Budapest University of Technology and Economics, Budapest, Hungary /
Odsjek za filozofiju i povijest znanosti, Sveučilište za tehnologiju i ekonomiju, Budimpešta, Mađarska*

MICHAEL POLANYI'S POST-CRITICAL EPISTEMOLOGY AND THE MORAL DIMENSION OF SCIENCE

Polanyi's most essential epistemological views can be summarised in the following way: the human cognition does not begin with doubt and critique but it is based on uncritically accepted beliefs and tacit commitments. The ultimate basis of knowledge is trust and belief, and not the alleged certain, necessary true propositions. Polanyi also points out that seeking the infallible foundations of knowledge usually involves the view that the criteria of truth, and methodology of justification are objective, universally valid and therefore impersonal.

I would like to present how these epistemological views establish his ideas about science and scientific community. If the justification of the claims of

science are not based on impersonal, abstract methodological norms, but tacit rules committed by a community of scientists, then knowledge cannot be without morality and rationality, and knowing inevitably has a moral character.

Additionally, Polanyi claims that pure science is an essential truth-seeking practice. Polanyi's idea of science is a spiritual, idealistic description of a community of free intellectuals, who are passionately committed to seeking the Truth. Science must not have special obligations to society, because it is only concerned with the deeper understanding of nature. Therefore seeking the truth in favor of truth itself is the essential goal of science, and it can follow and accomplish this goal only if it remains free from every social, economical and other external interests and influences. Scientists must have an autonomous community, with their own rules and autonomous direction.

Perhaps these thoughts seem to be old-fashioned, but I will argue that Polanyi's views about science are still relevant today. Present-day science is usually called after Ziman, as post-academic science. I think we should take seriously Polanyi's warnings of dangers of economical influences to science. In the era of post-academic science trust in science and therefore science itself might be put at risk, when scientists serve only technological and economical interests and science becomes an instrument of profit-oriented and practical needs, instead of seeking the truth itself.

POSTKRITIČKA EPISTEMOLOGIJA I MORALNA DIMENZIJA ZNANOSTI KOD MICHAELA POLANYIJA

Polanyijevi najbitniji epistemološki pogledi mogu se sažeti na sljedeći način: ljudska spoznaja ne započinje sa sumnjom i kritikom već se temelji na nekritički prihvaćenim vjerovanjima i prešutnim obvezama. Konačni temelj znanja je povjerenje i vjerovanje, a ne neka navodna izvjesna, nužno istinita propozicija. Polanyi također ističe da traganje za nepogrešivim temeljima znanja obično uključuje pogled da su kriteriji istine i metodologija opravdanja objektivni, univerzalno važeći te stoga neosobni.

Htio bih pokazati kako su ti epistemološki pogledi utvrdili njegove ideje o znanosti i znanstvenoj zajednici. Ako opravdanje znanstvenih tvrdnja nije utemeljeno na neosobnim, apstraktnim metodološkim normama, nego na prešutnim pravilima prihvaćenim od strane znanstvene zajednice, onda znanje ne može biti bez morala i racionalnosti te *znati* neizbježno ima moralni karakter.

Polanyi nadalje tvrdi da je čista znanost bitna praksa traženja istine. Polanyijeva ideja znanosti je spiritualan, idealistički opis zajednice slobodnih intelektualaca koji su strastveno predani traženju Istine. Znanost ne smije imati

posebnu obvezu spram društva, jer se bavi samo s dubljim razumijevanjem prirode. Stoga je traganje za istinom poradi istine same bitan cilj znanosti, a znanost taj cilj može slijediti i ostvariti samo ako ostane slobodna od svih socijalnih, ekonomskih i drugih vanjskih interesa i utjecaja. Znanstvenici moraju imati autonomnu zajednicu, sa svojim vlastitim pravilima i autonomnim upravljanjem.

Možda se čini da su ove misli staromodne, no tvrdim da su Polanyijevi pogledi o znanosti još uvijek relevantni. Današnja se znanost, prema Zimanu, obično naziva postakademska znanost. Mislim da bismo trebali ozbiljno uzeti Polanyijeva upozorenja o opasnosti ekonomskih utjecaja na znanost. U eri postakademske znanosti, vjera u znanost, a stoga i sama znanost, mogu biti dovedeni u opasnost kada znanstvenici služe samo tehničkim i ekonomskim interesima te znanost postane instrument praktičnim potrebama okrenutim profitu, umjesto traženju same istine.

IRFAN HOŠIĆ

*Tehnički fakultet, Sveučilište u Bihaću, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Technical Engineering, University of Bihać, Bosnia and Herzegovina*

BOSANSKOHERCEGOVAČKA UMJETNOST NAKON 11. RUJNA

Povezanost rušenja WTC-a i bosanskog umjetničkog konteksta opravdava se vizualnom sličnošću newyorških Blizanaca i sarajevskih UNITIC nebodera. Osim formalne i estetske sličnosti, njih je zadesila i ista sudbina razaranja uslijed čega je došlo do istovjetne medijske reproduktivnosti.

Nadalje, rušenje WTC-a i iz toga proizišle društveno-političke posljedice ostavile su na bosanskohercegovačku suvremenu umjetnost vidljiv trag. Tako je u bosanskohercegovačkom umjetničkom kontekstu moguće katalogizirati mnoštvo radova koji se izravno vežu ili na teroristički čin rušenja newyorških Blizanaca ili na kulturalne posljedice koje su iz tog čina proizišle i koje traju sve do danas.

BOSNIAN HERZEGOVINIAN ARTWORK AFTER 9/11

The connection between the destruction of the WTC and the Bosnian artistic context can be justified by the visual similarity of the New York Twin

Towers and the UNITIC towers in Sarajevo. In addition to the similarity of their form and aesthetic features the buildings also share the same destiny of destruction which led to their equivalent representation in the media. Furthermore, the collapse of the WTC and the consequent socio-political events left a clear mark on contemporary Bosnian and Herzegovinian art. It is therefore possible to make a list of numerous Bosnian and Herzegovinian art works which directly relate either to the terrorist act of destruction of the New York Twin Towers or the cultural consequences which arose from that act and which are still present.

VLADIMIR JELKIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Philosophische Fakultät, Universität J. J. Strossmayer, Osijek, Kroatien*

NIETZSCHE I INTEGRATIVNA BIOETIKA

Bioetičke rasprave na području jugoistočne Europe vrlo su žive. Njihova otvorenost i pluriperspektivnost rezultirala je velikim brojem znanstvenih skupova na kojima su filozofi i znanstvenici različitih orijentacija naposljetku definirali pojam integrativne bioetike kao discipline koja nastoji odgovoriti na pitanja nove epohe na koja ni pojedinačne znanosti niti tradicionalna etika nemaju adekvatne odgovore. U institucionalnom smislu, za samu je stvar najvažnije osnivanje Bioetičkog referalnog centra za jugoistočnu Europu u Zagrebu.

Autor smatra da je za teorijsko utemeljenje integrativne bioetike nezaobilazno razmatranje nekih od tema iz Nietzscheove filozofije. Stoga on osobito nastoji pokazati u čemu je aktualnost pojmova 'život', 'perspektivizam' te pojedinih momenata iz Nietzscheove kritike znanosti za disciplinu koja se počela razvijati daleko nakon njegove smrti. Iz autorove perspektive, i neke druge Nietzscheove teme (kao što je, primjerice, njegovo shvaćanje povijesti) mogu biti inspirativne u raspravama o bioetičkim problemima. Iz svega navedenog nameće se zaključak da dugotrajna nazočnost Nietzscheovih ideja i tradicija pisanja o Nietzscheu te prevođenje njegovih djela u hrvatskoj kulturi (u književnosti još od A. G. Matoša, a u filozofiji od Danka Grlića, Branka Despota, pa sve do najmlađih autora i prevoditelja), unutar bioetičkog diskursa može i treba dobiti novi zamah.

NIETZSCHE UND DIE INTEGRATIVE BIOETHIK

Im Gebiet von Südosteuropa sind bioethische Diskussionen sehr lebhaft. Ihre Offenheit und Pluriperspektivität hat in einer grossen Anzahl der wissenschaftlichen Symposien resultiert, in denen Philosophen und Wissenschaftler unterschiedlicher Anschauungen letztendlich den Begriff ‚Bioethik‘ als eine Disziplin definiert haben, die versucht, die Fragen der neuen Epoche, auf die weder einzelne Wissenschaften noch traditionelle Ethik adäquate Antworten parat haben, zu beantworten.

Im institutionellen Sinne ist für dieses Thema die Gründung vom bioethischen Referenzzentrum für Südosteuropa in Zagreb am wichtigsten.

Der Autor meint, dass für die theoretische Begründung der integrativen Bioethik die Berücksichtigung einiger Themen aus Nietzsches Philosophie unerlässlich ist. Er versucht vor allem zu zeigen, worin die Aktualität der Begriffe ‚Leben‘, ‚Perspektivität‘ sowie einiger Momente aus Nietzsches Kritik der Wissenschaft für die Disziplin besteht, die sich lange Zeit nach seinem Tod zu entwickeln begann. Der Autor vertritt den Standpunkt, dass auch einige andere Themen von Nietzsche (wie z.B. sein Verständnis der Geschichte) in den Diskussionen über bioethische Probleme inspirierend sein können.

Aus dem oben genannten kann man implizieren, dass die langfristige Präsenz der Ideen von Nietzsche und die Tradition des Schreibens über ihn sowie die Übersetzertätigkeit seiner Werke in der kroatischer Kultur (in der Literatur noch seit A. G. Matoš und in der Philosophie seit Danko Grlić, Branko Despot bis zu den jüngsten Autoren und Übersetzer) innerhalb von bioethischem Diskurs einen neuen Schwung erfahren kann und soll.

VERONIKA JEŽKOVÁ

*Department of Philosophy, Masaryk University, Brno, Czech Republic /
Odsjek za filozofiju, Sveučilište Masaryk, Brno, Republika Češka*

POST-TOTALITARIAN POWER IN THE PHILOSOPHICAL WORK OF VÁCLAV HAVEL

Václav Havel, the last Czechoslovak and first Czech president, is not only a celebrated playwright, but also an essayist and philosopher. His most authentic philosophical works were written during the period of normalization, when he was imprisoned several times for political reasons.

I would like to present some ideas on his concept of the so-called “post-totalitarian” form of communism that existed in Czechoslovakia at that time. This form of communism is based on a depersonalised ideology that does not rely on the personality cult of a dictator, but exists independently, supported by mottos, propaganda, and consumerism. People, manipulated by this ideology, get used to a consumer way of life that is supported by ubiquitous lies, and they lose their ability to participate in the spiritual and moral regeneration of society. The deep inner continuity of these phenomena enables the persistence of this system independently of particular people.

Václav Havel not only analysed this post-totalitarian ideology, but also created a program of peaceful and nonviolent resistance to it.

POST-TOTALITARNA SNAGA U FILOZOFSKOM DJELU VÁCLAVA HAVELA

Václav Havel, posljednji čehoslovački i prvi češki predsjednik, nije samo slavljén scenarist nego također i esejist i filozof. Njegova najautentičnija filozofska djela su bila napisana za vrijeme perioda normalizacije kada je zbog političkih razloga bio nekoliko puta zasužnjen.

Voljela bih predstaviti neke ideje o njegovu pojmu tzv. ‘post-totalitarnog’ oblika komunizma koji je tada postojao u Čehoslovačkoj. Ovaj se oblik komunizma temelji na depersonaliziranoj ideologiji koja se ne oslanja na kult ličnosti diktatora, nego postoji neovisno, podržavana sloganima, propagandom i konzumerizmom. Ljudi, manipulirani ovom ideologijom, navikavaju se na konzumeristički način života, kojeg podržavaju sveprisutne laži, te gube sposobnost sudjelovanja u spiritualnoj i moralnoj obnovi društva. Duboki unutrašnji kontinuitet ovih fenomena omogućuje izdržljivost ovog sustava neovisno od pojedinačnog naroda.

Václav Havel nije samo analizirao ovu post-totalitarnu ideologiju, nego je i stvorio program miroljubivog i nenasilnog otpora prema njoj.

HRVOJE JURIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

BIOETIKA KAO ZNANSTVENA, KULTURNA I DRUŠTVENO-POLITIČKA INTEGRACIJA

Cilj ovog izlaganja je da se ukaže na šire (znanstvene, kulturne, društveno-političke) implikacije razvoja bioetike u jugoistočnoj Europi, kao i na buduće perspektive tog razvoja. U tu će svrhu biti dan prikaz razvoja i stanja bioetičke rasprave i bioetičke institucionalizacije na području jugoistočne Europe. Najprije će biti riječi o počecima bioetike u Hrvatskoj, budući da su hrvatski bioetičari načinili pionirske korake u ovom polju. Pritom će biti istaknuta važna uloga međunarodne znanstveno-kulturne manifestacije *Lošinjski dani bioetike*, koja se od 2002. redovito održava u Malom Lošinj. U nastavku će biti predstavljen međunarodni projekt »Bioetika na prostoru jugoistočne Europe«, koji je nastao i djelovao prvenstveno zahvaljujući suradnji hrvatskih i njemačkih, ali i drugih jugoistočnoeuropskih i srednjoeuropskih bioetičara. Ovaj je projekt doprinio ne samo umrežavanju jugoistočnoeuropskih znanstvenika i institucija posvećenih bioetici, nego i njihovom uključivanju u europske i svjetske bioetičke tokove. U obje navedene točke uzet će se u obzir kako održani znanstveni skupovi i objavljene publikacije, tako i osnivanje bioetičkih institucija i bioetička edukacija.

BIOETHICS AS SCIENTIFIC, CULTURAL AND SOCIO-POLITICAL INTEGRATION

The aim of this presentation is to point to wider (scientific, cultural, socio-political) implications of the development of bioethics in Southeast Europe, as well as the future prospects of this development. For this purpose, the current state and development of bioethical debate and institutionalisation in Southeast Europe will be presented. First of all, it will deal with the beginnings of bioethics in Croatia, since it was precisely the Croatian bioethicists who have made pioneering steps in this field. The importance of the international scientific and cultural event *Lošinj Days of Bioethics*, which is regularly held in Mali Lošinj since 2002, will be underlined. In the continuation, the international project "Bioethics in the Region of Southeast Europe", which was created and active primarily thanks to the cooperation of Croatian and German, as well as other

Southeast and Central European bioethicists, will be presented. This project has contributed not only to the networking of Southeast European scientists and institutions dedicated to bioethics, but their inclusion in the European and global bioethical trends as well. In both of these parts, relevant scientific conferences and publications, together with the establishment of bioethical institutions and bioethical education, will be considered.

IVAN KALTCHEV

*Faculty of Philosophy, St. Kliment Ohridski University of Sofia, Bulgaria /
Filozofski fakultet, Sveučilište Sv. Klimenta Ohridskog u Sofiji, Bugarska*

THE CULTURE OF ENMITY AGAINST TOLERANCE IN BALKANS

The culture of enmity becomes something necessary, because it produces supports and stimulates our pride which we exclusively miss. Pride, as a child of enmity, of course falls down amongst comic, laughable phenomena, directly proportional to its inherent pathetic.

So, our culture, which is both impeded and at the same time impeding culture of enmity, converts in one of the most inviolable valuables passed over in silence – our stillness concerning it is equal to our devotedness in it. The history of enmities on the Balkans is created thanks to enmity as such, and if we strictly, up to pain, objective to ourselves, that is to say towards our prejudice, for national-chauvinist from all Balkan countries and peoples, the only valid formula is: “I hate, so I exist”. Love and culture, which are spoke of, is a pure accident, quite unexpected pause between two enmities.

KULTURA NEPRIJATELJSTVA PROTIV TOLERANCIJE NA BALKANU

Kultura neprijateljstva postaje nešto nužno, jer proizvodi podršku i stimulira naš ponos koji nam isključivo nedostaje. Ponos, kao dijete neprijateljstva, naravno potpada pod komične, smiješne fenomene, direktno proporcionalne sa svojom inherentnom patetikom.

Naša se kultura, koja istovremeno biva spriječena i sprječava kulturu neprijateljstva, šutke pretvara u jednu od najvećih i nepovredivih vrijednosti – naša šutnja o tome jednaka je našoj odanost njoj. Povijest neprijateljstava

na Balkanu stvorena je zahvaljujući neprijateljstvu kao takvom. Ako budemo do kraja strogi i objektivni prema sebi samima, tj. prema našim predrasudama, za nacionalni šovinizam kod svih balkanskih država i naroda vrijedi jedna formula: »mrzim, dakle jesam«. Ljubav i kultura, o kojima se priča, čista su slučajnost, sasvim neočekivana pauza između dvaju neprijateljstava.

MIODRAG KAPETANOVIĆ

*Matematički institut Srpske akademije znanosti i umjetnosti, Beograd, Srbija /
Mathematical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade,
Serbia*

LOGIČARI NA ZAJEDNIČKOM POSLU: PRIČA O JEDNOM BEOGRADSKO-ZAGREBAČKOM SEMINARU

Bit će izložene osnovne činjenice (kombinirane sa sjećanjima) o zajedničkom zagrebačko-beogradskom logičkom seminaru koji je trajao od 1975. do 1990. godine. Nosio je ime »Seminar za konstruktivnu matematiku i teoriju modela«, što je dosta kasnije promijenjeno u »Seminar za logiku i računarstvo«. U prosjeku su držana dva sastanka godišnje, po jedan u Zagrebu i Beogradu. Na sastancima je razmatrana aktualna problematika iz matematičke logike, ali je uvijek bila prisutna diskusija o logičkom zasnivanju i filozofiji matematike.

Druženja i kavane također će biti spomenute.

FELLOW LOGICIANS WORKING TOGETHER: A STORY OF A JOINT ZAGREB-BELGRADE SEMINAR

Basic facts (combined with memories) about the joint Belgrade-Zagreb seminar in logic will be presented. Seminar was founded in 1975 in Novi Sad and was active until 1990, first under the name “Seminar for constructive mathematics and model theory”, and later as “Seminar in logic and computer science”. On average two meetings were held annually, one in Belgrade and one in Zagreb. Along with the regular expositions in mathematical logic, there were always discussions on logical foundations and philosophy of mathematics.

Visits to pubs, restaurants etc. will also be mentioned.

FILIP KOVAČEVIĆ

*Faculty of Political Science, University of Montenegro, Podgorica, Montenegro /
Fakultet političkih znanosti, Sveučilište Crne Gore, Podgorica, Crna Gora*

DON BRANKO SBUTEGA: THE MAN FROM THE PLANET BOKA

In contrast to many who in the last twenty years have devastated the Montenegrin intellectual space, there is a small number of those for whom one can say that they went against the destructive current and, in the midst of nationalist and (later) neoliberal fervors, enriched this traditionally vulnerable space by working to create the links of universal norms and values. One of these few was don Branko Sbutega (1952–2006), a priest at the Sv. Stasije Church in Dobrota near Kotor, a well-known historian of art and religion, a writer, and a fighter against injustice in the Montenegrin society (for which he was even jailed by the Montenegrin police). Keeping in mind that the theme of this year's conference is the coming to terms with the developments in philosophical and critical thought in Southeastern Europe in the last twenty years, it appears fitting to explore the contributions of don Branko (as he was called by all who knew him) to the construction of the spirit of freedom and equality as well as the spirit of tolerance and wisdom, as it is precisely these values that have been most desperately lacking in the region. In this paper, I will analyze don Branko's articles and interviews, including his book *Kurosawa's Restlessness of the World*, in order to delineate and articulate his philosophy of life, both in its ontological and socio-psychological aspects. The title of the paper is based on one of don Branko's most frequently repeated ideas, which is that his native Boka Kotorska could serve as a model for the viable multicultural community in these times of ethnic and religious divisions.

DON BRANKO SBUTEGA: ČOVJEK S PLANETE BOKA

Za razliku od mnogobrojnih koji su u posljednjih dvadeset godina devastirali i unazadili crnogorski intelektualni prostor, mali je broj onih za koje se može reći da su išli protiv destruktivne struje, da su ovaj tradicionalno krhki prostor svojim djelovanjem bogatili, stvarajući u općem ništavilu nacionalizma i rušilačkog kapitalizma tanke, ali postojane niti univerzalnih vrijednosti i normi. Jedan od malobrojnih je bio don Branko Sbutega (1952.–2006.), župnik crkve sv. Stasije u Dobroti kod Kotora, vrsni povjesničar umjetnosti i religije,

pisac i borac protiv nepravdi u crnogorskom društvu (zbog čega je, između ostalog, i uhićen od strane crnogorske policije). Budući da je tema konferencije svojevrsno dvadesetogodišnje sabiranje utisaka razvoja filozofske i uopće kritičke misli na prostoru jugoistočne Europe, utoliko više se u ovom kontekstu ističe važnost istraživanja doprinosa don Branka (kako su ga zvali svi koji su ga poznavali) razvoju duha slobode i jednakosti, duha tolerancije i mudrosti, na području na kojemu su se upravo ove vrijednosti pokazale kao najdeficitarnije. U ovom radu će tekstovi i intervjui don Branka, kao i njegova knjiga eseja i članaka *Kurosavin nemir svijeta*, biti detaljno analizirani s ciljem označavanja i artikuliranja njegove filozofije života, uključujući kako njene ontološke tako i sociološko-psihološke aspekte. Boka Kotorska je kao model mogućeg dugoročnog suživota različitosti igrala značajan aspekt u don Brankovom viđenju svijeta, pa otuda i opravdanje za naslov predloženog rada.

MISLAV KUKOČ

*Faculty of Philosophy, University of Split, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

DEVELOPMENT OF INTEGRATIVE BIOETHICS IN THE MEDITERRANEAN AREA OF SOUTHEAST EUROPE

Concerning its origins, founding and development, bioethics is a relatively young discipline, i.e. scientific and theoretical area in which different, even contradictory determinant models encounter methodological patterns of its shaping and implementation. In some philosophical orientations, bioethics is considered as a sub-discipline of applied ethics as the traditional philosophical discipline. On the other hand, in biomedical and other sciences, bioethics is designated as a specialist scientific discipline, or as a sort of a new medical ethics. The concept of integrative bioethics as an interdisciplinary scholarly and pluriperspectivistic area goes further beyond such one-sided determinations, both philosophical and scientific, and intends to integrate the philosophical approach to bioethics with its particular scientific contents, as well as with different cultural dimensions and perspectives. Such concept of integrative bioethics has gradually developed within the framework of the philosophical and interdisciplinary conferences and institutions on “bioethical islands” of the Croatian Mediterranean. In this paper, the author follows the conception, development and prospects of integrative bioethics in the wider region of Mediterranean and Southeast Europe.

RAZVOJ INTEGRATIVNE BIOETIKE NA MEDITERANSKOM PROSTORU JUGOISTOČNE EUROPE

S obzirom na svoje podrijetlo, utemeljenje i razvoj bioetika je relativno mlada disciplina, odnosno znanstveno-teorijsko područje u kojemu se susreću različiti pače i proturječni odredbeni modeli i metodološki obrasci njegova oblikovanja i primjene. U nekim filozofijskim orijentacijama bioetika se smatra subdisciplinom primijenjene etike kao dijela tradicionalne filozofijske discipline. Na drugoj strani, u biomedicinskim i nekim drugim egzaktnim znanostima bioetika se proglašava specijalističkom znanstvenom disciplinom, odnosno vrstom nove medicinske etike. Koncept integrativne bioetike, kao interdisciplinarnog znanstvenog i pluriperspektivističkog područja, nadilazi takva jednostrana rubriciranja, i filozofska i posebnoznanstvena, te nastoji integrirati filozofski pristup bioetici s njezinim posebnoznanstvenim sadržajima kao i s različitim njezinim kulturnim dimenzijama i perspektivama. Tako naznačena koncepcija integrativne bioetike postupno se razvijala u okviru filozofskih i interdisciplinarnih konferencija i institucija na »bioetičkim otocima« hrvatskog Mediterana. U ovome se prilogu prati njezin nastanak, razvoj i perspektive na širem području Mediterana i jugoistočne Europe.

EMIL KUŠAN

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, University of Split, Croatia*

MILAN KANGRGA U KONTEKSTU FILOZOFSKIH GIBANJA NA PODRUČJU JUGOISTOČNE EUROPE

Kada govorimo o filozofiji na području jugoistočne Europe, jedno od nezaobilaznih imena svakako je ono Milana Kangrge. Upravo zato u radu ćemo nastojati dati generalni crct filozofske misli navedenog autora, od njegovih *Praxis* korijena pa sve do kraja zrele, spekulativne misli na liniji Kant–Hegel–Marx. Posebnu ćemo pozornost posvetiti etičkom nauku Milana Kangrge, kao i širim implikacijama nekih momenata njegove misli. Vjerujemo da ćemo kroz kritički prikaz teza upravo ovog filozofa na najbolji mogući način dati sintezu filozofijskih strujanja u jugoistočnoj Europi posljednjih pedesetak godina.

MILAN KANGRGA SEEN IN THE BROADER CONTEXT OF THE PHILOSOPHICAL TRENDS IN SOUTHEAST EUROPE

When we talk about philosophy in Southeast Europe, Milan Kangrga is one of the names we certainly must cover. That is why in this work we try to provide a general presentation of his philosophical thought, from its *Praxis* roots until the end of the mature, speculative thought on the Kant–Hegel–Marx line. Particular attention will be paid to the ethical teachings of Milan Kangrga, as well as the broader implications of some key moments in his thought. We believe that through a critical overview of the thesis of this particular philosopher we might derive a valid synthesis of philosophical trends in Southeast Europe in the last fifty years.

NENAD MALOVIĆ

*Katholisch-Theologische Fakultät, Universität Zagreb, Kroatien /
Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

KOMMISSION „JUSTITIA ET PAX“ IN DER METAMORPHOSE DER KROATISCHEN GESELLSCHAFT

In der Zeit der radikalen gesellschaftlichen und politischen Veränderungen, wobei die eingefahrene Denk- und Wirkungsweisen niedergerissen werden, taucht auch ein verstärktes Bedürfnis nach neuen Fundamenten und Orientierungspunkten auf, die im Prozeß der Gesellschaftstransformation hilfreich sein könnten. Eine wichtige Rolle spielen dabei die Werte auf denen eine Gesellschaft gebaut werden will. Die Katholische Kirche in Kroatien hat in diesem Sinne ihren Beitrag in Form von Verlautbarungen der Kommission „Justitia et pax“ der Kroatischen Bischofskonferenz geleistet, durch welche sie in verschiedenen entscheidenden Zeitpunkten in den letzten 20 Jahren reagiert hat. Im Vortrag werden die Themen und Werte analysiert, über welche die Kommission ihre Haltung geäußert und ihr Beitrag der Demokratisierung der Gesellschaft geleistet hat. Gleichzeitig werden die Möglichkeiten und Rahmen einer „philosophischen Unterstützung“ der geäußerten Haltungen hinterfragt.

KOMISIJA »IUSTITIA ET PAX« U METAMORFOZI HRVATSKOG DRUŠTVA

U vremenu radikalnih društvenih i političkih promjena, pri čemu se ruše ustaljeni načini razmišljanja i djelovanja, javlja se i pojačana potreba za stvaranjem novih temelja i orijentira koji bi trebali pomoći u procesu transformacije društva. Važnu ulogu pri tom igraju vrijednosti na kojima se društvo želi sagraditi. Katolička Crkva u Hrvatskoj u tom smislu dala je svoj doprinos izjavama Komisije »Iustitia et pax« Hrvatske biskupske konferencije reagirajući u različitim prijelomnim trenucima u posljednjih 20 godina. U izlaganju se analiziraju teme i vrijednosti o kojima je Komisija zauzela stav i njihov doprinos demokratizaciji društva. Ujedno se propituju i mogućnosti i okviri »filozofske potpore« izraženim stavovima.

TINA MARASOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, University of Split, Croatia*

POLITIKA KAO POZIV U DEMOKRATSKIM DRUŠTVIMA NA JUGOISTOKU EUROPE

U svom djelu *Politika kao poziv* Max Weber definira državu kao ljudsku zajednicu koja unutar jednog određenog područja zahtijeva monopol »legitimne upotrebe fizičke sile«. Političko kraljevstvo nije kraljevstvo za svece pa, postavši političarom, njegova etika uvjerenja i etika odgovornosti nestaju, a on mora posjedovati strast za svoj poziv i distancu od subjekta svog djelovanja. Weber smatra da, iako je društvo način organiziranja specifičnih radnji pojedinaца, individualna stanja svijesti i volje nisu sastavni dio društvene stvarnosti pa se društvo ne može promatrati samo kao zbroj ljudskih djelovanja.

Dužnosti poziva, obveze koju pojedinac osjeća i mora osjećati prema sadržaju svoje pozivne djelatnosti, jest glavna misao socijalne etike. Svrha politike u novom vijeku više nije sretan i dobar život državljana, kao u antičkom polisu, nego se odvaja od etike. Politika je pritom tehnika vladanja, a političko djelovanje povećanje čovjekove moći u svim područjima života u modernome industrijskom društvu koje zahtijeva razvoj individualnosti i političku odgovornost onih na koje pojedinci prenose svoja prava. Weber je bio zabrinut zbog birokratizacije društva jer se bojao da sprječava pojedinca da živi kao racional-

no biće, a stvara automat bez svijesti i odgovornosti. Smatra da su novac, ugled i moć tri razloga za postajanje političarom u modernom svijetu.

Koja je uloga pozitivnih zakona? Kakav je odnos građana, a kakav vladajućih prema njima? Što je čovjek bez prava? Kakva je uloga intelektualaca, a kakva lokalnih poduzetnika? Tko čini političku scenu? Žive li političari za ili od politike? Što čini političara, što člana, a što simpatizera stranke? To su samo neka pitanja koja Weber postavlja. Različita razdoblja daju i različite odgovore. U ovome ćemo se radu baviti odgovorima na ta pitanja u demokratskom društvu jugoistoka Europe posljednjih 20-ak godina. Uz spomenutu problematiku, bit će riječ i o populizmu, ulozi medija te prijelazu iz jednostranačja u višestranačje na primjeru zemalja u tranziciji.

POLITICS AS A VOCATION IN THE SOUTHEAST EUROPE DEMOCRATIC SOCIETIES

In his major work, *Politics as a Vocation*, Max Weber defined the state as an entity which successfully claims a “monopoly on the legitimate use of violence”. The political realm is no realm for saints; one, becoming a politician, ends his ethics of ultimate and the ethics of responsibility, and he must possess both a passion for his vocation and the capacity to distance himself from the subject of his exertions. Weber thinks that although society is a way of organization of individual’s specific actions, individual states of mind and of will are not a part of social reality. Therefore society cannot be viewed as the pure total of human actions.

Duty of the call, the obligation which an individual feels and must feel towards the content of his vocation is the main thought of social ethics. The purpose of politics in the Modern age is not to achieve a happy and good life of a citizen, as it once was in the ancient world. We now have the situation of ethics vs. politics. Politics is a technique of ruling, while the goal of political action is to increase human power in all social activities of the modern industrial society which demands progress of individuality and political responsibility of those who were chosen to defend the rights. Weber was worried about bureaucratization of the society because he was afraid it could prevent an individual from living as a rational being, making him a machine without conscience and responsibility. He thinks that money, reputation and power represent three reasons for becoming a politician in the modern society.

What is the role of positive laws? What is the relationship of positive laws towards both the citizens and the ruling class? What is the man without the rights? What is the role of the intellectuals and the one of the local entrepre-

neurs? Who makes the political scene? Do politicians live for or out of the politics? What makes a politician, a member, a supporter of the party? Those are just some of the questions Weber puts forward. Different times give different answers. This paper deals with answers to those questions in the democratic societies of Southeast Europe in the last 20 years. Additionally, populism will also be mentioned, as well as the role of the media and the transition from one- to multi-party political system on an example of the countries in transition.

BÉLA MESTER

*Institute for Philosophical Research, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary /
Institut za filozofska istraživanja, Mađarska akademija znanosti, Budimpešta, Mađarska*

A HISTORY OF THE CENTRAL EUROPEAN PHILOSOPHY – A CENTRAL EUROPEAN HISTORY OF PHILOSOPHY

Is it possible to write a *complex* history of the Central European philosophies, or an experiment for it must be a *composite* of the main national narratives? By another point of view, our planned historiography can be at least an appendix of the mainstream philosophical ideas, concerning their reception in Central Europe. This question is linked with our intellectual and cultural identities, especially concerning the reception of the political philosophies, and their influence in the public sphere.

Central Europe as a meeting point of different intellectual influences can offer special mixed ideas to philosophy, which are able to be described by the concept of *creative reception*. My historical example is the structure of the earliest Kantian debate in here with Scottish background, and I will quote several contemporary instances from the daily political philosophies, at the end of my lecture.

POVIJEST SREDNJOEUROPSKE FILOZOFIJE – SREDNJOEUROPSKA POVIJEST FILOZOFIJE

Je li moguće napisati *kompleksnu* povijest srednjoeuropskih filozofija ili eksperiment za to mora biti *složevina* glavnih nacionalnih pripovijesti? S drugog stajališta, naša planska historiografija može biti barem dodatak glavnim

filozofskim idejama, glede njihove recepcije u srednjoj Europi. Ovo je pitanje povezano s našim intelektualnim i kulturnim identitetima, posebice glede recepcije političkih filozofija i njihovih utjecaja na javnu sferu.

Srednja Europa, kao sastajalište različitih intelektualnih utjecaja, može filozofiji ponuditi posebne pomiješane ideje, koje se mogu opisati pojmom *kreativne recepcije*. Moj je povijesni primjer struktura najranije kantovske debate škotskog porijekla te ću na kraju izlaganja navesti nekoliko suvremenih slučajeva iz svakodnevnih političkih filozofija.

MATKO MEŠTROVIĆ

*Ekonomski institut, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Economics, Zagreb, Croatia*

SUBJEKTIVNOST ZAJEDNIČKOG

Subjektivnost je za Marxa aktivni oblik ljudskih potencija. One se u određenim funkcijama i u određenim situacijama aktiviraju kao osjećajnost, opažanje, umnost itd., ali i u svojim društvenim oblicima.

U modernom društvu, opcije, subjektivne preferencije i vanjsko ponašanje ljudskih aktera oblikovno je određeno beskonačnim opticajem robe i novca. U tom obliku društvenog ustroja, koji možemo nazvati *razdvojenom društvenošću*, »apsolutna međusobna zavisnost pojedinaca, koji su jedan prema drugom ravnodušni, čini njihovu društvenu vezu«.

Posljednja intencija Sutlićeve knjige *Praksa rada kao znanstvena povijest* nije apsolutno etabliranje neotuđenog rada, rada van njegove diobe, nego priređivanje drukčijeg karaktera povijesnog sklopa. Za takvo smjerenje povijesnog mišljenja, koje nije imalo izravnog nastavljača u novijoj hrvatskoj filozofiji, zacijelo je vrlo poticajno pitanje proizvodnje subjektivnosti. A možda je upravo i bitno za razumijevanje i raščlanjenje napomene o kapitalu u našim tijelima, to jest o nama kao sastavnom tijelu kapitala.

SUBJECTIVITY OF THE COMMON

For Marx, subjectivity is the active form of the human potentials. They are activated as sentimentality, observance, wisdom etc. in various functions and situations, but also in their social forms.

In the modern society, the options, subjective preferences, and external behaviour of human agents are all form-determined by the endless circulation of commodities and money. In this form of social organization, which may be termed *dissociated sociality*, “the absolute mutual dependence of individuals, who are indifferent to one another, constitutes their social connection”.

The last intention of Sutlić’s book *Praksa rada kao znanstvena povijest* is not an absolute establishment of the non-alienated work, work outside its division, but a preparation of a different character of a historical joint. For such a focusing of historical thought, regrettably not continued in the recent Croatian philosophy, the question of subjectivity production is undoubtedly very stimulating. And perhaps it is actually relevant for the understanding of the notion on capital inside our bodies, in other words, about us as the integral body of capital.

HELENA MOTOH

Science and Research Centre & Faculty of Humanities, University of Primorska, Koper, Slovenia /

Znanstveno-istraživački centar & Fakultet za humanističke studije, Sveučilište Primorska, Koper, Slovenija

“PUNK IS A SYMPTOM”: INTERSECTIONS OF PHILOSOPHY AND ALTERNATIVE CULTURE IN THE 1980’S SLOVENIA

All over Yugoslavia the eighties were marked by an appearance of a great number of new alternative culture movements, while at the same time significant new ideas were introduced in the field of philosophy and theory in general. The proposed paper focuses on a particular example of dialogue between theory and culture in this period: on the three special issues of the journal *Problemi* in 1981, 1982 and 1983 that were dedicated to the punk movement, i.e. the so-called *Punk Problemi*. It begins by analyzing the editorial to the first of these three issues, written by Slavoj Žižek and his alleged “agreement” with the thesis that punk should be viewed as a symptom. The discrepancy between the critics of punk and the viewpoint of the editorship of the *Problemi* and their contributors is further explored through the analysis of the articles published in the three special editions. Finally the *Punk Problemi* will be juxtaposed to developments in theory in the early eighties, especially the works on the theory of ideology.

»PUNK JE SIMPTOM«: FILOZOFSKA RASKRIŽJA I ALTERNATIVNA KULTURA U SLOVENIJI 1980-ih

U cijeloj Jugoslaviji osamdesete su bile obilježene pojavom velikog broja novih alternativnih kulturnih pokreta te su istovremeno značajne nove ideje bile uvedene u polje filozofije i teorije općenito. Predloženi se rad fokusira na osobiti primjer dijaloga između teorije i kulture u tom razdoblju: na tri posebna izdanja časopisa *Problemi* iz 1981., 1982. i 1983. koja su bila posvećena punk pokretu, tj. tzv. *Punk Problemi*. Ovaj rad započinje analizom uvodnika prvog od tih triju brojeva, koji je napisao Slavoj Žižek, i s njegovim navodnim »slaganjem« s tezom da se punk treba promatrati kao simptom. Dalje je, analizom članaka koji su objavljeni u tri specijalna izdanja, istražen raskorak između kritičara punka i gledišta uredništva časopisa *Problemi*, kao i njihov doprinos. Naposljetku će *Punk Problemi* biti uspoređeni s razvojem u teoriji u ranim osamdesetima, posebice s radom na teoriji ideologije.

JOSIP OSLIĆ

*Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Croatia*

POZICIONIRANJE »FILOZOFIJE RELIGIJE« U HRVATSKOJ NEOSKOLASTICI

Imajući na umu višestruko bogatstvo i raznolikost različitih filozofskih disciplina neoskolastičke filozofije, autor u svojem izlaganju zastupa tezu kako su u hrvatskoj filozofiji 20. stoljeća katolički filozofi također razvili i koncepciju »filozofije religije«. S obzirom na kontekst hrvatske neoskolastičke misli 20. stoljeća i pitanje o »filozofiji religije«, najvažniji su autori Stjepan Zimmermann, Wilhelm Keilbach i Vjekoslav Bajsić. Svaki od navedenih autora posjeduje vlastiti originalni pristup i kritičku evaluaciju »filozofije religije« te njezinih metoda i ciljeva. Hrvatska je neoskolastička »filozofija religije« – u vlastitu pozicioniranju i razvitku – okarakterizirana naglaskom na dijaloško propitkivanje koje nas dovodi u ozračje »otvorenosti« s obzirom na druge filozofske pristupe i druge svjetonazore.

POSITIONING OF “PHILOSOPHY OF RELIGION” IN CROATIAN NEO-SCHOLASTICISM

Bearing in mind the richness and diversity of various sub-disciplines of neo-scholastic philosophy, author of this paper argues that in twentieth century Croatian philosophy Catholic philosophers developed also a concept of “philosophy of religion”. In context of 20th century Croatian neo-Scholastic philosophy, most important authors regarding “philosophy of religion” are Stjepan Zimmermann, Wilhelm Keilbach and Vjekoslav Bajsic. Every one of them possesses their own particular approach and critical evaluation of “philosophy of religion” and its methods and goals. Croatian neo-Scholastic “philosophy of religion” – in its positioning and development – is characterised by its emphasis on dialogical exploration that leads to “openness” regarding different philosophical approaches and world-views.

BORUT OŠLAJ

*Philosophische Fakultät, Universität Ljubljana, Slowenien /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

IDEEN ZU EINER POSTSÄKULAREN ETHIK

Dass die Ethik, wie sie in unserer westlichen Kultur verstanden und praktiziert wird, endgültig in die Sackgasse geraten ist, verkennen nur noch diejenigen akademischen Philosophen, für die die Ethik nach wie vor eine esoterische und selbstgenügsame Angelegenheit des richtigen Argumentierens in Sachen der Moralität geblieben ist. Sowohl religiös als auch säkular konzipierte Ethiktheorien haben versagt; das wird nicht zuletzt auch daran deutlich, dass wir noch nie so viel über Ethik nachgedacht haben und zugleich so wenig moralisch gehandelt haben wie heute. Ethische Reflexion und moralisches Handeln sind schon längst zu unvereinbaren Welten geworden, und stehen zueinander in einem umgekehrt proportionalen Verhältnis. Auf diesem Hintergrund wird erneut die ewige Frage aktuell, ob sich die Differenz zwischen dem ethischen Denken und moralischen Tun einerseits und den säkularen und religiösen Ansätzen andererseits innerhalb eines einheitlichen ethisch-moralischen Konzeptes überwinden lässt? Im Beitrag wird der Versuch einer postsäkularen Ethik unternommen, in dem nach Gründen und Möglichkeiten gefragt wird, Handlungsmotivierende Überzeugungen mit dem auf persönlicher Autonomie

basierenden kritischen und verantwortlichen Denken in eine widerspruchsfreie erlebte und zugleich reflexive Konstellation zu bringen.

IDEJE ZA JEDNU POSTSEKULARNU ETIKU

Da je etika, kako se razumije i prakticira u našoj zapadnjačkoj kulturi, konačno ušla u slijepu ulicu, prepoznaju samo oni akademski filozofi za koje je etika ostala, kao i prije, jedan ezoteričan i samodostatan posao ispravnog argumentiranja u stvarima morala. Zakazale su kako religiozne tako i sekularno koncipirane etičke teorije; naposljetku to nije samo vidljivo u tome da još nikad nismo tako mnogo razmišljali o etici te istovremeno tako malo moralno djelovali kao danas. Etička refleksija i moralno djelovanje već su davno postali nespojivi svjetovi i jedan prema drugome nalaze se u obrnuto proporcionalnom odnosu. Na toj pozadini ponovno se javlja vječno aktualno pitanje može li se savladati razlika između etičkog mišljenja i moralnog djelovanja, s jedne strane, te sekularnih i religioznih pristupa, s druge strane, unutar jednog jedinstvenog etičko-moralnog koncepta? U ovom se prilogu pokušava osmisliti postsekularna etika tako što će se pitati o razlozima i mogućnostima kako je moguće spojiti u neproturječnu, životnu i istovremeno misaonu konstelaciju uvjerenja, koja motiviraju na djelovanje, s kritičkim i odgovornim mišljenjem koje se temelji na osobnoj autonomiji.

IVAN PEKLIĆ

*Gimnazija Ivana Zakmardija Dijankovečkoga, Križevci, Hrvatska /
Gymnasium "Ivan Zakmardi Dijankoveči", Križevci, Croatia*

USUSRET 130. OBLJETNICI MARKOVIĆEVA REKTORSKOG GOVORA (1881.)

Ostvareni zadaci u istraživanju hrvatske filozofske baštine

U govoru koji je održao 1881. godine, prigodom stupanja na dužnost rektora zagrebačkoga Sveučilišta, Franjo Marković (1845–1914) je izdvojio dva-deset i trojicu hrvatskih filozofa koji su djelovali u razdoblju od 15. do 18. stoljeća. Na važnost njegova govora, koji je pod naslovom »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.« otisnut u izvještaju Sveučilišta za 1882. godinu, upozorili su nas i istraživači hrvatske filozofske baštine. Tako je, primjerice, Vladimir Filipović, u uvodnoj napo-

meni uz fotokopiju govora koji je ponovo otisnut 1975. godine u prvom broju časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, naglasio da je Markovićev govor »prvi orijentacioni pokušaj sistematskog prikaza priloga nekih naših pređa evropskoj filozofskoj misli«, dok je Erna Banić-Pajnić, u članku »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt« iz 2005. godine, istaknula da je Markovićev govor »program istraživanja hrvatske filozofije« u kojem je težište stavljeno na »dokumentarističko-arhivistički posao« i koji smjera na »izradu jedne baze podataka«.

Naime, u svojem govoru Marković je odredio zadatke kojima se trebaju posvetiti istraživači hrvatske filozofske baštine: izraditi popis hrvatskih filozofa; ukazati na njihovu pripadnost hrvatskom filozofskom korpusu; pronaći njihova djela, utvrditi naslove djelā, izraditi njihov popis i prevesti ih na hrvatski jezik; osnovati »pristojnu filozofijsku knjižnicu«. U izlaganju ću o svakom od ovih zadataka donijeti pregled do danas učinjenoga, kako bismo stekli uvid u učinkovitost Markovićevih poticaja koje nam je u naslijeđe ostavio prije točno 130 godina.

TOWARDS THE 130th ANNIVERSARY OF MARKOVIĆ'S RECTORIAL SPEECH (1881)

Accomplished Tasks in the Research of Croatian Philosophical Heritage

In the speech held in 1881, on the occasion of taking over the function of rector of Zagreb University, Franjo Marković (1845–1914) singled out twenty-three Croatian philosophers active from 15th to 18th century. Researchers of Croatian philosophical heritage pointed out the importance of his speech, which was published in the University report for the year 1882 under the title "Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII." ("Croatian Writers of Philosophical Vocation from across Velebit in Centuries 15th to 18th"). Therefore, in the introductory note to the copy of the speech that was reprinted in 1975 in the first number of the journal *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (*Contributions to the Research in Croatian Philosophical Heritage*), Vladimir Filipović emphasized that Marković's speech is "the first orientational attempt to systematic outlining contributions of some of our forefathers to European philosophical thought", whereas Erna Banić-Pajnić, in the article "Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt" ("The Research into Croatian Philosophy – a Self-Critical Note") from 2005, pointed out that Marković's speech is "a programme of research of Croatian philosophy" with emphasis on "documentaristic-archival tasks" aiming at "creation of one data base".

Namely, in his speech Marković defined the tasks that researchers of Croatian philosophical heritage need to devote to: make a list of Croatian philosophers; indicate their affiliation to Croatian philosophical corpus; find their works, affirm titles of the works; make their list and translate them into Croatian language; found “decent philosophical library”. In the presentation I will provide an outline of what has been done to the present day for each of the above mentioned tasks, in order that we gain insight into efficiency of Marković’s incentives he left us as heritage exactly 130 years ago.

TOMISLAV PETKOVIĆ

*Faculty of Electrical Engineering and Computing, University of Zagreb, Croatia /
Fakultet elektrotehnike i računarstva, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

MODERN PHYSICS AND/OR NATURAL PHILOSOPHY ALONG AN INTERNATIONAL TRADITION OF THE *DAYS OF FRANE PETRIĆ*

Data, Comments, and a Tribute to Scientists Who Passed Away and Contributed to those Fields

The first symposium of *The Days of Frane Petriš* (DFP) entitled “Contemporary Philosophical Trends in Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina”, held at the elementary school in the City of Cres between 9–11 of July, 1992, was a beginning-nucleus for the series of unique philosophical-scientific conferences that have been continuously enlarging, both in their size and thematic branching. In the post-war period, following the Croatian Patriotic War, the DFPs have reached European and global horizons and style. A relevant data arose of the overall DFPs will be presented in the chronologic way, in a single table as well as by histograms, till the 20th jubilee symposium in 2011. Short comments and characteristic parameters related to an international history of the DFPs will be outlined, with a broadening of its spectrum by the introducing of new disciplines and/or paradigms. The talks in the modern physics and/or natural philosophy fields were dated as early as possible by the 1st DFP, discussing topics of experiments of the theory of relativity and its controversies in Croatia, philosophy of science and analytical philosophy at that time. A paradigm of modern cosmology and early universe were accepted and incorporated as the themes and essential questions into the framework of the DFPs, particularly through the main theme of “Philosophy of Nature” of the 3rd DFP,

1994. For the first time Horst Ullrich (1931–2006) participated by the talk “On Modern Cosmology”, as an important German scientist whose fields of interest were span from experimental nuclear and particle physics (CERN, SIN/PSI) to cosmology and history of science at the University of Karlsruhe. He helped and successfully promoted international and interdisciplinary collaboration between University of Zagreb and the SIN/PSI in Switzerland that has never been done so well before him, especially for the period of 1980–2000. For the 4th DPF he submitted also a lecture on the Einstein’s model of stationary universe against the Hubble’s dynamical model. “Philosophy of Time” as the main theme was addressed to the 9th DFP, 2000, when 7 physicists (IRB, Faculty of Sciences Zagreb, FER, and University of Lausanne) attended as never before in the history of the symposia, participating with their talks on fascinating topics on time. Among them, an outstanding Croatian scientist in theoretical particle physics Dubravko Tadić (1934–2003) deserves mention. His lecture “Time in Contemporary Physics, an Introduction”, was a review over basic concepts and aspects of time direction in the classical physics, and time reversal and its violation in contemporary physics of particles and fields. A brilliant introducing of “Ecology” as the new discipline by the 4th DFP, 1995, is connected with a famous Croatian biologist, ecologist and theologian Milan Meštrov (1929–2010) whose argumentation for the scope and problems of modern ecology, together with an excursion and lecture “Jezero Vrana na otoku Cresu“ (“Vrana Lake on the Cres Island”), were both marked as the great change in evolution of the symposia. A distinguished American philosopher Eugene Ryan (1926–2006), researcher of Greek, Renaissance, Italian, and, above all, Croatian philosophy, participated remarkable 9 times (above all other foreign participants) in continuity from the 5th DPF in 1996 to the 14th DFP in 2005 (with an exclusion of the 7th DPF, 1998). He contributed to the DPFs with 8 brilliant talks on the issues of Petrić’s philosophy, once with a talk inside the main theme, and with 2 presentations of the books. Ryan’s last visit to the “happy town” was in 2005, during the 14th DFP dedicated to the 100th anniversary of Einstein’s Special Theory of Relativity. His paper on the reflections on light and time by Petrić and in the 1905 Einstein’s paper on electrodynamics of moving bodies, was published as the opening article in the journal *Synthesis Philosophica* 42 (2006) as well as in the proceedings *Theory of Relativity and Philosophy* (HFD, 2009). Ryan’s collected works on Petrić’s philosophy entitled as *Essays on Frane Petrić’s Philosophy* are going on to be published by the HFD in Croatia. A book is being prepared in Croatian by the 6-member editorial board, and a project is conducting by P. Barišić. Overall data which do not talk (Poincaré) with statements were arose from personal notes recorded by the author of this paper, who was a singular participant who

has participated in each DFP in its history and contributing them by 14 talks in the fields of main themes, 7 talks on Patricius thinking and work, 7 presentations of the books, being 2 times coordinator/president of the Programme Committee, and a secretary general of the Int. Hon. Comm. for the 400th anniversary of the Petriš's death. On the occasion of the 20th jubilee of the DFPs, along its internationally recognized tradition we deeply wish: *Vivat, crescat, floreat Dies Francisci Patricii!*

MODERNA FIZIKA I/ILI FILOZOFIJA PRIRODE U MEĐUNARODNOJ TRADICIJI *DANA FRANE PETRIČA*

Podatci, komentari i osvrt na zaslužne-preminule sudionike u tim poljima

Prvi simpozij Dani Frane Petriša »Suvremena filozofska gibanja u Hrvatskoj, Sloveniji i Herceg-Bosni«, u osnovnoj školi u Gradu Cresu od 9. do 11. srpnja 1992., bili su jezgra-početak nizu izvornog filozofsko-znanstvenog skupa, koji se u poslijeratnim mijenama iza Hrvatskog domovinskog rata širio veličinom i tematskim razgranjivanjima prema europskim i globalnim dometima i stilu. Sveukupno ćemo prikazati relevantne podatke o DFP-u, kronološki, tablično i histogramima, do jubilarnih 20. DFP-a u 2011. godini, s kratkim komentarima i naglašavanjem karakterističnih parametara, napose prijelomna uvođenja novih disciplina i/ili paradigmi u spektru međunarodne historije DFP-a. Referati iz moderne fizike i/ili filozofije prirode datiraju od 1. DFP-a: teorija relativnosti, sporovi o njenoj recepciji u Hrvatskoj, filozofija znanosti i analitička filozofija. Paradigma moderne kozmologije i ranog svemira prihvaćeni/ugrađeni su kao teme i temeljna pitanja u okviru DFP-a, prvenstveno kroz glavnu temu »Filozofija prirode« na 3. DFP, 1994. Prvi put je tada sudjelovao Horst Ullrich (1931.–2006.) izlaganjem »On Modern Cosmology« (»O modernoj kozmologiji«), njemački eksperimentalni fizičar jezgara i čestica (CERN, SIN/PSI) te predavač nuklearne fizike i kozmologije na Sveučilištu u Karlsruheu. Za 4. DFP-a prijavio je i predavanje o stacionarnome Einsteino-vu modelu svemira nasuprot Hubbleovu dinamičkom širenju. Promovirao je mlade znanstvenike iz Zagreba i uključivao ih u precizne pokuse pionske apsorpcije u jezgrama u SIN/PSI-ju u Švicarskoj kao nitko prije toga, napose od 1980. do 2000. Na 9. DFP, 2000., u okviru glavne teme »Filozofija vremena« sudjelovalo je 7 fizičara (IRB, PMF, FER, Sveučilište u Lausannei), najviše u povijesti do sada, s fascinantnim temama o vremenu u fizici. Izdvajamo hrvatskog teorijskog fizičara čestica Dubravka Tadića (1934.–2003.) i njegovo predavanje »Time in Contemporary Physics, an Introduction« (»Vrijeme u suvremenoj fizici: uvod«): o pojmovima/inačicama te aspektima smjera i naruše-

nja vremena u klasičnoj fizici i suvremenoj fizici čestica i poljâ. Želimo spomenuti i briljantno uvođenje ekologije u spektar tema simpozija, na 4. DFP-a 1995. što ju je uveo poznati hrvatski biolog, ekolog i teolog Milan Meštrov (1929.–2010.), kroz obrazloženja za suvremenu ekologiju te izlet i predavanje: »Jezero Vrana na otoku Cresu«. Američki filozof Eugene Ryan (1926.–2006.), istraživač grčke, renesansne, talijanske, nadasve hrvatske te američke filozofije, sudjelovao je kao inozemni sudionik rekordnih 9 puta, u kontinuitetu od 5. DFP-a 1996. do 14. DFP-a 2005. (s izuzetkom 7. DFP-a 1998.). Referirao je 8 puta o problematici Petrićeve filozofije te 1 put u sklopu glavne teme, a 2 puta u promocijama. Njegov zadnji posjet »sretnome gradu« bio je na 14. DFP-a 2005., o 100-toj obljetnici Einsteinove specijalne teorije relativnosti. Njegov rad kao refleksije o svjetlu i vremenu kod Petrića i u Einsteinovu članku iz 1905. o elektrodinamici tijela u gibanju jest prvi (otvarajući) članak u časopisu *Synthesis Philosophica* 42 (2006.) te u zborniku *Teorija relativnosti i filozofija* (HFD, 2009.). Ryanove sabrane radove o Petriću u kritičkome izdanju HFD-a, pod imenom *Ogledi o Petriću* priređuje 6-člani uređivački odbor kojim ravna P. Barišić. Podatci što ne govore (Poincaré) i prosudbe, u ovome radu, iz pera su osobnih zabilježaka samog autora – singularnog sudionika svih DFP-a u njihovoj povijesti (14 referata u poljima glavnih tema, 7 referata o Petriću, 7 promocija, koordinator/predsjednik Programskog odbora glavne teme 2 puta te tajnik međ. poč. odbora o 400-toj obljetnici Petriševe smrti). Jubilarnim 20. DFP-a, na crti njegove međunarodno prepoznatljive tradicije, želimo: *Vivat, crescat, floreat Dies Francisci Patricii!*

KRUNOSLAV PRANJIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

IVO ANDRIĆ, WINNER NOBEL PRIZE FOR LITERATURE (1961)
– 50. ANNIVERSARY (2011) /

IVO ANDRIĆ, DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE
ZA KNJIŽEVNOST (1961.) – 50. OBLJETNICA (2011.)

Three versions of the nobelist's discourse during the inaugural ceremony in Stockholm; fragments: 1. Authentic, 2. Domicile, 3. International: /

Tri verzije Andrićeve diskursa tijekom inauguracijske ceremonije u Štokholmu; fragmenti: 1. izvorna, 2. domicilna, 3. međunarodna:

1 ... *est-ce que le passé, tout comme le présent, ne nous met pas face à face à des phénomènes semblables et aux mêmes problèmes? Être un homme, être né sans le savoir, sans l'avoir voulu, être jeté dans l'océan de l'existence. Être obligé de nager, exister. Porter une identité. Résister à la pression envahissante, à tous les chocs, aux actes imprévisibles et imprévus – les nôtres et ceux d'autrui – qui si souvent dépassent nos forces. Et, au surplus, endurer sa propre pensée sur tout ceci. En un mot, être homme.*

2 ... *zar se u prošlosti kao i u sadašnjosti ne suočavamo sa sličnim pojavama pa i istim problemima: – Biti čovjek, rođen bez svog znanja i bez svoje volje, bačen u ocean postojanja. Morati plivati. Postojati. Nositi identitet. Izdržati atmosferski pritisak svega oko sebe, sve sudare, nepredvidljive i nepredviđene postupke svoje i tuđe, koji ponajčešće nisu po mjeri naših snaga. A povrh svega, treba još izdržati svoju misao o svemu tome. Ukratko: biti čovjek.*

3 ... *do not past and present confront us with similar phenomena and with the same problems: to be a man, to have been born without knowing it or wanting it, to be thrown into the ocean of existence, to be obliged to swim, to exist; to have an identity: to resist the pressure and shocks from the outside and the unforeseen and unforeseeable acts – one's own and those of others – which so often exceed one's capacities? And what is more, to endure one's thoughts about all this: In a word, to be human!*

SLOBODAN SADŽAKOV

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Novom Sadu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia*

MARXOVO NASLIJEĐE I JUGOISTOČNA EUROPA

Marxove ideje imale su izrazito veliki utjecaj na društvenu i misaonu realnost država jugoistočne Europe, posebno u 20. stoljeću. Te ideje bile su posredovane kako u formi oficijelnog marksizma kao ideološke osnove političko-ekonomskog poretka spomenutih država, tako i u radovima mislitelja koji su stvarali u ovom dijelu Europe. U izlaganju ću nastojati ukazati na neke aspekte procesa napuštanja dominantne marksističke paradigme (posebno u periodu osamdesetih godina prošlog stoljeća), kao i na konsekvence tog napuštanja u pogledu etabliranja drugačijih filozofskih matrica.

MARX'S INHERITANCE AND SOUTHEAST EUROPE

Marx's ideas had exceptionally strong influence on social and spiritual reality of countries in Southeast Europe, especially in the twentieth century. These ideas were mediated in the form of official Marxism as an ideological basis of the politically-economic order of the aforementioned countries, as well as in the works of thinkers who were producing in this part of Europe. In my lecture I shall strive to point out certain aspects of the process of separation from the dominant Marxist paradigm (particularly in the eighties of the last century), and also the consequences of such separation in the sense of the establishment of varying philosophical matrices.

JOS SCHAEFER-ROLFFS

*Ruhr University Bochum, Germany /
Ruharsko sveučilište u Bochumu, Njemačka*

INTEGRATIVE BIOETHICS AS A CHANCE

A Blueprint for Ethical Discussions?

The concept of Integrative Bioethics is the idea of an equal discussion between different ethical concepts from different backgrounds. Therefore this concept is not only suitable for the specific situation in Southeast Europe but it can also be a basis to affect the ethical discussion in other parts of the world, either with a homogeneous historical background or within a very diverse ethical setting.

With this lecture I will try to point out what the possibilities for the discussions of ethical problems in other parts of the world are if they add the core idea of Integrative Bioethics to their idea of an ethical discussion. It seems to be the chance to find a way to deal with the differences between traditional e.g. religious, and modern e.g. feminist concepts of ethics.

INTEGRATIVNA BIOETIKA KAO PRILIKA

Nacrt za etičku diskusiju?

Pojam integrativne bioetike je ideja ravnopravne rasprave između različitih etičkih koncepata različitog podrijetla. Zato ovaj pojam nije samo prikladan za posebnu situaciju u jugoistočnoj Europi, nego može također biti djelatna

osnova za etičke diskusije u drugim dijelovima svijeta, bilo s homogenim povijesnim podrijetlom bilo s vrlo različitim etičkim postavom.

Ovim ću predavanjem pokušati istaknuti koje su mogućnosti za diskusiju o etičkim problemima u drugim dijelovima svijeta ako oni dodaju sržnu ideju integrativne bioetike svojoj ideji etičke diskusije. Čini se da postoji prilika da se pronađe put za nošenje s razlikama između tradicionalnog, tj. religioznog, i modernog, tj. feminističkog koncepta etike.

MARIJA SELAK

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

FILOZOFIJA SVIJETA DVADESET GODINA NAKON AUGSBURŠKO-ZAGREBAČKIH FILOZOFSKIH RAZGOVORA

Umijeće razgovora ima dugu filozofsku tradiciju koja se sastoji od posjeta i od uzvraćanja posjeta, navodi Alexander Thumfart. Upravo su tako izgledali Augsburško-zagrebački filozofski razgovori vođeni u Augsburgu 1988., Zagrebu 1990. i ponovo u Augsburgu 1993. godine. Augsburško-zagrebački filozofski razgovori bavili su se problemom svijeta u filozofiji, odnosno problemom filozofije u svijetu, čime je pojam svijeta dospio u središte filozofskog promišljanja. U ovom će se izlaganju kozmološko i antropološko određenje pojma svijeta izložiti na temelju proučavanja znanstvenih radova proizašlih iz Augsburško-zagrebačkih razgovora, naknadno objavljenih u časopisu *Filozofska istraživanja*. S druge strane, može se reći da je danas, dvadeset godina nakon Augsburško-zagrebačkih razgovora, proširenjem predmetnog polja bioetike od medicinske etike do integrativne bioetike, promišljanje pojma svijeta reaktulizirano. Naime, promišljanje se pojma svijeta kao ideje cjeline čija je temeljna odrednica sveobuhvatnost, a temeljni princip građenje, nameće kao odgovor na znanstveni partikularizam i monoperspektivizam. Kako je upravo integrativna bioetika nastala kao alternativa takvoj, isključivo znanstvenoj, slici svijeta, možemo reći da filozofija svijeta koja nastaje u okviru Augsburško-zagrebačkih filozofskih razgovora daje još jedan poticaj njezinom daljnjem razvijanju i artikuliranju.

PHILOSOPHY OF THE WORLD TWENTY YEARS AFTER AUGSBURG-ZAGREB PHILOSOPHICAL DISCUSSIONS

The art of discussing has a long philosophical tradition which is consisted of visits and reciprocation of visits, states Alexander Thumfart. That is exactly how Augsburg-Zagreb philosophical discussions have been conducted, firstly in Augsburg in 1988, than in Zagreb in 1990 and again in Augsburg in 1993. Augsburg-Zagreb philosophical discussions were engaged in the problem of understanding the notion of the world in philosophy by which the notion of the world appeared in the centre of philosophical thinking. In this paper cosmological and anthropological understanding of the notion of the world will be presented. This division appeared as a result of a research of scientific papers which were published in journal *Filozofska istraživanja (Philosophical Researches)* as proceedings of Augsburg-Zagreb conferences. On the other hand, it can be said that today, twenty years after Augsburg-Zagreb discussions, the contemplation of the notion of the world is once again present by development of bioethics from medical ethics to integrative bioethics. The deliberation of the notion of the world as a representation of the idea of whole, with its basic comprehensive character and constructing as its ground principle is imposed as a response to particularism and monoperspectivism of contemporary science. Since integrative bioethics appeared as an alternative to that, exclusively scientific image of the world, it can be said that philosophy of the world which is developed in a framework of Augsburg-Zagreb philosophical discussions is giving another impulse to its further development and articulation.

IVANA SKUHALA KARASMAN

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

GJURO ARNOLD O DOMOLJUBLJU

Hrvatski filozof, pjesnik i pedagog Gjuro Arnold (1853–1941) tematizira domoljublje u kratkom djelu *Etika i poviest* koje je objavljeno u Zagrebu 1879. godine. Svoje stavove o domoljublju on preuzima od engleskog filozofa i sociologa, oštrog kritičara patriotizma Herberta Spencera (1820–1903). U radu će tako biti izneseno i Spencerovo razumijevanje domoljublja. Pod domoljubljem Arnold podrazumijeva osjećaj ponosa koji pojedinac ima prema cjelini kojoj pripada. On smatra kako pretjerano domoljublje u narodu pobuđuje taštinu i

težnju za neosnovanim zadiranjem u tuđe pravo, a posljedica toga jest pobjeda ili poraz. S druge strane, slabo domoljublje izaziva egoistične želje drugih strana.

GJURO ARNOLD ON PATRIOTISM

Gjuro Arnold (1853–1941), a Croatian philosopher, poet and pedagogue, discusses some topics on patriotism in his short work *Ethics and History (Etika i poviest)*, published in Zagreb in 1879. His position on patriotism Arnold builds on the ideas of Herbert Spencer (1820–1903), a British philosopher and sociologist, and also a sharp critic of patriotism. In my work I first present Spencer's understanding of patriotism. For Arnold patriotism is an emotion of pride which an individual has for the unity to which he belongs. Further, he argues that an excessive patriotism awakes vanity and tendency for unrightful interference with other person's rights. The consequence of this is either a victory or a defeat. On the other hand, a weak patriotism provokes egotistic wishes from other sides.

ROK SVETLIČ

*Fakultät für humanistische Studien, Universität Primorska, Koper, Slowenien /
Fakultet za humanističke studije, Sveučilište Primorska, Koper, Slovenija*

DIE ZUKUNFT EUROPAS ZWISCHEN DEM EMPIRISCHEN UND SPEKULATIVEN UNIVERSALISMUS

Als Grundmerkmal der europäischen Identität wird meistens ihr unausschließender Charakter hervorgehoben, welches sich in allerlei Toleranz-, Offenheit-, oder schwärmerischer Erweiterungsrhetorik reflektiert. Die Quelle eines solchen Gedankenhorizonts macht das *Pathos* des Aufklärungsuniversalismus aus. Es sieht jedoch so aus, als ob die Universalismusverpflichtung, so wie in Europa verstanden und ausgeführt wird, an ihre Grenzen gestoßen wäre. Was theoretisch schon lange deutlich war, nämlich dass die Identität nicht nur negativ, als Essentialismusablehnung und Offenheitsrhetorik bestimmt sein kann, hebt sich in letzter Zeit als ungelungenes Projekt des Multikulturalismus hervor. In diesem Beitrag wird ein Vorschlag vorgestellt, den Universalismus spekulativ anstatt empirisch zu verstehen. Im Verhältnis nach Innen impliziert er die Revision des Assimilationsbegriffes, im Verhältnis nach Außen eine Revision der Erweiterungspolitik.

BUDUĆNOST EUROPE IZMEĐU EMPIRIJSKOG I SPEKULATIVNOG UNIVERZALIZMA

Kao temeljno obilježje europskog identiteta najčešće se ističe njegov neisključiv karakter, koji se očituje u svakojako tolerantnoj, otvorenoj i sanjarskoj retorici proširenja. Izvor takvog misaonog horizonta jest *pathos* prosvjetiteljskog univerzalizma. Ipak, izgleda kao da je obveza univerzalizma, kako se u Europi razumije i izvodi, udarila o svoje granice. Što je teorijski već dugo bilo jasno, naime da se identitet ne može samo negativno odrediti kao odbacivanje esencijalizma i retorike otvorenosti, naglašava se u posljednje vrijeme kao neuspjeli projekt multikulturalizma. U ovom prilogu bit će predstavljen prijedlog kojim se univerzalizam treba razumjeti spekulativno umjesto empirijski. U odnosu prema unutra on implicira retoriku asimilacije pojma, u odnosu prema van reviziju politike proširenja.

WILLIAM SWEET

*Department of Philosophy, St. Francis Xavier University, Antigonish, NS, Canada /
Odsjek za filozofiju, Sveučilište St. Francis Xavier, Antigonish, NS, Kanada*

RELIGION WITHIN THE LIMITS OF DEMOCRACY: SOME MODELS FOR SOUTHEAST EUROPE

One important characteristic of Southeast Europe is that it embraces a range of religious traditions: for example, Catholic (Western and Eastern rites) and Orthodox Christian, Muslim, and Jewish populations. An important concern – one which Southeast Europe shares with much of the rest of Europe and the Americas – is that of the place of religion within the public sphere of democracies. In this paper, I review some of the history, and present some models of the relation of religion and democracy. I argue that while tensions and conflicts exist between religion and democracy, and are arguably inevitable, democratic principles and values can be consistent with religion. Democracies can learn from religion, and religions learn from democracy as well. This is not simply a matter of learning or developing values, but, more broadly, developing new ways of meaning, understanding, and living.

RELIGIJA UNUTAR GRANICA DEMOKRACIJE: NEKI MODELI ZA JUGOISTOČNU EUROPU

Jedna važna karakteristika jugoistočne Europe jest ta da ona obuhvaća veliki raspon religijskih tradicija: na primjer, katoličku (zapadni i istočni obredi) i pravoslavne kršćane, muslimane te židovsku populaciju. Važna briga – koju jugoistočna Europa dijeli s ostatkom Europe i Amerikama – jest mjesto religije unutar javne sfere demokracijâ. U ovom radu se osvrćem na dio povijesti i prikazujem neke modele odnosa religije i demokracije. Moja je teza da iako postoje napetosti i konflikti između religije i demokracije te iako su nedvojbeno neizbježni, demokratski principi i vrijednosti mogu biti konzistentni s religijom. Demokracije mogu učiti od religije i religije također uče od demokracije. To nije jednostavno stvar učenja ili razvoja vrijednosti, nego, šire, razvijanje novih putova smisla, razumijevanja i življenja.

MARJAN ŠIMENC

*Faculty of Philosophy, University of Ljubljana, Slovenia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

TRENDS IN TEACHING OF PHILOSOPHY IN SLOVENIA

Philosopher Tine Hribar proposed the following periodization of Slovenian philosophy after the Second World War. Immediately after the war there was a period of dialectical materialism (1945–1955), followed by the period of existentialist neo-Marxism (1955–1965), Heideggerian philosophy (1965–1975), and Lacanian period (1975–1980). After that there was no prevailing orientation and, according to Hribar, one can speak of the period of autopoetics. To speak about Slovenian philosophy is therefore to speak about the prevailing orientation of philosophy in a certain period. However, another perspective at the development of philosophy in Slovenia is possible: instead of examination of the prevailing trends in the philosophy in certain period, one can try to analyze how different trends in philosophy were reflected in the teaching of philosophy. The paper will try to examine to what extent different movement in philosophy were reflected in the didactics, syllabi, textbooks and actual praxis of teaching of philosophy in Slovenia.

TRENDOVI U NASTAVI FILOZOFIJE U SLOVENIJI

Filozof Tine Hribar predložio je sljedeću periodizaciju slovenske filozofije nakon Drugog svjetskog rata. Odmah nakon rata bilo je razdoblje dijalektičkog materijalizma (1945.–1955.), nakon kojeg je slijedilo razdoblje egzistencijalnog neomarksizma (1955.–1965.), Heideggerove filozofije (1965.–1975.) te Lacanovo razdoblje (1975.–1980.). Nakon toga ne postoji prevladavajuća orijentacija i, prema Hribaru, može se govoriti o razdoblju autopoetike. Govoriti o slovenskoj filozofiji stoga znači govoriti o prevladavajućoj filozofskoj orijentaciji u određenom razdoblju. Ipak, moguća je i druga perspektiva razvoja filozofije u Sloveniji: umjesto proučavanja prevladavajućih trendova u filozofiji u određenom razdoblju, može se pokušati analizirati kako su se različiti trendovi u filozofiji reflektirali u nastavi filozofije. Rad će pokušati ispitati do kojeg su opsega različiti pokreti u filozofiji bili vidljivi u didaktici, nastavnim programima, udžbenicima i praksi nastave filozofije u Sloveniji.

LENART ŠKOF

*Faculty of Humanities, University of Primorska, Koper, Slovenia /
Fakultet za humanističke studije, Sveučilište Primorska, Koper, Slovenija*

TWO RECURRENCES OF AN IDEA: ON POLITICAL AND ETHICAL VICISSITUDES OF DEMOCRACY

In the lecture I will discuss two different criticisms of liberal democracy. By analyzing contemporary Slovenian (radical) political thought of Žižek and some of his followers, which recently are revitalizing the “idea of Communism”, I will first critically reflect upon the emancipatory potential of this strand of contemporary Slovenian philosophy. In the second part of my lecture, by approaching Levinas’ criticism of the liberal democracy and by focusing on his concept of a different temporality within political ethics, I will try to present some alternative possibilities for the future progress of democracy.

DVA POVRATKA IDEJE: O POLITIČKIM I ETIČKIM PREOBRAŽAJIMA DEMOKRACIJE

U izlaganju ću raspravljati o dvjema različitim kritikama liberalne demokracije. Analizirajući suvremenu slovensku (radikalnu) političku misao Slavo-

ja Žižeka i nekih njegovih sljedbenika, koji u novije doba revitaliziraju »ideju komunizma«, prvo ću dati kritički osvrt na emancipatorske potencijale ove linije suvremene slovenske filozofije. U drugome dijelu izlaganja ću izložiti, kroz Levinasovu kritiku liberalne demokracije i usmjeravanje na njegov koncept različite temporalnosti unutar političke etike, neke alternativne mogućnosti za budući napredak demokracije.

FULVIO ŠURAN

Odjel za studij na talijanskom jeziku, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska / Department for Studies in the Italian Language, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia

RAT, KAO OSNOVNA KATEGORIJA MODERNE POLITIČKE MISLI

Promisliti rat nakon raspada nuklearnog bipolarnog sistema moći

Pro-»misliti rat« zapravo je intelektualna dužnost s kojom se, iako protiv naše volje, moramo suočiti nakon kolapsa komunističkog sustava koji je doveo do revalorizacije moderne nacionalne države i njezinih logika. Radi se u stvari o dinamikama koje su ostale prikrivene tijekom četrdesetogodišnjeg suočavanja između dvaju najvećih nuklearnih carstava (SAD i SSSR). Ti su događaji prouzročili nemalu zbunjenost u zapadnom svijetu.

Mnogo se dakle toga promijenilo u odnosu na »klasično« razmatranje povezanosti između rata i politike; dok se malo što promijenilo u odnosu na činjenicu da je međunarodna politika područje u kojem države provode svoje interese i gdje nedržavne grupacije, na raznorazne načine, teže i traže da budu prihvaćene u liku novih suverenih država (vidi slučaj bivše Jugoslavije).

Unutar tog novostvorenog društvenog konteksta promisliti rat znači razotkriti strogi smisao državnosti, slobodnog i odgovornog državljanstva, koji postoji samo u politički organiziranoj državi. U stvari, moderna nacionalna država, osim što ima posla s odgovornom individualnom slobodom, s pravdom i jednakošću, inherentno je i nositeljica mogućnosti odlučivanja o ratu kao suverenom pravu na samoobranu. I ako od te mogućnosti odustane, kao da posustaje od racionalnih standarda koji su joj svojstveni, nije više država. A ako intelektualno promišljanje i povijesna praksa, koja je konstituirala realnu i djelotvornu jezgru modernoga političkog mišljenja, predviđaju da rat između država predstavlja, u obliku krajnje nužde (*extrema ratio*), resurs a ne aberaci-

ju na raspolaganju političkog *ratia*, s ovom se tradicijom novonastale države jugoistočne Europe moraju uloviti u koštac kako bi bolje shvatile trenutnu tranzicijsku situaciju u kojoj se nalaze.

WAR, THE ONE OF THE BASIC CATEGORIES OF MODERN POLITICAL THOUGHT

Thinking War over after the Fall of the Nuclear Bipolar System of Power

“Thinking war over” is, in fact, a kind of intellectual duty which, against our will, we have to face after the failure of the communist system which saw the re-emerging of the modern state and its logics. Actually we are speaking about dynamics deeply buried during the forty-year facing of the two nuclear empires, what has caused some perplexity. A lot of things have changed in regard to the “classical” relationship between war and politics; but little has changed in regard to the fact that international politics is domain of states that pursue their own interests and of non-state groups which, nevertheless, aspire to be recognized as new sovereign states (let us just think about former Yugoslavia).

“Thinking war over” means then to rediscover the strict sense of state, of free and responsible citizenship, which exists only in the politically organized state. In fact, the modern state, besides having something to do with individual responsible freedom, justice and equality, bears the possibility to decide about war as sovereign right to self-defence. And if it drops this possibility, or if it fails to keep the rational standards that pertain to it, it is no more a state. And if the intellectual reflection and the historical practice which have formed the real and efficient core of modern political thought, predict the war between states to be, in the shape of *extrema ratio*, a resource of the disposal of the political ratio, and not a kind of aberration, it is on the basis of this tradition that the emerging states of Southeastern Europe have to move on and act to understand the difficult transitional present situation.

RAJKA ŠVRLJUGA

*OŠ Vladimira Nazora, Crikvenica & OŠ Josipa Pančića, Bribir, Hrvatska /
Elementary School "Vladimir Nazor", Crikvenica & Elementary School
"Josip Pančić", Bribir, Croatia*

FILOZOFIJA KAO KRITIKA

Anzenbacher definira filozofiju: »Filozofija je kritička umna znanost o uvjetima mogućnosti iskustvene zbilje kao cjeline.«

Prema C. G. Jungu, zapadna filozofija se još uvijek nalazi u predpsihološkom stupnju srednjovjekovlja u kojem se slušaju, brane, kritiziraju i odbacuju samo tvrdnje, dok se, prema općem uvjerenju, autoritet koji ih postavlja ostavlja izvan područja rasprave.

Tvrđnju, koja može biti vrlo subjektivna, u stvari postavlja »um«, naravno »univerzalni um« ili, u krajnjoj liniji, sam »Apsolut«.

Zanimljiv je naslov knjige Vanje Sutlića *Sve je samo putovanje*. Naime, motiv je putovanja u filozofiji nov i najizvorniji oblik filozofskog razvitka uopće. On nadomješta stupnjeve koji su izgrađeni jedan nad drugim, na carstvo kamena, carstvo bilja, iza toga carstvo životinja, i tada carstvo ljudi i, konačno, nebesko carstvo. Motiv putovanja ostaje motiv jednog putovanja, pri kojemu se mijenja jednako onaj koji putuje, kao i ono što se proputovalo, pri čemu je onaj koji putuje prisutan, i to zbiljski prisutan.

PHILOSOPHY AS CRITICISM

Anzenbacher defined philosophy: "Philosophy is the critical science of mental conditions, the possibility of empirical reality as a whole."

According to C. G. Jung, Western philosophy is still in the stage of prepsychological Middle Ages in which only claims are listen to, defended, criticized and rejected, while, according to general belief, the authority that has set them is left outside of the debate.

The claim, which can be very subjective, is actually set by the "mind", of course the "universal mind" or, at the end, the "Absolute" itself.

The title of Vanja Sutlić's book *Sve je samo putovanje* (*Everything is just a Journey*) seems interesting. The motive of a journey in philosophy is new and the most authentic form of philosophical development in general. It replaces the stages which are built on each other, to the realm of stone, the realm of plants, followed by the realm of animal world, then by the realm of people and,

finally, by the realm of heavens. The motive of the journey remains the motive of one journey, during which the one who travels changes, as well as that what was traveled through, where the one who travels is present, really present.

KIRIL TEMKOV

Skopje, Makedonija /

Skopje, Macedonia

NACIONALNA FILOSOFSKA ŠKOLA PREMA KONCEPCIJI PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

U kulturama jugoistočne Europe ima značajnih mislitelja koji su dali doprinos razvoju filozofije svojih naroda, tako da i u prošlosti i u sadašnjosti možemo kod svih naših susjeda sresti vrlo interesantne znanstvene i metodološke ideje – počevši od klasične filozofije do najmodernijih filozofijskih tokova. Takve značajne ideje dao je i veliki mislitelj Pavao Vuk-Pavlović (1894.–1976.), prvi moderni istočnoeuropski filozof, sa svojim originalnim cjelovitim filozofijskim sustavom.

Ovdje govorimo o njegovoj malo poznatoj ideji nacionalne filozofijske škole, kao autentičnog priloga razvoju filozofije jednog naroda. Vuk-Pavlović došao je za profesora u Skopje 1958. godine, s velikim znanstvenim, kulturnim i životnim iskustvom, tu je stvorio nekoliko svojih ključnih djela i dao je veliki doprinos razvoju makedonske misli, sveučilišta i kulture. Makedoncima je predložio stvaranje nacionalne »Skopske filozofske škole«, koja bi se bavila istraživanjem vlastite filozofske baštine. Objasnio je da se posvuda u svijetu uvelike istražuju ideje filozofa velikih kultura, a da se gotovo nitko ne osvrće na misli stvorene u okvirima manjih i nerazvijenijih naroda. Te su misli često autentične i za razvoj tih naroda izuzetno značajne te je pravi duhovni izazov svakog naroda identificiranje, objavljivanje i tumačenje koncepcije stvaratelja iz svojih sredina.

Kod samog Vuk-Pavlovića kao mentora obranjene su tri doktorske disertacije o jugoistočnim filozofijama – Jonce Josifovski je pisao o razvoju logike u našoj regiji, Georgi Stardelov o razvoju estetike (i kulturologije), a Miloje Petrović o razvoju marksizma. Poslije odlaska Vuk-Pavlovića u mirovinu, objavljeno je niz akademskih radova u tom duhu, a istražene su i ideje tog velikog mislitelja. Tako je na svojevrsni način ideja Vuk-Pavlovića o nacionalnoj filozofskoj školi rodila značajne duhovne rezultate.

NATIONAL PHILOSOPHICAL SCHOOL – CONCEPT BY PAVAO VUK-PAVLOVIĆ

In the cultures of Southeast Europe there are significant thinkers who gave contribution to the development of philosophy of their nations, so in the past as well as in the present days at all our neighbours we can find very interesting scientific and methodological ideas – starting from classic philosophy all the way to the recent, most modern philosophical trends. Such important ideas were also created by the great thinker Pavao Vuk-Pavlović (1894–1976), the very first modern Southeastern philosopher with original complete philosophical system.

We are talking here about his unknown idea of the national philosophical school which was an authentic contribution to the one nation's philosophical development. Vuk-Pavlović came as a professor to the University in Skopje in 1958, with a significant academic, cultural, and life experience, and there he produced some of his best works and gave a large contribution to the progress of Macedonian thought, university, and culture. He proposed to Macedonian a creation of the national “Skopje philosophical school”, which would deal with the exploration of their own philosophical heritage. Vuk-Pavlović explained that all around the world philosophers are investigating ideas of the thinkers coming from the large cultures, but almost nobody is interested for the ideas created in the small and less developed nations. Those ideas are often authentic and sometime very important for the development of those nations. Therefore, an identification, publication, and interpretation of concepts produced by such thinkers are the real spiritual challenge for every society.

Vuk-Pavlović himself was tutor of three dissertations on history of Southeast philosophy – Jonce Josifovski wrote on development of logic in our region, Georgi Stardelov on history of aesthetics (and culturology), and Miloje Petrović on Marxist ideas. After Vuk-Pavlović's retirement, few additional academic works were made in this sense in Skopje, and especially reviews of the work of this great thinker. So the idea of Vuk-Pavlović on national philosophical school produced interesting spiritual results.

HARUN TEPE

*Department of Philosophy, Hacettepe University, Ankara, Turkey /
Odsjek za filozofiju, Sveučilište Hacettepe, Ankara, Turska*

HOW CAN PHILOSOPHY CONTRIBUTE TO THE CREATION OF A MORE HUMANE EUROPE AND WORLD?

The political problems of our time have been considered as philosophical problems. Philosophy is expected to address the challenges of its time. Expectations from philosophy are very high in all societies, especially in developed ones. The questions like “How can the existent different cultures in the world coexist?”, “What are the conditions of the possibility of a fruitful dialogue between cultures?”, “Can philosophy help us eliminating or diminishing world problems like wars (civil wars), mass starvation, nuclear threats, environmental problems and human rights abuses?” are expecting answers from philosophy. Philosophy is generally seen as a theoretical discipline which does not address world problems. Philosophers are considered as theoreticians talking about ideas and theoretical issues rather than matters of fact or practical problems of their time. Facts are investigated by scientists, ideals and norms by philosophers. Though this view is not true, it has become a paradigm in our century. The philosophers of our time then should begin to take seriously the task of conceiving and formulating ideals and principles which would persuade the peoples of the world to communicate and live together in peace. Those conditions which threaten the very existence and freedom of human life, such as nuclear threat, mass starvation, inequalities, racism and fundamentalism, seem to be immediate dangers to a life together in peace today. The world needs ethics, it needs to be humanized. The humanization of the world requires not just political decisions on poverty, injustice, human rights, but also and primarily to take a philosophical and ethical point of view for the world problems. This paper is an attempt to tackle the problems of our region and world from the philosophical, especially from the ethical perspective. It aims to introduce an ethical perspective to the economic and political problems of our region and world.

KAKO FILOZOFIJA MOŽE PRIDONIJETI STVARANJU HUMANIJE EUROPE I SVIJETA?

Politički se problemi našeg vremena smatraju filozofskim problemima. Od filozofije se očekuje da se osvrne na izazove svoga doba. Očekivanja od filozofije su vrlo visoka u svim društvima, a posebice u razvijenima. Od filo-

zofije se očekuje da odgovori na pitanja kao što su »Kako mogu supostojati različite postojeće kulture u svijetu?«, »Koji su uvjeti mogućnosti za plodonosan dijalog između kultura?«, »Može li nam filozofija pomoći eliminirati ili umanjiti svjetske probleme kao što su ratovi (građanski ratovi), masovna gladovanja, nuklearne prijetnje, probleme vezane uz okoliš i kršenje ljudskih prava?« Filozofija se općenito drži teoretskom disciplinom koja ne adresira svjetske probleme. Filozofe se smatra teoretičarima koji govore o idejama i teoretskim pitanjima prije nego o stvarima ili činjenicama ili praktičnim problemima svoga vremena. Činjenice istražuju znanstvenici, ideale i norme filozofi. Iako ovaj pogled nije istinit, postao je paradigmom u našem stoljeću. Filozofi našeg vremena bi trebali početi ozbiljno uzimati zadaću zasnivanja i formuliranja ideala i principa koji bi uvjerali sve ljude na svijetu da komuniciraju i žive zajedno u miru. Ovi uvjeti koji prijete samoj egzistenciji i slobodi ljudskog života, poput nuklearne prijetnje, masovnog gladovanja, nejednakosti, rasizma i fundamentalizma, predstavljaju neposredne opasnosti današnjem zajedničkom životu u miru. Svijet treba etiku, treba biti humaniziran. Humanizacija svijeta ne traži samo političke odluke o siromaštvu, nepravdi, ljudskim pravima nego također, i to prvenstveno, da se svjetski problemi promatraju s filozofskog i etičkog očišta. Ovaj je rad pokušaj suočavanja s problemima naše regije i svijeta iz filozofske, a osobito iz etičke perspektive. Težnja je uvesti etičku perspektivu u ekonomske i političke probleme naše regije i svijeta.

IRIS TIĆAC

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Abteilung für Philosophie, Universität Zadar, Kroatien*

NAZNAKE FENOMENOLOŠKOG REALIZMA U DJELU MARIJE BRIDE

Iako u djelu Marije Bride (1912–1993) ne postoji eksplicitno određenje pojma osobe ni sustavno razvijena teorija osobe, pitanje o ljudskoj osobi zauzima središnje mjesto u njenoj filozofijskoj misli, tako da se može govoriti o orijentaciji prema personalističkoj filozofiji. Cilj je ovog istraživanja dvostruk: najprije ćemo pokušati, temeljem središnjih tema i pitanja u Bridinoj filozofiji – pitanja slobode i njezina ozbiljenja, rekonstruirati njezinu teoriju osobe. Potom će se pokazati u čemu se sastoji značenje Bridine recepcije fenomenologije. Prikaz će se ograničiti na recepciju Husserlove fenomenologije. Na temelju toga moguće je ukazati na naznake realistične fenomenologije u

djelu M. Brides što je pravi cilj ovog rada. Prije svega, Bridine analize različitih odnosa čovjek–svijet nude polazišta koja se mogu produbiti u pravcu realistične fenomenologije. To posebice dolazi do izražaja u Bridinoj analizi teorije doživljaja kakvu susrećemo u djelu P. Vuk-Pavlovića. U njegovoj realističnoj interpretaciji doživljaja, Brida vidi ono punovrijedno njegove filozofije.

DIE ANDEUTUNGEN DES PHÄNOMENOLOGISCHEN REALISMUS IM WERK VON MARIJA BRIDA

Obwohl im Marija Brides Werk eine explizite Behandlung des Begriffes der Person fehlt, nimmt die Frage nach der menschlichen Person eine zentrale Rolle in ihrem Denken ein. Man kann von einer Orientierung an der personalistischen Philosophie sprechen. Ziel dieser Untersuchung ist zweifach: zuerst versuchen wir anhand der zentralen Themen und Fragen in Brides Philosophie – der Frage der Freiheit und ihrer Verwirklichung, ihre Theorie der Person zu rekonstruieren. Danach wird die Bedeutung Brides Rezeption der Phänomenologie zu zeigen. Die Darstellung beschränkt sich auf ihre Rezeption von Husserls Phänomenologie. Auf dieser Grundlage können wir das eigentliche Ziel unserer Untersuchung angehen, die Andeutungen des phänomenologischen Realismus im Werk von Marija Brida aufzuzeigen.

Vor allem Brides Analyse der verschiedenen Relationen Mensch–Welt, böte Ansatzpunkte die sich in Richtung auf eine realistische Phänomenologie vertiefen liessen. Das kommt besonders zum Ausdruck in Brides Analyse einer Theorie des Erlebnisses im Werk von P. Vuk-Pavlović. In seiner realistischen Interpretation des Erlebnisses sieht M. Brida das Wertvollste seines Philosophierens.

DOBRIN TODOROV

*University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, Sofia, Bulgaria /
Sveučilište rudarstva i geologije »St. Ivan Rilski«, Sofija, Bugarska*

THE NOTION ‘PHILOSOPHICAL PUBLICITY’ AS AN INSTRUMENT FOR ANALYSIS OF THE HISTORY OF MODERN PHILOSOPHICAL CULTURE IN BULGARIA

The study of the modern Bulgarian philosophy has to be based on clear methodological premises. When we explain the phenomena and processes of philosophical life in this country, we proceed from the concept of ‘philosophi-

cal culture', understood as a complex system incorporating both elements of *ideal* nature and of *non-ideal* character. All factors of socio-cultural nature in the lives of the professional philosophers – activities, institutions of knowledge, body of philosophers, formal and non-formal organizations, forums of philosophers and philosophical press – are specified by the term 'philosophical publicity'. Using this term makes it possible to carry out a phenomenological analysis of the different manifestations of philosophy outside its stratum of intrinsic ideas. In this manner, it becomes possible to generate two particular prerequisites: first, for the self-reflection of professional philosophers on the image which they attribute to philosophy in society; and second, philosophers can thus view themselves through the eyes of side viewers who are not tempted by philosophy.

POJAM 'FILOZOFSKA JAVNOST' KAO INSTRUMENT ZA ANALIZU POVIJESTI MODERNE FILOZOFSKE KULTURE U BUGARSKOJ

Studija moderne bugarske filozofije treba biti utemeljena na jasnim metodološkim premisama. Kada objašnjavamo fenomene i procese filozofskog života u toj zemlji, polazimo od pojma 'filozofska kultura', razumljenog kao složen sistem koji u sebe inkorporira oba elementa kako *idealne* prirode tako i *neidealnog* karaktera. Svi faktori sociokulturalne prirode u životima profesionalnih filozofa – aktivnosti, institucije znanja, zbir filozofa, formalne i neformalne organizacije, forumi filozofa i filozofski tisak – određeni su pojmom 'filozofska javnost'. Korištenje tog termina omogućuje iznošenje fenomenološke analize različitih manifestacija filozofije onkraj razine njoj navlastitih ideja. Na taj način postaje moguće generirati dva osobita preduvjeta: prvi, samopromišljanje profesionalnih filozofa o slici koju pripisuju filozofiji u društvu; i drugi, filozofi tako mogu promatrati sebe same kroz oči promatrača kojima filozofija nije u žarištu interesa.

HRISTO TODOROV

*Abteilung für Philosophie und Soziologie, Neue Bulgarische Universität,
Sofia, Bulgarien /
Odsjek za filozofiju i sociologiju, Novo bugarsko sveučilište, Sofija, Bugarska*

VIELSTIMMIGKEIT UND TAUBHEIT

Über die Kommunikation in der heutigen Philosophie in Bulgarien

Durch die politische Wende vor 20 Jahren ist das Monopol des Marxismus als Ideologie des kommunistischen Staates in Bulgarien verschwunden. Das wichtigste Ergebnis der politischen Freiheit war der Pluralismus von Ideen, Sprachen, Medien und Bildungseinrichtungen und im Bereich Philosophie. Das ist mit dem Wort „Vielstimmigkeit“ im Haupttitel gemeint. Es hat sich aber erwiesen, dass der Pluralismus auch einen unerwarteten Effekt hat – er macht die Kommunikation schwieriger. Das Gesamtfeld der Philosophie nach der Wende zerfiel in viele thematisch, methodisch und sprachlich divergierende Forschungsfelder, die immer weniger oder gar nicht miteinander kommunizieren können und wollen. Das meine ich mit dem Wort „Taubheit“.

VIŠEGLASJE I GLUHOĆA

O komunikaciji u današnjoj filozofiji u Bugarskoj

S političkom promjenom prije 20 godina nestao je monopol marksizma kao ideologije komunističke države u Bugarskoj. Najznačajniji rezultat političke slobode bio je pluralizam ideja, jezika, medija te obrazovnog uređenja na području filozofije. To se podrazumijeva pod riječju ‘višeglasje’ iz glavnog naslova. No pokazalo se da pluralizam također ima i neočekivan efekt – on otežava komunikaciju. Nakon promjene čitavo se polje filozofije raspalo u puno tematskih, metodičkih i jezično divergentnih istraživačkih polja, koja su sve manje ili uopće nisu međusobno mogla i htjela komunicirati. To podrazumijevam pod riječju ‘gluhoća’.

LUKA TOMAŠEVIĆ¹, ANA JELIČIĆ²

¹ *Katoličko-bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska / Catholic Faculty of Theology, University of Split, Croatia*

² *Splitsko-makarska nadbiskupija & Sveučilišni studijski centar za forenzične znanosti, Sveučilište u Splitu, Hrvatska / Roman Catholic Archdiocese of Split-Makarska & University Center for Forensic Sciences, University of Split, Croatia*

ETIKA ZNANSTVENOG ISTRAŽIVANJA I PRINCIP OPREZA

Za budućnost je predviđeno carevanje znanosti a očito je da su znanstvenici već zasjeli na pijedestal, stoga je pravo vrijeme da se zapitamo tko su oni i što su im prioriteti, obogaćuju li znanje, uče li razumijevanju ili se postepeno pretvaraju u menadžere s doktoratom iz prirodnih znanosti, upitnih etičkih prosuđivanja te nesigurne, relativne i djelomične znanstvene spoznaje odnosno znanja kojim ne znaju gospodariti.

U prilog ovoj viziji ide i postmoderna zapadna kultura, lišena metafizičkog temelja, i njezin subjekt, zaslijepljen željom za uspjehom, moći, napretkom i efikasnošću, koji umire od pretilosti dok njegov susjed skapava od gladi. Oboje su žrtve znanstvenih genija despotskih sklonosti, ali i znanstvenih analfabeta koji u njih imaju apsolutno povjerenje.

Čovjek, ukalupljen u strukture individualizma i etičkog relativizma u horizontu bez vrijednosti, ne postavlja više pitanja početka ili smisla, uzroka ili posljedica, nego se vertikalno uzdiže ispitujući samo dokle može ići. U takvoj utrci jedni izgube osjećaj za moralno djelovanje, a kod drugih se ipak rađa oprez kao načelo u radu te solidarnost kao princip prema kojem uređuju odnose.

Na pragu obećane, ali ne i obećavajuće ere posthumanizma, evidentno se intenzivira osjećaj umreženosti i međuovisnosti svih stvorenja, dužnost zauzimanja za opće dobro i reevaluacija antropološko-etičkih vrednota kao što su briga, razumnost, ljubav, pravda i solidarnost. Ovo novo znanstveno bdijenje i egzistencijalno usmjeravanje izražava se kroz bioetičke projekte i kršćansko-personalistički stav koji odgaja i poziva čovjeka na konstantno preispitivanje svog odnosa prema životu i čovjeku-osobi, ali i prema samom svom traganju za istim.

ETHICS OF SCIENTIFIC RESEARCH AND THE PRINCIPLE OF PRECAUTION

In the future we anticipate the reign of science and it is obvious that scientists have already sat on a pedestal, so the time is right to ask who they are and what are their priorities, are they enhancing the knowledge, are they teaching understanding or are they gradually converting to managers with a doctorate in natural sciences with questionable ethical reasoning and uncertain and partial scientific knowledge, respectively the knowledge that they do not know how to handle. Supportive to this vision is the postmodern Western culture, deprived of metaphysical foundations and dazzled by its subject's wishes for success, power, progress, and effectiveness, the subject who is dying from obesity while his neighbor is starved to death. Both are victims of despotic tendencies of scientific genius, who are blindly followed by scientific alphabets. A man, embedded in the structure of individualism and ethical relativism in the horizon without values, no longer raises questions of the beginning or meaning, of cause and consequences, but rises vertically examining only how far he can go. In such a race one loses a sense of moral action, while others however embrace both the caution as the principle of work, and solidarity as a regulative principle of building relationships.

On the threshold of the promised, but not promising, era of post-humanism, a certain intensification is evident: of the sense of participation and interdependence of all creatures, the duty of taking responsibility for the common good and the re-evaluation of anthropological and ethical values such as care, wisdom, love, justice, and solidarity. This new scientific vigil and existential orientation is expressed through bioethical projects and Christian personalistic attitude which educates and calls upon a man for constant reviewing of his attitude towards life and man-person, but also for his quest for the same.

AHU TUNÇEL

*Department of Philosophy, Maltepe University, Istanbul, Turkey /
Odsjek za filozofiju, Sveučilište Maltepe, Istanbul, Turska*

ONTOLOGY OF *ZOON POLITIKON*

The democracy ideal of the Modern Age is grounded on an abstract humanity category, which is based on universal values and on the equality of people who are the bearer of these values. The distinctive characteristic of this

abstract person is related to being rational. However, modernity's understanding of democracy, which equalizes individuals through abstracting them from all of their factual/historical characteristics, brings its place to the discourses of "difference" and "identity" in an atmosphere of uncertainty, became obvious especially after 1980s.

Therefore the main axis of the contemporary political philosophy debates is determined. On one side of the axis there is a concept of universality that emphasizes the beings as being bodiless and totally conceptual, however on the other side there is particularism that re-vitalize the ontology of essence as making themselves slaves of the particular. In this study I aim to open the relationship between universality and particularity to discussion in the light of the critique of the ontology of essence approach. The problem as I handle here is not to choose between universal and particular, but it is to depict the unbreakable mutual connection between universal and particular.

ONTOLOGIJA ZOON POLITIKON

Demokratski je ideal modernog vremena utemeljen na apstraktnoj kategoriji ljudskosti, koja se temelji na općim vrijednostima i na jednakosti ljudi kao nositelja tih vrijednosti. Razlučbena karakteristika ove apstraktne osobe povezana je s racionalnošću. Ipak, razumijevanje demokracije u moderni, koje izjednačava individue tako da ih apstrahira od svih njihovih činjeničnih/povijesnih karakteristika, predstavlja mjesto diskursa o »različitosti« i »identitetu« u atmosferi neizvjesnosti, što posebice postaje očito nakon 1980-ih.

Tako je postavljena glavna os rasprave suvremene političke filozofije. S jedne strane osi nalazi se pojam univerzalnosti koji naglašava bića kao bez-tjelesna i u potpunosti pojmovna, dok se s druge strane nalazi partikularizam koji revitalizira ontologiju biti kao samoporobljavanje pojedinačnome. U ovoj studiji težim započinjanju rasprave o odnosu između univerzalnosti i partikularnosti u svjetlu kritike pristupu ontologije biti. Način na koji ovdje pristupam problemu ne sastoji se u biranju između univerzalnog ili partikularnog, nego u oslikavanju neraskidive zajedničke veze između univerzalnog i partikularnog.

KAREL TURZA, SANDRA RADENOVIĆ

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Faculty of Medicine, University of Belgrade, Serbia*

ETIKA, BIOETIKA I HUMANISTIČKE ZNANOSTI NA MEDICINSKOM FAKULTETU SVEUČILIŠTA U BEOGRADU

U ovom radu autori prvo izlažu kratku povijest etabliranja jednog novog koncepta medicinske etike (i etike uopće) te bioetike i humanističkih znanosti na Medicinskom fakultetu u Beogradu, što je otpočelo prije, otprilike, sedam-osam godina, i rezultiralo uvođenjem u *curriculum* ove visokoškolske ustanove čak devet predmeta koji nisu *sensu stricto* medicinski, kao obveznih ili, većinom, izbornih predmeta. Danas svi oni, iako nisu u strogom smislu riječi medicinski predmeti, privlače velik broj studenata, otprilike 2200 svake godine! Nadalje, autori izlažu svoja zapažanja o promjeni senzibiliteta ovdašnjih studenata medicine prema etičkim (i filozofskim), medicinsko-etičkim, odnosno bioetičkim, sociokulturnim, sociološkim, sociopsihološkim itd., pitanjima, problemima, dilemama, kontroverzama..., s kojima se medicinski profesionalci, *hic et nunc*, suočavaju.

ETHICS, BIOETHICS AND THE HUMANITIES AT THE FACULTY OF MEDICINE, UNIVERSITY OF BELGRADE

In the paper the authors expose, firstly, a brief history of establishing of an entirely new conception of medical ethics (and ethics in general), as well as bioethics and the humanities at the Faculty of Medicine, University of Belgrade (Serbia), that was initiated some seven-eight years ago by establishing, within the *curriculum* of the Faculty of Medicine, nine subjects which, however, do not belong to the medical subjects *sensu stricto*. The new subjects were accepted both as basic and, mostly, as elective subjects. Today all of them, though they are not, strictly speaking, medical subjects, attract large number of students, approximately 2200 per school year! So, in our opinion, the Department of Humanities at the Faculty of Medicine, University of Belgrade, has over the past several years brought about an entirely new sensibility (towards ethical (and philosophical), medical-ethical, i.e. bioethical, socio-cultural, sociological, socio-psychological, etc. questions, issues, doubts, controversies... all present in everyday practice of medical professionals) of those who will, hopefully, soon become medical doctors.

LINO VELJAK

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Philosophische Fakultät, Universität Zagreb, Kroatien*

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO: DISKONTINUIRANI KONTINUITET AFIRMACIJE PLURALIZMA

Od svojega osnivanja 1957. Hrvatsko filozofsko društvo razvilo je opsežnu djelatnost, koja je imala i uspona i padova, a čijim se zajedničkim nazivnikom mogu označiti zalaganje za slobodu filozofijskog stvaralaštva, afirmacija pluralizma u filozofiji i društvu, te odbacivanje instrumentalizacije filozofije u apologetske svrhe. Društvo je ujedno predstavljalo institucijski okvir regionalne suradnje u području filozofije, ali i društveno-humanističkih znanosti te interdisciplinarnih istraživanja (najprije u okviru zajedničke države, a od njezina raspada u kontekstu novonastalih i europskim integracijama usmjerenih država). Od samih početaka Društvo je bilo izloženo pritiscima političkih moćnika, koji se nisu mogli pomiriti s kritičkom funkcijom filozofije i s odbijanjem apologetske instrumentalizacije Društva. Ti su se pritisci, u novim pojavnim oblicima, nastavili i nakon propasti jednostranačja, pri čemu je strukturalni karakter nositelja pritiska nadomješten parastrukturalnim karakterom.

KROATISCHE PHILOSOPHISCHE GESELLSCHAFT: EINE KONTINUIERTE DISKONTINUITÄT DER AFFIRMATION DES PLURALISMUS

Seit ihre Begründung 1957. entwickelte die Kroatische Philosophische Gesellschaft eine breite Tätigkeit und erfuhr dabei die besseren und schlimmeren Momente. Als gemeinsamer Nenner werden den Kampf um die Freiheit der philosophischen Produktion, die Affirmation des Pluralismus in Philosophie und Gesellschaft als auch die Abneigung der Instrumentalisierung der Philosophie um die apologetischen Zwecken definiert. Die Gesellschaft stellte dabei auch einen institutionellen Rahmen für die regionale philosophische Zusammenarbeit (erstens innerhalb gemeinsames Staates, dann im Kontext neugeschafenen und zur europäischen Integrationen strebenden unabhängigen Staaten) als auch für die interdisziplinäre Zusammenarbeit her. Seit ihre Begründung die Gesellschaft ist die Opfer der Bedrängungen von die Machtinhaber gewesen, die die kritische Stellung der Philosophie und die Abneigung ihrer Instrumentalisierung keineswegs akzeptieren könnten. Die Bedrängungen

setzten auch nach dem Bruch des einparteilichen politischen System fort, aber in den neueren Formen: ihre Begründung ist jetzt nicht mehr mit strukturaler Natur sondern mit einer parastruktureler Natur bezeichnet.

NENAD VERTOVŠEK

*Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Croatian and Slavic Studies, University of Zadar, Croatia*

OTUĐENJE I PROBLEMI RAZOTUĐENJA – IZMEĐU POVRATKA KORIJENIMA I NEJASNE BUDUĆNOSTI

Pojmovi globalizacije, dijaloga, multikulturalnosti, integracije traže (uvi-
jek iznova) novi smisao na jugoistoku Europe. Politika i pragmatizam uvelike
nagrizaju suvremene misli i praksu te postaju svojevrsni »*mainstream* uma«. Individualna hrabrost i društvena angažiranost intelektualaca, znanstvenika i stručnjaka kao da je svedena na »gerilske« upade u birokratske i institucijske okvire sustava življenja, obrazovanja, mišljenja i vrijednosti. Kao da rušenje starih društvenih okvira i vrijednosti nije još završilo, a stvaranje novih vrijednosti nije ozbiljnije po čovjeka započelo.

Otkrivajući dublji smisao društvenih zbivanja u jugoistočnoj Europi, valja vrednovati različite perspektive uz prevladavanje koncepta *mi/oni*. Ovi prostori nisu imuni na svjetska društvena i filozofska kretanja, ali ni na globalizacijske procese, a zbog stalnog »proizvođenja« domaćih problema, posljedice se osjećaju teže nego drugdje.

Stoga treba odgovoriti na pitanje zašto su otuđenje i razotuđenje aktualni i danas, posebno u svijetu lokalnih, regionalnih i planetarnih manipulacija i iluzija gdje vladajući slojevi žele posjedovati isključivo pravo na istinu. Nužno je vratiti se korijenima ideje otuđenja, ali i krenuti novim promišljanjima o korporativnom društvu i globalizacijskom okruženju. To trebamo jer bi se čovjek mogao ili utopiti u društvenom bijegu od slobode ili krizu iskoristiti kao šansu i pobjeći od mogućih oblika otuđenja i perspektiva buduće virtualne zbilje.

Treba li ponovo koristiti neke spoznaje i nastaviti tamo gdje se stalo u filozofskom konceptu otuđenog čovjeka, pitanju o raskoraku između čovjekove biti i praktične egzistencije? Ne smijemo se prestati pitati kada će razmatranje alijenacije i dezalijenacije konačno izgubiti pragmatičnu i politizirajuću karakteristiku. Unatoč svim problemima na ovim prostorima, moramo obnoviti i temeljna razmišljanja o čovjeku koji nije to što jest, a treba biti sve ono što može biti.

ALIENATION AND PROBLEMS OF DE-ALIENATION – BETWEEN THE RETURN TO THE ROOTS AND AN UNDEFINED FUTURE

The concepts of globalization, dialogue, multicultural integration require (always) a new meaning on the Southeast of Europe. Politics and pragmatism greatly erode contemporary thoughts and actions and become a “mainstream of the mind”. Individual courage and social engagement of intellectuals, philosophers and experts were reduced to a “guerrilla” attacks in the bureaucratic and institutional frameworks of living, education, attitudes, and values. It seems that the demolition of the old social frameworks and values has not yet ended and the creation of new values has not seriously begun.

Discovering the deeper meaning of social events in Southeastern Europe, we must evaluate different perspectives to overcome the concept of *we/they*. These areas are not immune to global social and philosophical movements, and globalization processes, but because of permanent “producing” of domestic problems the consequences are heavier than somewhere else. So we should respond to current alienation and estrangement, and give the answer why today the need for de-alienation is maybe greater than ever before. Especially today in the world full of local, regional, and planetary manipulations and illusions, where the ruling classes want to own the exclusive right on the truth. The return to the roots of idea of alienation is necessary and also the new considerations of the corporate society and globalization. We are on the crossroads where the man could drown in a social escape from freedom, or he could use the crisis as an opportunity to escape from potential forms of alienation and perspectives in the virtual reality. Should we re-use some knowledge and continue where it had stopped in the philosophical concept of the alienated man, about the discrepancy between the human essence and practical existence? We must not stop asking ourselves the question when the consideration of alienation and problems of de-alienation will finally lose its pragmatic and political characteristics. In spite of all problems in the Southeastern Europe, we must also renew fundamental thinking about the man who is not what he is, and should be all what he can be.

DAFNE VIDANEC, MIHOVIL ŠUŠNIĆ

*“Baltazar Adam Krčelić” School of Professional Higher Education for Business and Management, Zaprešić, Croatia /
Visoka škola za poslovanje i upravljanje »Baltazar Adam Krčelić« u Zaprešiću, Hrvatska*

REFLECTIONS OF PHILOSOPHICAL MAINSTREAMS IN THE CONTEMPORARY HIGHLY-PROFESSIONAL MANUALS OF ECONOMIC SCIENCES

Croatian high education concerning economic sciences, especially on the level of private education institutions, is not randomized in its approach and concept. Popular concept of teaching economy in the institutions which are specialized for certain area of economy, e.g. business and management, tries to oversee the need for ethical solutions in resolving crucial economic issues.

As a relatively new discipline mainly studied in the faculties of economy and in business schools in Croatia, business ethics has not yet been accepted as a serious subject of matter. One of the main reasons is that students of economy use to think of business ethics as of a barrier in realizing business projects focused on a profit. In their intellectual manner of thinking and acting in practice, students behave according to the answer M. Twain gave when asked what was the best way to become a rich guy: “Running business honestly only if we must, dishonestly if we can”. In that way, business became synonym with the notion of the choice between moral and unmoral economic performances.

Elaboration presented here is a result of my personal practice in teaching business ethics at high education institution. I want to show here why contemporary economy has failed us in its theory and practice. The conclusion I want to present here goes as follows: economy needs to be reformulated in its basic axioms formed by “great names” in the field of economy, such as Aristotle, A. Smith, D. Hume, J. M. Keynes and alike.

Elaboration includes two parts: the content of the first part is the analysis of the main economic theories in the perspective of philosophical thinking, while the second part is more oriented to the didactic aspect of the philosophical reflections in the economic practice.

The literature I have investigated and consulted for this elaboration concerns the newest editions of the economic handbooks published in the Croatian speaking area and authored by different experts from the fields of business, management, and project development.

ODJECI FILOZOFSKOG MIŠLJENJA U SUVREMENOJ STRUČNO-EDUKATIVNOJ LITERATURI EKONOMSKIH ZNANOSTI

Visokoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj, obzirom na ekonomske znanosti, pretežito na razini privatnih edukativnih institucija nije randomizirano u pristupu i koncepciji. Popularni koncept poučavanja ekonomije na institucijama specijaliziranim za određeno područje ekonomije, primjerice poslovanje i upravljanje, nastoji previdjeti potrebu za etičkim rješenjima u rješavanju kružnih ekonomskih pitanja.

Kao disciplina relativno novijega datuma koja se poučava na ekonomskim fakultetima te poslovnim višim i visokim školama u Hrvatskoj, etika poslovanja (ili poslovna etika) još uvijek nije prihvaćena kao ozbiljan predmet istraživanja. Jedan od razloga je taj što studenti ekonomije o njoj običavaju misliti kao o svojevrsnoj intelektualnoj barijeri pri realizaciji poslovanja usmjerenoga na profit. Obzirom na intelektualnu maniru mišljenja i djelovanja, studenti se ponašaju sukladno onome što je jednom prigodom kazao M. Twain kada su ga pitali kako se najbolje obogatiti: »Pošteno ako moramo, nepošteno ako možemo«. Tako shvaćeno poslovanje postalo je sinonim pojmu izbora između moralnih i nemoralnih ekonomskih performansi.

Elaborat kojega ovdje želim predstaviti rezultat je moje osobne prakse poučavanja etike poslovanja na visokoškolskoj ustanovi. Ovdje namjeravam pokazati zašto nas je suvremena ekonomija razočarala u teoriji i praksi. Zaključak koji ću ovdje iznijeti je sljedeći: ekonomiji je nužno potrebna reformulacija njezinih temeljnih aksioma skovanih od strane »velikih imena« kao što su Aristotel, A. Smith, D. Hume, J. M. Keynes i njima slični.

Struktura elaborata sačinjena je od dva dijela: sadržaj prvoga dijela uključuje analizu glavnih ekonomskih teorija u perspektivi filozofijskoga mišljenja, dok ćemo se u drugome dijelu više orijentirati na didaktički aspekt filozofijskih refleksija u ekonomskoj praksi.

Literatura koju se istraživalo i konzultiralo za ovaj elaborat obuhvaća najnovije edicije ekonomskih priručnika hrvatskoga govornog područja, a koje potpisuju različiti stručnjaci iz sfera poslovanja, upravljanja i projektiranja.

RADOMIR VIDENOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Nišu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Niš, Serbia*

AKTUALNOST FILOSOFIJE POVIJESTI PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Cjelokupno djelo Pavla Vuk-Pavlovića ukazuje na jedan svjetonazor koji se s pravom može smatrati filozofijom kulture. Kultura je smisaoni i vrijednosni sustav koji teži ostvarivanju bitno ljudskog. Kulturni proces se očituje u labilnosti i može se predstaviti modelom dvostrukog klatna, njihala događanja.

Na osnovu svojih temeljnih spoznajnoteorijskih postavki – i konzekventno ustanovljenog pluraliteta svjetova i njihove međusobne tolerancije, Vuk-Pavlović objašnjava povijesna gibanja, ali i povijest filozofije.

Istim postupkom, on sagledava i onu situaciju koja se nazvala postmodernom: paradoksalno (?) djelovanje fragmentacije i globalizacije – traženje kulturne cjelovitosti bez suštinskog smisaonog središta.

ACTUALITY OF PAVAO VUK-PAVLOVIĆ'S PHILOSOPHY OF HISTORY

The entire work of Pavao Vuk-Pavlović indicates a world-view that can rightfully be considered as philosophy of culture. Culture is a system of meaning and values that aspires to actualization of the essentially human. The cultural process manifests itself in instability and can be represented by a model of a twofold pendulum of events. Based on his fundamental epistemological stances, and consequently established plurality of worlds and their mutual tolerance, Vuk-Pavlović provides an account of historical movements, but of a history of philosophy as well.

In the same way, he also takes into account the situation that was known as the postmodern: paradoxical (?) action of fragmentation and globalization – the search for cultural totality without an essential center of meaning.

STELIOS VIRVIDAKIS

*Department of Philosophy and History of Science, University of Athens, Greece /
Odsjek za filozofiju i povijest znanosti, Sveučilište u Ateni, Grčka*

FORMS OF APPROPRIATION AND IDEOLOGICAL USES OF ANCIENT GREEK PHILOSOPHY AND CHRISTIAN ORTHODOX THEOLOGY BY CONTEMPORARY GREEK THINKERS

After a brief historical account of the reception and the elaboration of ideas coming from Western Europe, from German idealism and Marxism to French existentialism and analytic philosophy, my paper focuses on attempts to reappropriate and reinterpret ancient Greek and Christian orthodox thought. It proposes a critical account of arguments concerning the possibility of developing a peculiar, original approach to the Modern European philosophical tradition, which in most cases contribute to the promotion of a “hellenocentric” ideology with problematic political implications.

FORME PRISVAJANJA I IDEOLOŠKIH KORIŠTENJA DREVNE GRČKE FILOZOFIJE I KRŠĆANSKE PRAVOSLAVNE TEOLOGIJE KOD SUVREMENIH GRČKIH MISLIOCA

Nakon kratkog povijesnog prikaza recepcije i razrade ideja koje dolaze iz zapadne Europe, od njemačkog idealizma i marksizma do francuskog egzistencijalizma i analitičke filozofije, moj će se rad usmjeriti na pokušaje ponovnog prisvajanja i reinterpretacije drevne grčke i kršćanske pravoslavne misli. Rad predlaže kritički prikaz argumenata koji se tiču mogućnosti razvoja osobitog, originalnog pristupa filozofskoj tradiciji moderne Europe, koja u većini slučajeva pridonosi promociji »helenocentrične« ideologije s problematičnim političkim implikacijama.

DRAGICA VUJADINOVIĆ

*Faculty of Law, University of Belgrade, Serbia /
Pravni fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija*

THEORY AND PRACTICE OF CIVIL SOCIETY
IN THE FORMER YUGOSLAVIA
AND IN THE NEW-ESTABLISHED COUNTRIES

Processes of development of both theory and practice of civil society in the former Yugoslavia will be considered as an important dimension of pluralization and modernization of the society and state in SFRY, which to a certain extent and in a controversial way contributed to the break-up of the common federal state and to processes of transformation of the “real-socialist” Yugoslav republics into independent liberal-democratic states in status nascendi.

The comparability, similarity, and recognizability of phenomena related both to the development of civil society and to the obstacles to its development in Croatia, Serbia and Montenegro, have their roots in their common history during the existence of the First and the Second Yugoslavia. The important common experience of the former SFRY during the 1970s and 1980s is linked to modernization processes – under the influence of the West – in its economy, culture, family, and education. It should be noted straight away that this modernization experience represented a counterweight to traditionalism, patriarchalism, the dominant collectivistic ideology of initially communism and then nationalism (more precisely, ethnic nationalism), which marked the process of abolishment of the common state. What is even more important, the “counterweight” mentioned above was insufficiently articulated without a strong social fulcrum, while the democratic deficit in the field of institutional solutions and in the area of civil society resulted in a bloody dissolution of the common state.

The abovementioned modernization processes and influences resulted in the appearance of the initial elements of civil society in most of the republics of the common state (particularly in the most developed Republic of Slovenia, partially in Croatia and in Serbia), in the form of social movements, dissident activities, manifestations of civil disobedience. The discourse and practice of the “suppressed civil society” (Pavlović, ed. 1996) were used beyond and in spite of borders between republics within the common state, as a tool for fighting the authoritarian communist (Titoist and post-Titoist) régime.

At the time of the disintegration of the former SFRY, a differentiation, realignment and contextual redefinition of the language of civil society and its

protagonists began, depending on the political-historical context: Slovenian civil society converted into the function of the idea and practice of the national identity affirmation and the establishment of its statehood and international recognition as the Republic of Slovenia. Civil society discourse and the civil protagonists in Croatia started operating in the function of the affirmation of statehood of the Republic of Croatia, while also differentiating internally and weakening in the cleavage between conflicting choices, such as defense against a war of aggression on their territory, the defense of threatened minority rights in their territory, and creating a distance towards the war of aggression in which Croatia also took part. In Serbia, where the modified communist authoritarian régime managed to survive a decade longer, evolving in the meantime into a nationalistic, militant and aggressive régime, a significant part of the protagonists belonging to the sphere which used to be ideal-typically defined as civil society, chose to identify itself (in a self-destructive manner from the point of civil society) with “higher state interests” and converted into members of an uncivil nationalist movement. Nevertheless, throughout the whole of this period a certain part kept its autochthonous civic character and a minority civic alternative continued to exist in Serbia, which consistently and persistently fought against the bellicose, ethno-nationalistic, authoritarian, isolationist state policy, and providing a great contribution to the toppling of the Milošević régime.

TEORIJA I PRAKSA CIVILNOG DRUŠTVA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI I NOVONASTALIM DRŽAVAMA

Procesi razvoja teorije i prakse civilnog društva u bivšoj Jugoslaviji bit će razmatrani kao važna dimenzija pluralizacije i modernizacije države i društva u SFRJ, koja je u određenoj mjeri i na kontroverzan način doprinijela i raspadu zajedničke federalne države i transformaciji »real-socijalističkih« jugoslovenskih republika u nezavisne liberalno-demokratske države u nastajanju.

Usporedivost, sličnost, prepoznatljivost pojava vezanih i za razvoj civilnog društva i za prepreke na putu njegovog razvoja na prostorima bivše Jugoslavije, imaju svoje korijene u zajedničkoj povijesti tijekom Prve i Druge Jugoslavije. Važno zajedničko iskustvo bivše SFRJ tijekom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, vezano je za modernizacijske procese – pod utjecajem Zapada – u ekonomiji, kulturi, obitelji, obrazovanju. Odmah treba reći da je ovo iskustvo modernizacije predstavljalo protutežu tradicionalizmu, patrijarhalizmu, dominantnoj kolektivističkoj ideologiji najprije komunizma, a zatim nacionalizma (točnije rečeno, etničkih nacionalizama), koji su obilježili proces

ukidanja zajedničke države. Još je važnije reći da je navedena »protuteža« bila nedovoljno artikulirana i bez jakog socijalnog uporišta, a demokratski deficit na polju institucionalnih rješenja i u polju civilnog društva imao je za posljedicu krvavi raspad zajedničke države. Navedeni modernizacijski procesi i utjecaji rezultirali su i pojavom inicijalnih elemenata civilnog društva u većini republika zajedničke države (naročito u najrazvijenijoj Sloveniji, djelomično u Hrvatskoj i Srbiji), a u vidu društvenih pokreta, disidentskog djelovanja, manifestacija građanske neposlušnosti. Diskurs i praksa »potisnutog civilnog društva« (Pavlović ed. 1996), korišteni su mimo i preko republičkih granica zajedničke države, kao instrument borbe protiv autoritarnog komunističkog (titovskog i posttitovskog) režima. U vrijeme raspada bivše SFRJ, diskurs civilnog društva i njegovi akteri počinju se diferencirati, prestrukturirati i definiraju kontekstualno političko-povijesno na različite načine: slovensko civilno društvo se stavlja u funkciju ideje i prakse afirmacije nacionalnog identiteta i uspostavljanja državnosti i međunarodnog priznanja Republike Slovenije. Diskurs civilnog društva i civilni akteri u Hrvatskoj stavljaju se u funkciju afirmacije državnosti Republike Hrvatske i istovremeno se iznutra diferenciraju i oslabljuju u rascjepu između konfliktnih opredjeljenja za obranu od agresorskog rata na svome teritoriju, za obranu ugroženih manjinskih prava na svom teritoriju, za distanciranje od agresorskog rata u kojemu i Hrvatska uzima učešća. U Srbiji, u kojoj modificirani komunistički autoritarni režim opstaje desetljeće duže i pri tom prerasta u nacionalistički, militantni i agresorski režim, značajan dio aktera u sferi koja se idealno-tipski određuje kao civilno društvo identificira se (na autodestruktivan način) s »višim državnim interesom«. Ipak, u cijelom ovom periodu u Srbiji je postojala manjinska civilna alternativa, koja se dosljedno borila protiv ratne, etnonacionalističke, autoritarne, izolacionističke državne politike i čiji doprinos rušenju Miloševićevog režima ne može biti zanemaren.

BUDISLAV VUKAS, ml.

*Pravni fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Law, University of Rijeka, Croatia*

**USTAVNE PREAMBULE – POKAZATELJ NOVIH
VRIJEDNOSNIH I IDEJNIH POLAZIŠTA U USTAVIMA
DRŽAVA JUGOISTOČNE EUROPE
U POSTKOMUNISTIČKOM RAZDOBLJU**

Naglašeni valovi demokratizacije, koji su Europu zahvatili u razdoblju prijelaza osme u devetu dekadu XX. stoljeća, dominantno su određeni promocijom novih društvenih i idejnih vrijednosti, suštinski suprotstavljenih do tada temeljnim inačicama socijalističkog društvenog sustava. Ti novi politički poretci, u vrijednosnom i idejnom smislu nedvojbeno su građeni, sada prema uzorima mehanizama stoljećima stvaranih ustavnopravnih i državnopravnih institucija zapadnoeuropskih demokracija, kao i pravnog i političkog sustava SAD-a. Nakon pojave prvih oporbenih političkih skupina ili grupacija, institucionalno još »smještenih« u okvire umirućeg socijalističkog državnopravnog sustava, počinju se pojavljivati i prve političke stranke, a kulminacija te naglašene promjene općih društvenih i pravnih vrijednosti predstavlja proces donošenja novih ustava. Srednjoeuropska i jugoistočna zbiljska perspektiva vrlo je različita, no sve su države ipak prije ili kasnije počele izgrađivati naglašeno obnovljen pravni i politički sustav.

Zanimljivo je promatrati i uspoređivati nove ustave koji, uz temeljne, obnovljene i institucionalno izmijenjene odredbe o ljudskim pravima i temeljnim slobodama te ustavnopravne mehanizme, građene navlastito na zapadnoeuropskim uzorima, u svoje ustavne preambule unose različite odredbe i sadržaje. Ovaj neobavezujući dio ustavnoga teksta predstavlja ipak zanimljiv iskaz ustavotvorca, koji odražava osnovne ustavne i političke ciljeve, često se pozivajući na elemente državnopravne tradicije, osnovne državnopravne vrijednosti, ili osobito ukazujući na neki osobit problem vezan za pojedinu državu, s pragmatičnom nakanom.

Autor u izlaganju poredbeno predstavlja temeljne sadržaje ustavnih preambula država u jugoistočnoj Europi, napose naglašavajući novu ustavnu baštinu država koje su činile bivšu jugoslavensku državnopravnu zajednicu.

CONSTITUTIONAL PREAMBLES – INDICATORS OF NEW VALUE AND IDEOLOGICAL BASIS IN THE CONSTITUTIONS OF THE SOUTHEASTERN EUROPEAN STATES IN THE POST-COMMUNIST ERA

Strong democratisation waves, which spread throughout Europe in the period of turn from 1980s to 1990s, were predominantly determined by the promotion of new social and ideological values, essentially contrasting the then fundamental versions of socialist system. From the value and ideological perspectives, those new political orders have undoubtedly been built on the mechanism models of the constitutional and state institutions created throughout the centuries in the Western European democracies, as well as the United States legal and political system. Subsequent to appearance of the first opposition political groups, institutionally still “located” within the framework of the vanishing socialist legal system, the first political parties emerged, while the change in the general social and legal values reached their peak in the form of adoption of the new constitutions. Middle European and South European factual perspectives are quite different, but sooner or later all those states began to build their significantly renewed legal and political system.

It is interesting to study and compare new constitutions which, along with the basic renewed and institutionally adjusted provisions on human rights and fundamental freedoms and constitutional mechanisms built by and large upon the Western European models, incorporate in their preambles a variety of terms and substance. This non-abiding segment of a constitutional text is an interesting demonstration by their makers of the fundamental constitutional and political goals. The references there are often made to the elements of the statehood tradition, basic state values and regularly to a specific problem related to the state in question serving the pragmatic purpose.

In his paper, the author presents a comparative analysis of the basic content of the constitutional preambles of states in the Southeastern Europe, emphasizing in particular the new constitutional heritage of states which are the former Yugoslav republics.

DIVNA VUKSANOVIĆ

*Fakultet dramskih umjetnosti, Sveučilište umjetnosti u Beogradu, Srbija /
Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade, Serbia*

O POTREBI FILOZOFIJE MEDIJA DANAS: HORIZONTI OČEKIVANJA

Obrazovanje za medije (medijska pismenost) je nužnost suvremenog čovjeka, ukoliko je on orijentiran na kritičku, odnosno kreativnu upotrebu suvremenih sredstava komuniciranja što ih zatiče u neposrednom okruženju. Filozofska refleksija svijeta medija trebala bi sačinjavati sastavni dio obrazovnih procesa koji tehnološka znanja i vještine suvremenog doba oplemenjuju u smjeru njihove demistifikacije, odnosno demontaže principa upotrebe i zloupotrebe te poželjne pacifikacije i humanizacije ove značajne sfere čovjekovog djelovanja. Utoliko su estetika i etika medija, kao i moment njihovog društveno-političkog aktivizma u posredovanju sa stvarnošću, u današnjem vremenu važni vrijednosni elementi jedne buduće medijske kulture, koja sebe vidi ne samo kao promotora ratova, terorizma, industrije zabave i spektakulariziranog konzumerizma, nego i kao obrazovnu i humanizirajuću alatku, odnosno značajno pomoćno sredstvo očuvanja kulturnih i duhovnih vrijednosti naše epohe, pa i vrijednosti smisla same filozofije.

ON THE NECESSITY OF PHILOSOPHY OF THE MEDIA TODAY: HORIZON OF EXPECTATION

Media education (media literacy) is a necessity of modern man, if he is oriented to the critical and creative use of modern communication means found in his immediate environment. Philosophical reflection of the media world should be the integral part of the educational processes that improve technological knowledge and skills of modern times in the direction of their demystification and dismantle of the principle of the use and abuse, and the desired pacification and humanization of this important sphere of human activity. Inasmuch aesthetics and ethics of the media, and the aspect of their socio-political activism in mediation with reality, at this time, are important value elements of a future media culture, which sees itself not only as a promoter of wars, terrorism, entertainment industry and spectacle consumerism, but as an educational and humanization tool, i.e. a significant aid for the preservation of cultural and spiritual values of our epoch, as well as the meaning and value of philosophy itself.

IVANA ZAGORAC

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

PRETEČE INTEGRATIVNE BIOETIKE

Koncept integrativne bioetike zasigurno predstavlja intelektualni proizvod područja jugoistočne Europe, ali i *novum* unutar teorijskih i praktičnih dosega bioetike aktualnih struja dominantnih u svijetu. Konceptualna uporišta integrativne bioetike, uz mnoga specifična obilježja modernoga doba, karakterizirana su i povijesnofilozofijskim vezama s intelektualnim naslijeđem mahom europskih mislitelja. Izlaganje će se stoga usmjeriti na trojicu autora: sv. Franju Asiškoga, Fritza Jahra i Alberta Schweitzera čiji radovi u kontekstu integrativne bioetike doživljavaju svoju punu rehabilitaciju. Osnovna nakana rada je pružiti sintetički prikaz specifičnosti njihovih stavova i osnovne intencije, koja bi se najkraće mogla definirati kao potraga za ne-antropocentričnim, ne-recipročnim i ne puko formalnim orijentirima naših svakodnevnih djelovanja. Pritom će biti spomenute sličnosti, ali i razlike u njihovim rješenjima. Završno će se jedno od ključnih obilježja integrativne bioetike – njegovanje specifičnog bioetičkog senzibiliteta – pozicionirati u odnosu spram stavova navedenih autora.

THE FORERUNNERS OF INTEGRATIVE BIOETHICS

The idea of integrative bioethics undoubtedly represents both an intellectual product of the region of Southeast Europe as well as a certain *novum* when it comes to theoretical and practical limits of bioethics advocated by recent bioethical concepts dominant worldwide. Conceptual footholds of integrative bioethics, besides many elements specific for the modern era, are characterized by historical-philosophical connections to an intellectual heritage of mostly European thinkers. This paper will thus focus on three authors: St. Francis of Assisi, Fritz Jahr, and Albert Schweitzer whose thoughts are fully rehabilitated within the context of integrative bioethics. The main aim of this paper is to provide the synthetic overview of particularities of their standpoints and general intention, which could in short be defined as the search for guidelines – non-anthropocentric, non-reciprocal, and not simply formal ones – which should underline our everyday actions. Such an overview will include similarities as well as differences in solutions offered by above mentioned three authors. Finally, one of the crucial characteristics of the integrative bioethics – cultivation of the specific bioethical sensibility – will be related to the standpoints of mentioned authors.

ENIS ZEBIĆ

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

TRANZICIJA KAO INSPIRACIJA – DA ILI NE?

»Sova mudrosti izlijeće u sumrak«, kazao je Hegel u »Predgovoru« *Filozofije prava*. Međutim, vrijedi li to i za filozofiju politike kao – još od Aristotela – *par excellence* praktičnu filozofiju? Jesu li znanja i pouke filozofije politike bili prisutni u prvom desetljeću postojanja samostalne hrvatske države? Istražujući recepciju prvog relevantnog hrvatskog filozofa politike Julija Makanca (1904.–1945.) ustanovili smo da je njegov opus bio u tom vremenu spominjan tek marginalno. Dijeli li cijela ova filozofska disciplina njegovu sudbinu? Jesmo li imali političare koji su imali ambiciju da budu i filozofi politike? Ako jesmo, jesu li njihove ideje bile smjerodajne i plodonosne, ili su ostale bez rezultata, kao tek još jedna tema u dnevnoj politici?

TRANSITION AS INSPIRATION – WAS IT A CASE?

“The owl of Minerva takes flight only as the dusk begins to fall”, as Hegel said in the “Preface” to the *Philosophy of Right*. But, is it valid also for philosophy of politics as – from Aristotle on – *par excellence* practical philosophy? Were the lessons and wisdom of philosophy of politics present in the first decade of independent Croatian state? By studying reception of first relevant philosopher of politics in Croatia Julije Makanec (1904–1945) we found out that his works were mentioned in those times only sporadically and marginally. Is the whole philosophical discipline sharing its destiny? Were there in Croatia any politicians with ambition to be philosophers of politics? If there were some, were their ideas fruitful and inspiring, or they left no durable results, being only another one item in daily politics?

BOJAN ŽALEC

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

PHILOSOPHY IN SLOVENIA: CURRENT CONDITION AND PERSPECTIVES

In the contemporary Slovene philosophy three main philosophical paradigms are cultivated: Heideggerian, analytical and Lacanian. Another moment of the contemporary Slovene scene is Christian philosophy, the philosophy of persons who are Christians, mostly Catholics. This group is philosophically very heterogeneous. The philosophical characteristic that is however common to all or at least most of them is a kind of personalist stance. The paper will consider two questions: 1) Most well known or popular contemporary (Slovene) philosophers (and their followers) in Slovenia are in a certain sense all extremely radical. What does this fact amount to regarding the cultural and social state of affairs in Slovenia (and beyond)? 2) What changes in approaches are lacking in the Slovene philosophy for its flourishing and its progress?

FILOZOFIJA U SLOVENIJI: TRENUTNO STANJE I PERSPEKTIVE

U suvremenoj slovenskoj filozofiji njegovane su tri glavne filozofske paradigme: heidegerijanska, analitička te lakanovska. Drugi moment u suvremenoj slovenskoj sceni je kršćanska filozofija, filozofija osoba koji su kršćani, uglavnom katolici. Ova je grupa filozofski vrlo heterogena. Filozofska karakteristika koja je zajednička svima ili barem većini jest svojevrсна personalistička pozicija. Rad će promotriti dva pitanja: 1.) Svi najpoznatiji ili najpopularniji suvremeni (slovenski) filozofi (i njihovi sljedbenici) u Sloveniji su u određenom smislu ekstremno radikalni. Što to znači obzirom na kulturno i socijalno stanje stvari u Sloveniji (i šire)? 2.) Koje promjene u pristupima nedostaju u slovenskoj filozofiji za njezin procvat i napredak?

18. simpozij
OD PETRIĆA DO BOŠKOVIĆA:
MIJENE U FILOZOFIJI PRIRODE

18th Symposium
PETRIĆ TO BOŠKOVIĆ:
CHANGES IN THE NATURAL PHILOSOPHY

MIRELA ALTIĆ

*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Social Sciences "Ivo Pilar", Zagreb, Croatia*

DOPRINOS RUĐERA BOŠKOVIĆA
RAZVOJU KARTOGRAFSKE ZNANOSTI

U svestranoj znanstvenoj djelatnosti Ruđera Boškovića, njegov doprinos kartografiji zauzima istaknuto mjesto, a proistekao je iz njegova interesa za matematiku odnosno njezinu primjenu u geoznanostima, osobito u geodeziji. Radi određivanja oblika Zemlje, Ruđer Bošković zajedno s engleskim isusovcem Cristhopherom Maireom u razdoblju 1750.–1752., mjeri duljinu meridijanskog stupnja između Rima i Riminija.

Primijenivši tom prilikom tehniku triangulacije, Bošković je prikupio niz terenskih podataka na temelju kojih je zajedno s Maireom sastavio novu kartu Papinske države *Nuova carta geografica dello Stato Ecclesiastico*. Opis ekspedicije objavljen je u Maireovu i Boškovićevu djelu *De litteraria expeditione per Pontificiam ditionem* (Rim, 1755), a uz navedeno djelo objavljena je i Maire-Boškovićeva karta kao zasebni list. Spomenuto djelo potom je prevedeno i na francuski jezik: *Voyage astronomique et géographique dans l'État de l'Église* (Paris, 1770). Time je Maireov i Boškovićev kartografski rad osim čitateljima latinskog postao poznat i govornicima francuskog jezika.

Bila je to prva karta Papinske države temeljena na modernim geodetskim i astronomskim mjerenjima. Iako se ne radi o posve originalnom djelu (Maire i Bošković poslužili su se već postojećim kartama koje su temeljem vlastitih terenskih mjerenja ispravili i dopunili), Maire-Boškovićeve karta Papinske države zbog svoje znanstvene utemeljenosti i primjene metode triangulacije, postaje općeprihvaćeni predložak za sve kasnije karte Papinske države.

U radu ćemo prikazati rezultate izvornih istraživanja Maire-Boškovićeve karte Papinske države, kao i kasnije redakcije iste karte na kojima je kao autor naveden Ruđer Bošković. Na temelju poredbenoga istraživanja kasnijih karata temeljenih na Maire-Boškovićevo predlošku, ocijenit ćemo Boškovićevo ulogu u razvoju kartografske znanosti.

Ključne riječi: Ruđer Bošković, Christopher Maire, povijest kartografije, karta Papinske države

RUĐER BOŠKOVIĆ AND HIS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF SCIENCE IN THE FIELD OF CARTOGRAPHY

In the universal scholarly work of Ruđer Bošković, his contribution to cartography takes a very important place. His cartographic work resulted from his strong interests in mathematics and its applications in geosciences, especially in geodesy. In order to determine the figure and size of the Earth, in the period 1750–1752, accompanied by an English Jesuit Christopher Maire, Ruđer Bošković conducted an expedition to measure the longitude of a meridian degree between Rome and Rimini.

Thanks to their field survey based on the method of triangulation, Bošković and Maire made a new map of the Papal State *Nuova carta geografica dello Stato Ecclesiastico*. Description of their expedition is published in *De litteraria expeditione per Pontificiam ditionem* by Maire and Bošković (Roma, 1755). The map of the Papal State is published as an addition to this book on a separate sheet. French translation of the mentioned book was entitled *Voyage astronomique et géographique dans l'État de l'Église* (Paris, 1770), so that the cartographic work of Maire and Bošković became known to the French-speaking public as well (in this edition the map is bounded into the book).

The above-mentioned map of Maire and Bošković was the first accurate map of the Papal State based on modern geodetic and astronomic measurements. Although the map of the Papal State made by Christopher Maire and Ruđer Bošković is not completely their original work (they used the existing

maps of that area as a base which they corrected and improved based on their original survey), their map, because of its scientific basis, became the most authoritative and most widely reproduced map of the area, giving them a prominent place as one of the most important cartographers of the Papal State.

In this paper we will present the results of the research of the original versions of the Maire-Bošković's map of the Papal State and later redactions of the same maps on which Bošković is listed as the author. By comparing the later maps based on Maire-Bošković's template, we will assess Bošković's contribution to the development of science in the field of cartography.

Key words: Ruđer Bošković, Christopher Maire, history of cartography, map of the Papal State

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

NOVOPLATONIZAM I KALDEJSKA PROROŠTVA

Premda se u naslovu spominju *Kaldejska proroštva*, ovdje će biti riječ o samo jednom segmentu tih proroštava, a to je teurgija. Prvi dio izlaganja bit će posvećen ulozi teurgije u spisu *Kaldejska proroštva* te o značenju koje su joj pridavali novoplatonički mislioci, dok će u drugom dijelu govoriti o ulozi i značenju tog segmenta *Kaldejskih proroštava* u okviru renesansnog novoplatonizma.

Upravo je teurgija onaj moment u kaldejskim učenjima koji je, prema izvješćima i načinu kako recepciju *Kaldejskih proroštava* u novoplatoničarā tumači većina povjesničara filozofije, bio najatraktivniji novoplatoničkim misliocima. Čitav niz autora (od Doddsa, Eitrema, Bideza, Tardieua, Krolla, do Dillona, Saffreya i dr.) bavi se istančanim analizama mjesta na kojima se u novoplatoničkih autora govori o teurgiji. Međutim, vrlo je malo onih, koji su takve analize proveli na djelima renesansnih novoplatoničara koji od 'starog' novoplatonizma (pri čemu se misli na filozofsku školu kojoj je na čelu Plotin) nasljeđuju uvažavanje i uzvisivanje *Kaldejskih proroštava*, spisa koji i u renesansi, na Proklovu tragu, bivaju držanima za *theodota logia*, dakle za božanski objavljene izrijeke ili proroštva.

Nakana nam je u ovom tekstu usporediti značajke recepcije teurgije *Kaldejskih proroštava* u novoplatoničara, poglavito Porfirija, Jambliha i Prokla sa

značajkama recepcije tih spisa, napose teurgije u njima, u okviru renesansnog novoplatonizma, konkretno u jednog od najznačajnijih njegovih predstavnika – Frane Petrića.

Cljučne riječi: novoplatonizam, teurgija, *Kaldejska proroštva*, Frane Petrić

NEOPLATONISM AND *ORACULA CHALDAICA*

Although mentioned in the title, only one segment of the *Chaldean Oracles* will be addressed here, and that is theurgy. First presented will be the role of theurgy in the *Oracula Chaldaica* and the importance attached to it by Neoplatonic philosophers, and secondly, the role and meaning of that particular segment of the *Oracula Chaldaica* within the Renaissance Neoplatonism.

According to the reports and description as to how the reception of the *Oracula Chaldaica* with the Neoplatonists has been interpreted by most historians of philosophy, theurgy proved to be the moment in Chaldean doctrine that appealed most to the Neoplatonic thinkers. A succession of authors (from Dodds, Eitrem, Bidez, Tardieu, Kroll to Dillon, Saffrey et al.) meticulously analyse the places where Neoplatonic authors dwell on theurgy. However, the number of those who have conducted similar analysis on the works of Renaissance Neoplatonists, who from the ‘old’ Neoplatonism (here referred to Plotinus’ philosophical school) inherited the appreciation and admiration for the *Oracula Chaldaica*, the writings which, in the Renaissance too, following in the footsteps of Proclus, were held to be *theodota logia*, or divinely announced statements or prophecies.

The aim of this text is to compare the features of the reception of theurgy of the *Oracula Chaldaica* in the Neoplatonists, notably in Porphyry, Iamblichus and Proclus, with those of the reception of these writings, particularly theurgy in them, within the Renaissance Neoplatonism and Frane Petrić as one of its major figures.

Key words: Neoplatonism, theurgy, *Oracula Chaldaica*, Frane Petrić

FRANCIS BRASSARD

Dubrovnik, Croatia /

Dubrovnik, Hrvatska

IF BOŠKOVIĆ HAD NOT BEEN A JESUIT:
ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE
AND CREATIVITY IN SCIENCE

This paper is an attempt to understand the relationship between a person's creativity and the culture in which he evolved. In the case of Ruđer Bošković, it has been at times hinted that the fact that he was a Jesuit or a Catholic priest, obliged to uphold the Church's views, has somehow put him at a disadvantage with regards to his ability to explore new scientific ideas. This view presupposes a qualitative difference between two distinct approaches to scientific discovery: the first entirely rests on observation, experimentation, and critical stance towards received ideas, especially religious dogmas, and the second tries to reconcile metaphysical ideas with one's observations of the world. According to this view, the second approach is not acceptable as it is built on a priori principles that have not been validated by objective criteria.

Against this view, this paper argues that Bošković's religious culture, despite some of its prejudices with regard to certain scientific questions, still provided favorable conditions for his scientific activity including discoveries in different sciences. What these conditions are and how they affect the process of creativity in sciences are the two questions this paper specifically seeks to elucidate. Based on the cognitive model suggested by Michael Polanyi and the Buddhist understanding of the process of spiritual transformation, it will be possible to see that commitment to metaphysical ideas is not an obstacle to scientific discovery.

On the contrary, by relativizing the significance of sense experiences, it provides a greater cognitive flexibility, thus enhancing the creative process. It will also be argued, based on the experience of such scientific figures as Galileo, Poincaré, and Einstein, that this 'contemplative' approach to scientific discovery, which appears to have been adopted by Bošković as well, contains its own criteria of validation, criteria that are anchored in a subjective experience of reality.

Key words: scientific discovery, creativity, cognitive psychology, religious culture, dogmas

DA BOŠKOVIĆ NIJE BIO ISUSOVAC: O ODNOSU IZMEĐU KULTURE I ZNANSTVENE KREATIVNOSTI

U izlaganju se pokušava razumjeti odnos između kreativnosti znanstvenika i kulture unutar koje se razvijao. U slučaju Ruđera Boškovića, ponekad je natuknuto da ga je činjenica što je bio isusovac ili katolički svećenik, koji se morao pridržavati stajališta Crkve, stavljala u nepovoljan položaj u odnosu na sposobnost istraživanja novih znanstvenih zamisli. Ovakav stav pretpostavlja kvalitativnu razliku između dvaju različitih pristupa znanstvenom otkriću: jedan u potpunosti počiva na promatranju, eksperimentiranju i kritičkom stavu prema usvojenim idejama, napose religioznim dogmama, a drugi pokušava pomiriti metafizičke ideje s opažanjima svijeta. Prema tom stavu, drugi pristup je neprihvatljiv jer je izgrađen na apriornim principima koji nisu bili oglašeni valjanima s pomoću objektivnih mjerila.

Suprotno ovom stavu, pokazuje se da je Boškovićev religiozni okoliš, unatoč nekim predrasudama prema određenim znanstvenim pitanjima, ipak osiguravao povoljne uvjete za znanstvenu djelatnost pa i za otkrića. Koji su to uvjeti i kako oni utječu na stvaralački proces – dva su pitanja koja ovo izlaganje posebno nastoji rasvijetliti. S oslonom na kognitivni model koji je sugerirao Michael Polanyi i na budističko razumijevanje procesa duhovne preobrazbe, bit će moguće uvidjeti da pristanak uz metafizičke ideje nije prepreka znanstvenom otkriću.

Naprotiv, relativiziranjem važnosti osjetilnoga iskustva priskrbljuje se veća kognitivna fleksibilnost i time osnažuje kreativni proces. Na temelju iskustva takvih znanstvenih likova, kao što su Galilei, Poincaré i Einstein, bit će obrazloženo da ovaj 'kontemplativni' pristup znanstvenom otkriću, kojega je, čini se, usvojio i Bošković, sadržava vlastita mjerila valjanosti, mjerila koja su usidrena u subjektivnom iskustvu stvarnosti.

Ključne riječi: znanstveno otkriće, kreativnost, kognitivna psihologija, religiozna kultura, dogme

IRENA BRATIČEVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

PJESNIŠTVO U BOŠKOVIĆEVOJ RUKOPISNOJ OSTAVŠTINI U BANCROFT LIBRARY KALIFORNIJSKOGA SVEUČILIŠTA BERKELEY

U Knjižnici Bancroft Kalifornijskoga sveučilišta Berkeley od 1962. čuva se obimna rukopisna ostavština Ruđera Boškovića koja sadrži njegova brojna znanstvena djela, korespondenciju, bilješke, poeziju, dokumente, fragmente dnevnika. Zastupljena je građa na talijanskom, latinskom, francuskom, engleskom i hrvatskom jeziku, a u manjoj mjeri okupljena su i neka tiskana izdanja kao i tekstovi drugih autora. Prema katalogizaciji provedenoj na temelju sređivanja građe koje je proveo Branimir Truhelka u vrijeme dok je još bila u privatnome vlasništvu u Dubrovniku, u prvome nizu, čiji je sadržaj sažet u naslovu »Scientific Papers. *Belles Lettres* 1735–1773, undated«, nalaze se spisi s područja astronomije, filologije, filozofije, geodezije, hidrografije, matematike, mehanike, optike, teologije, te, pri samome kraju, pjesništvo. Ono je raspoređeno u 56 jedinica, između brojevima 126 i 185. Riječ je o pjesničkoj ostavštini koja dosad ne samo da nije bila proučavana već je i njezin sadržaj u nas uglavnom posve nepoznat.

Rukopisi pjesničkih tekstova, od kojih su mnogi Boškovićeve autografi, mogu se provizorno podijeliti u nekoliko skupina. U jednoj skupini nalazile bi se prigodne pjesme – najčešće elegije i epigrama – posvećene europskim vladarima i drugim uglednicima, primjerice vojvodi Ksaveru Saksonskom, poljskom kralju Stanislavu, carici Mariji Tereziji, kralju Luju XVI. itd.; neke od njih autor je sastavljao kao član Akademije Arkadije ili predavač na Rimskome kolegiju. Drugu skupinu čine naknadno zapisani latinski ektemporalni epigrama što ih je Bošković slagao kao gost aristokratskih ladanja za boravka u Francuskoj ili Italiji, pa su neki popraćeni i prijevodom na francuski, odnosno talijanski. Trećoj pak skupini pripada nabožna poezija.

Uz Boškovićeve samoprijevide, najčešće s latinskoga na talijanski, posebno mjesto zauzima njegov prepjev na talijanski *Razgovora pastirskog vrhu porođenja Gospodinova* Anice Bošković. Zaseban su dio ostavštine pjesnička djela sestre Anice i brata Bara. Okupljeni su autografi Aničinih stihovanih sastavaka na hrvatskome, mahom nabožne tematike, od kojih je većina u nas dosad nepoznata. Kad je riječ o djelima Bara Boškovića, osim što su dio kolekcije neki tekstovi na latinskom ili talijanskome koji još nisu objavljeni ili

interpretirani, važno je napomenuti kako su ovdje sačuvani u autografu, dok su u rukopisima koji se nalaze u Hrvatskoj dostupni, koliko je poznato, samo u prijepisima.

U svemu, kako zbog velikoga broja dosad nepoznatih djela braće Ruđera i Bara te sestre Anice Bošković, tako i zbog mnogih sačuvanih autografa i 'radnih verzija' koje svjedoče o Boškovićevu književnome stvaranju, a osobito zbog činjenice da se Boškovića kao latinskoga pjesnika dosad nije dovoljno proučavalo i vrednovalo, riječ je o ostavštini koja zaslužuje pomno i iscrpno književnopovijesno proučavanje i kritičku analizu.

Cljučne riječi: Ruđer Bošković, Bancroft Library, rukopisna ostavština, latinsko pjesništvo, Anica Bošković, Baro Bošković

POETRY IN BOŠKOVIĆ'S MANUSCRIPT LEGACY AT THE BANCROFT LIBRARY OF THE BERKELEY UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Since 1962 Bancroft Library of the Berkeley University of California has been housing a voluminous manuscript legacy of Ruđer Bošković, which consists of his many scientific works, correspondence, notes, poetry, documents, and diary fragments. This collection includes material in Italian, Latin, French, English and Croatian, and to a somewhat lesser extent, printed editions as well as texts of other authors. According to the categorisation carried out on the basis of Branimir Truhelka's method of archive classification while the legacy was still part of a private collection in Dubrovnik, the first series, the content of which is described as "Scientific Papers. *Belles Lettres* 1735–1773, undated", includes Bošković's writings in the field of astronomy, philology, philosophy, geodesy, hydrography, mathematics, mechanics, optics, theology, and at the very end, poetry. The latter is classified in 56 items, between the numbers 126 and 185. It is noteworthy that this poetic legacy has been unstudied until now, its content being virtually unknown in Croatia.

The manuscripts of the poetic texts, many of which are Bošković's autographs, may provisionally be divided into several groups. One group would include his occasional poems – mostly elegies and epigrams – dedicated to European sovereigns and other distinguished figures, e.g. to Duke Xavier of Saxony, Polish king Stanislaw, Empress Maria Theresa, King Louis XVI etc.; some of the verse the author composed as member of the Academy *degli Arcadi* or professor at the Collegium Romanum. The second group includes subsequently written extemporal epigrams in Latin, which Bošković composed

during his guest visits to aristocratic country estates in France and Italy, some of them being accompanied by French or Italian translation. The third group, however, includes religious poetry.

In addition to Bošković's translation of his own verse, most commonly from Latin into Italian, a prominent place should be given to his verse translation of Anica Bošković's *Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova* into Italian. The poetic works of Bošković's sister Anica and his brother Baro fall within a separate collection of the legacy, which includes the autographs of Anica's verse writings in Croatian, generally of religious themes, most of which are unknown in Croatia. With regard to the works of Baro Bošković, besides some texts in Latin and Italian unpublished or uninterpreted to date, it should be noted that here they have been preserved in autograph, while in the manuscripts kept in Croatia, they are assumed to be available only in the transcription.

In sum, a host of until now unknown works of the brothers Ruđer and Baro and their sister Anica Bošković, an equally impressive number of the preserved autographs and drafts that bear witness to Bošković's literary work, and especially the fact that Bošković as a Latin poet has remained inadequately studied and critically assessed testify to the value of this legacy, which deserves to be most carefully examined in terms of literary history and critical analysis.

Key words: Ruđer Bošković, Bancroft Library, manuscript legacy, Latin poetry, Anica Bošković, Baro Bošković

BRUNO ĆURKO

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

PRISUTNOST RUĐERA BOŠKOVIĆA U DIGITALNOM SVIJETU

Suvremeni elektronički servisi promijenili su načine istraživanja određenog autora, djela, filozofske ili znanstvene discipline. Jednostavan pristup originalnim djelima, najnovijim člancima i knjigama o određenoj temi ili autoru, te lakše nalaženje željene primarne i sekundarne literature samo su neke od prednosti suvremenih tehnologija. S druge strane, razvijaju se digitalne knjižnice, novi načini digitaliziranja starih i novih knjiga, specijalizirani elektronički časopisi koji su dostupni za nekoliko sekundi, ma u kojem dijelu svijeta bili

objavljeni. Na sličan način razvijaju se i istraživanja o prisutnosti određenih autora, djela, tema u elektroničkim bazama podataka. Na temelju pretraživanja digitalnih knjižnica vrlo brzo postaje jasnim da je Ruđer Bošković najzastupljeniji hrvatski filozof, a iza njega slijede Marko Antun de Dominis, Matija Vlačić Ilirik i Frane Petrić.

U svom ću izlaganju predočiti koja su originalna Boškovićeva djela prisutna u digitalnim bibliotekama i koliko ih ima – od *Trigonometria sphaerica* (Rim, 1745) do *Theoria philosophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura existentium* (Beč, 1759). Uz to, istražit ću koliko je Boškovićevih djela prisutno u prijevodu na svjetske jezike do 1900. godine, te koliko je Ruđer Bošković prisutan u znanstvenim monografijama i časopisima što su besplatno dostupni na Internetu: od *The philosophical transactions of the Royal Society of London*, preko *History of scientific ideas. Being the first part of the philosophy of the inductive Sciences* (1858.) Williama Whewella do *The First Nonlinear System of Differential and Integral Calculus* (1979) Michaela Grossmanna.

Na kraju ću prikazati koliko je članaka i knjiga objavljeno u Republici Hrvatskoj po podacima dostupnima na *Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji* (u radu od 1997. godine) i *Hrčku* – Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske.

Ključne riječi: digitalna knjižnica, Ruđer Bošković, digitalna literatura, Hrvatska znanstvena bibliografija CROSBİ, Hrčak

THE PRESENCE OF RUĐER BOŠKOVIĆ IN THE DIGITAL WORLD

Modern electronic services have greatly influenced the methods of research into a particular author, work, philosophical or scientific discipline. Easy access to the original works, most recent articles and books concerning a specific theme or author, as well as easier search of the primary and secondary sources are merely some of the benefits of modern technologies. This has given rise to the development of digital libraries, new methods of digitization of old and new books, specialized electronic journals which are available within seconds, regardless of their place of publication. Similarly, the research of the presence of certain authors, works and themes in the electronic data bases is also well under way. A thorough search of the digital libraries has soon shown that Ruđer Bošković is the most represented Croatian philosopher, followed by Marko Antun de Dominis, Matija Vlačić Ilirik and Frane Petrić.

In my paper I aim to bring attention to Bošković's original works available in digital libraries and their number – from *Trigonometria sphaerica* (Rome, 1745) to *Theoria philosophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura existentium* (Vienna, 1759). Additionally, I aim to establish the exact number of Bošković's works translated into some of the widely spoken languages until 1900, but also the presence of Ruđer Bošković in scientific monographs and journals that are accessible on the internet free of charge: from *The philosophical transactions of the Royal Society of London*, also *History of scientific ideas. Being the first part of the philosophy of the inductive Sciences* (1858) by William Whewell to *The First Nonlinear System of Differential and Integral Calculus* (1979) by Michael Grossmann.

Lastly, I shall bring the exact number of papers and books published on Bošković in the Republic of Croatia based on the data available by *Hrvatska znanstvena bibliografija* (*Croatian scientific bibliography* launched in 1997) and *Hrčak* – Portal of scientific journals of Croatia.

Kew words: digital library, Ruđer Bošković, digital sources, Hrvatska znanstvena bibliografija CROSBİ, Hrčak

DRENKA DOBROSAVLJEVIĆ

*Radio-televizija Vojvodine, Radio Novi Sad, Srbija /
Radio-Television of Vojvodina, Radio Novi Sad, Serbia*

ODJECI DOPRINOSA BOŠKOVIĆEVE PRIRODNE FILOZOFIJE NAUCI U ČLANCIMA I DELIMA NAUČNIKA U SRBIJI

Od *Atomistike* Koste Stojanovića 1891. godine do danas objavljeno je preko 150 članaka i dela naučnika u Srbiji o Boškovićevoj prirodnoj filozofiji. U centru njihove pažnje je Boškovićeva *Teorija* i oni prate pravce njegovog doprinosa nauci od jednostavne i dinamičke atomistike i naučnog diskursa s kraja 19. veka do teorije relativnosti, fizike elementarnih čestica i njihovog međudelovanja, te kvantne teorije i njenih današnjih obuhvata. Tako, kada je o modernoj nauci reč, nameće se zaključak da 'otkrivanje' i prepoznavanje Boškovića počinje od naučne misli u njenom osvitu i da se nadalje odvija zajedno sa njenom evolucijom, i to kako prihvatanjem i migracijom ideja naučne misli, tako i analizom analogija u rezultatima moderne nauke u kojima se prepoznaje i potvrđuje Boškovićev zakon sila.

U proteklih 120 godina Boškovićeva *Teorija* je kod nekoliko autora više-decenijska tema, popraćena desetinama radova. Hronološki, izdavaju se Du-

šan Nedeljković i zatim Ernest Stipanić, a od savremenika Aleksandar Tomić i Dragoslav Stoiljković. Njihovi radovi vode ka zaključku da moderna nauka počinje ne početkom 20. veka, nego s Boškovićem, pre svega u Stoiljkovićevoj monografiji *Ruder Bošković – utemeljivač savremene nauke*, u kojoj Stoiljković još dodaje spoznaju mogućnosti primene Boškovićevih ideja i njegovih 'putokaza' u rešavanju teorijskih i praktičnih problema u tehnologiji proizvodnje polimera. Ujedno, njegova saznanja da je važno poznavati Boškovićevu *Teoriju* radi mogućnosti njene primene i boljeg shvatanja dostignuća savremene nauke predstavljaju novi pristup Boškovićevom delu.

Ključne riječi: Ruder Bošković, atomistika, sile u prirodi, kvantna teorija, teorija relativnosti

THE CONTRIBUTION OF BOŠKOVIĆ'S NATURAL PHILOSOPHY TO SCIENCE AS ECHOED IN THE PAPERS AND BOOKS OF THE SCIENTISTS IN SERBIA

Since the appearance, in 1891, of Kosta Stojanović's *Atomistika (Atomism)* until the present day, more than 150 writings and works by the scientists in Serbia have been published about Boscovich's natural philosophy. It is Boscovich's *Theoria* which has been in their focus while following his contribution to science – ranging from basic and dynamic atomism and the scientific discourse from late 19th century to the physics of elementary particles and their mutual actions on each other, as well as the quantum theory and its present-day reaches. Thus, when speaking on modern science, the conclusion imposes itself that the 'detection' and identification of Boscovich started with the scientific thought at the dawn of science and has been going forward in keeping with its evolution, both by way of adoption and migration of the ideas in scientific thought and by way of analysing the analogies in the insights of modern science wherein Boscovich's law of forces is repeatedly recognized and acknowledged.

Over the past 120 years, Boscovich's *Theoria* has preoccupied some authors for decades on, becoming a continual subject in dozens of their writings. Chronologically, those by Dušan Nedeljković and, then, Ernest Stipanić stand out; among our contemporaries, Aleksandar Tomić and Dragoslav Stoiljković are the most prominent. Their writings lead to the conclusion that modern science was not established at the beginning of the 20th century but originated with Boscovich, particularly in Stoiljković's monograph *Ruder Bošković – utemeljivač savremene nauke (Roger Boscovich – The Founder of Contemporary Science)*, in which the author adds that there is a possibility of applying Boscovich's ideas

and their 'waymarks' in finding the solutions to both theoretical and practical issues of polymer technology. At the same time, the insights of this author into the significance of being familiar with Boscovich's *Theoria* for the sake of its implementation and in order to better understand the achievements of contemporary science open a novel approach to Boscovich's opus.

Key words: Roger Boscovich, atomism, forces in nature, quantum theory, theory of relativity

HEDA FESTINI

*Rijeka, Hrvatska /
Rijeka, Croazia*

RUDER BOŠKOVIĆ – ŠTO JE DOISTA NJEGOVA INDUKCIJA?

Baveći se Boškovićevom istraživačkom metodom, u dva sam navrata već dotakla i njegovu indukciju (1960 i 1989).

Sada se pokušava smjestiti Boškovića u jednu od dviju interpretativnih orijentacija indukcije, u Fermat-Pascalovu, čiji su glavni akteri još Bernoulli, Bayes i u novije vrijeme Wittgenstein, Carnap i Hintikka.

Proizlazi da je Boškovićeva »široka« i »obilna« indukcija najbliža Wittgensteinovu pojmu mreže kao shvaćanju znanstvene teorije, a ima i svoje osobitosti.

Ključne riječi: Ruder Bošković, indukcija, Wittgenstein, znanstvena teorija

RUDER BOŠKOVIĆ – CHE COSA È VERAMENTE LA SUA INDUZIONE?

Occupando mi con il metodo d'investigazione scientifica del Bošković in due riferimenti (1960 e 1989) già ho considerato la sua induzione.

Adesso si è tentato di collocare in una delle orientazioni interpretative dell'induzione, nel Fermat-Pascaliana la quale ingloba il Bernoulli, il Bayes e nel tempo recente il Wittgenstein, il Carnap ed il Hintikka.

Risulta che la sua "ampia" e "ricca" induzione è più vicina alla rete di Wittgenstein come teoria scientifica, ma ha anche le sue specialità.

Key words: Ruder Bošković, induzione, Wittgenstein, teoria scientifica

PETRIĆEVA ANTINOMIJA

U šestoj knjizi četvrtoga sveska *Peripatetičkih rasprava* suprotstavlja se Petrić Aristotelovoj tvrdnji da je nebo vječno. Ne suprotstavlja se protutezom, odnosno dokazivanjem protuteze, nego kritikom Aristotelove argumentacije, tj. osporavanjem Aristotelova dokaza da je nebo vječno, jer u nebu nema ničeg kontrarnog. Ta je argumentacija imanentna kritika, tj. Petrić dokazuje da je po vlastitim Aristotelovim tezama netočno – da u nebu nema ničeg kontrarnog. Kontrarnost u nebu dokazuje Petrić na temelju Aristotelove teze da se nebeske sfere kontinuirano nadovezuju i sferno oblikuju jedna po drugoj. U tom oblikovanju ono što oblikuje, tvrdi Petrić, jest tvrdo, dok je ono oblikovano mekano – a tvrdo i mekano su, kaže Petrić, kontrarnosti.

Petrić se, međutim, ne zadovoljava dokazom da u nebu postoji ono kontrarno – što bi bilo dovoljno da ospori Aristotelovu tezu da u nebu nema ničeg kontrarnog. Na temelju teze o međusobnom oblikovanju sfera dokazuje Petrić da se jedna te ista sfera može odrediti i kao tvrda i kao mekana, već prema tome, odakle se počinje pratiti oblikovanje sfera. Ako se krene od krajnje sfere, onda je ona najtvrđa, sfera Saturna koja za njom slijedi je mekanija itd.; ako se krene od okruglosti vode na Zemlji prema kojoj se oblikuje okruglost zraka, vatre itd, slijedit će da je voda najtvrđa, a prva nebeska sfera najmekanija. Te izvode naziva Petrić *aristotelovskim nakazama*, a mi ih možemo nazvati *Petrićevom antinomijom*.

Ono što je Petrić njome dokazao je sljedeće: Ako se međusobno i kontinuirano oblikovanje nebeskih sfera tumači prema međusobnom oblikovanju stvari u svijetu – pri čemu se moramo odreći kontrole osjetilima i formalizirati odnose međuoblikovanja – onda se za istu sferu može dokazati da je u jednom prosljedu ona koja oblikuje, odnosno ona tvrda, dok je u obratnom prosljedu ona koja je oblikovana, tj. ona mekana. Ono što bi se moglo smatrati kao dokazano tom antinomijom jest neprimjerenost primjene paradigme međusobnog oblikovanja (sferičnoga ili kojeg drugog) na predmete nedostupne osjetilima (osim osjetilu vida).

Ključne riječi: vječnost neba, sferični oblik, kontinuiranost sfera, kontrarnost, tvrdo–mekano, Petrićeva antinomija

PETRIĆ'S ANTINOMY

In book six of the fourth volume of his *Discussiones peripateticae* Petrić rejects Aristotle's statement on the eternity of heaven. His rejection is not constructed on counterthesis, that is, the proof of the counterthesis, but on the criticism of Aristotle's argumentation, i.e., refutation of Aristotle's proof that heaven is eternal, because heaven itself holds no contrariety. That argumentation is immanent criticism, that is, Petrić proves that by Aristotle's own theses it is not true that the heaven holds no contrariety. Contrariety in heaven Petrić proves on the basis of Aristotle's thesis of the continuity of spheres that form spherically after one another. In such forming that which forms, Petrić asserts, is hard, while that which is formed is soft – both hard and soft, Petrić holds, are contraries.

Petrić, however, is not satisfied with the proof that contrariety exists in heaven, which would suffice for his refutation of Aristotle's thesis that heaven holds no contrariety. Based on the thesis of the mutual forming of spheres, Petrić proves that one and the same sphere may be described both as hard and soft depending on the position from which the forming of the spheres is observed. Should one start from the last sphere, then it is the hardest, the sphere of the Saturn that follows is softer, etc.; should one start from the sphericity of water on the Earth after which the sphericity of air, fire etc. is modelled, then water is the hardest and the first heavenly sphere the softest. These deductions Petrić calls 'Aristotle's monsters', and we may call them 'Petrić's antinomy'.

By using antinomy, Petrić has proved the following: If mutual and continuous forming of heavenly spheres is interpreted according to mutual forming of things in the world – in which we have to renounce the control of senses and formalise the relations of the mutual forming – then for one and the same sphere one may prove that in one sequence is the one that forms, the hard one, while in the inverse sequence is the one that is formed, i.e., the soft one. What might be considered proven by this antinomy is the inadequacy of the application of the paradigm of mutual forming (spherical or other) on the objects inaccessible to the senses (apart from sight).

Key words: eternity of heaven, spherical form, continuity of spheres, contrariety, hard-soft, Petrić's antinomy

GORAN GJETVAJ¹, IVICA MARTINOVIĆ²

¹ *Zavod za hidrotehniku, Građevinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska / Institute for Hydraulics, Faculty of Civil Engineering, University of Zagreb, Croatia*

² *Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

PRVA BOŠKOVIĆEVA HIDROTEHNIČKA EKSPERTIZA: *SCRITTURA* NAKON POPLAVA TIBERA 1750. I 1751.

Nakon poplave Tibera 22. prosinca 1750. Bošković je bio pozvan da običe oštećene drvene rive (*passonate*) Fiumicina, plovnoga rukavca Tibera, i odredi koje mjere treba poduzeti odmah i ubuduće da se izbjegniju ili ograniče štete pri redovitom narastanju vode. Takav je nalog papa Benedikt XIV. dao svom glavnom blagajniku mons. Banchieriju, jer očito nije bio zadovoljan rješenjima koja su dotad bili ponudili arhitekti u njegovoj službi, prije svih Luigi Vanvitelli.

Nakon dva pohoda postradalog ušća Tibera, u prosincu 1750. i siječnju 1751., Bošković je žurno sastavio spis pod naslovom *Scrittura su le ragioni e rimedii de danni seguiti nelle passonate di Fiumicino per l'escrescenze degl'Anni 1750, e 1751*, u kojem je na početku uputio na izvješća i nacрте papinskih arhitekata, koji su opširnije dokumentirali oštećenja na drvenim rivama Fiumicina, te na zemljovid Christophera Mairea, na kojem je bila prikazana Isola Sacra tj. područje koje obuhvaćaju dva rukavca Tibera: Fiumara Grande i Fiumicino.

Prokušan u tehničkim ekspertizama, nakon statičke ekspertize pukotina na kupoli bazilike Sv. Petra i u jeku priprema za geodetsko-kartografsku ekspediciju od Rima do Riminija, profesor matematike u Rimskom kolegiju i u svojoj je prvoj hidrotehničkoj ekspertizi razradio jasnu metodologiju, koja se očituje i u strukturi njegova spisa: 1. opis šteta; 2. uzroci šteta; 3. mjere koje se zahtijevaju u svakom slučaju; 4. ostale vrlo korisne mjere.

Bošković je uzroke plavljenja Tibera razdijelio na dvije vrste: one koje proizvode prepreke riječnom toku, kao što su brodovi privezani uz riječnu obalu izgrađenu od drvenih trupaca ili brod potopljen na ušću rukavca, i uzroke koji doprinose da se naglo pojavi velika količina vode, primjerice obilne kiše.

Da bi se spriječile ponovne štete, predložio je velike građevinske zahvate: proširenje ušća za 80 pedalja; djelomično ozidane obale; iza kolčanih ograda nasipe s ugrađenim odvodnim kanalima prema moru. Ponudio je i jednu alternativu: ili napraviti nasipe ili izgraditi novi odvodni kanal.

Na kraju ekspertize Bošković je progovorio i o nekim aspektima života uz Fiumicino, koji se od hidrotehničkoga inženjera nisu očekivali. Založio se da se za siromašni puk Fiumicina i putnike, naročito zbog redovitih poplava, podigne pekarnica i gostionica, a da se za vojnike izgradi nova tvrđava bliža moru. Time je otkrio još jednu dimenziju svoje osobe: socijalnu osjetljivost.

Ključne riječi: Ruder Bošković, Tiber, plovni rukavac rijeke, Luigi Vanvitelli, Christopher Maire, uzroci poplave, drvena riva, proširenje ušća, odvodni kanal, glad, socijalna osjetljivost

BOŠKOVIĆ'S FIRST HYDRAULIC EXPERTISE: *SCRITTURA* AFTER THE TIBER FLOODS IN 1750 AND 1751

Following the Tiber flood of 22 December 1750, Bošković was summoned to inspect the damaged wooden banks (*passonate*) of Fiumicino, the navigable branch of the Tiber, and propose the emergency as well as long-term measures aimed at the prevention or limitation of damages caused by the regular growths of the river. Pope Benedict XIV gave this order to his general treasurer msgr. Banchieri, for he was evidently unsatisfied with the solutions previously submitted by the architects in his service, primarily with Luigi Vanvitelli.

As result of two expeditions to the flooded Tiber area in December 1750 and January 1751, Bošković expeditiously supplied an expertise entitled *Scrittura su le ragioni e rimedii de danni seguiti nelle passonate di Fiumicino per l'escrescenze degl'Anni 1750, e 1751*, in which at the beginning he referred to the reports and drawings by papal architects, who more diffusely documented the damages on the wooden banks of Fiumicino, along with a map charted by Christopher Maire and on it Isola Sacra, i.e., the area which encompasses Fiumara Grande and Fiumicino—two branches of the Tiber River.

Well versed in technical expertise, after the static expertise of the fissures on the Dome of St Peter's Basilica and midst his preparations for the geodesic-cartographic expedition from Rome to Rimini, in his first hydraulic expertise the professor of mathematics at the Collegium Romanum offered an equally clear methodology, which also characterises the structure of his writing: 1. description of damages; 2. cause of damages; 3. necessary measures; 4. other useful measures.

Bošković divided the causes of the Tiber floods into two types: the ones that cause obstacles to the river flow, such as boats moored to the riverbank built of wooden logs or a boat sunk at the branch mouth, and those that contribute to a sudden inflow of water, e.g., heavy rains.

In order to prevent future damages, he proposed large-scale construction projects: expansion of the mouth for 80 spans; partial solid construction of the banks; embankments with drainage canals towards the sea. He also offered an alternative: to build embankments or to dig a new drainage canal.

At the end of his expertise Bošković also referred to some aspects of life on the banks of Fiumicino, an opinion hardly expected from a hydraulic engineer. He suggested that for the poor people of Fiumicino and the travellers, notably due to the regular floods, a bakery and tavern be set up, and for the soldiers a new tower somewhat closer to the seafront be built. Thus he revealed yet another dimension of his personality: social sensitivity.

Key words: Ruđer Bošković, Tiber, navigable branch of the river, Luigi Vanvitelli, Christopher Maire, causes of flood, riverbank built of wooden logs, expansion of the mouth, drainage canal, hunger, social sensitivity

ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, University of Rijeka, Croatia*

BOŠKOVIĆEVA PROMIŠLJANJA O BOGU U SVJETLU SUVREMENE (ANALITIČKE) FILOZOFIJE RELIGIJE

Ruđer Bošković jedan je od najpoznatijih hrvatskih znanstvenika i filozofa uopće. Osobito je poznat po svojim teorijama iz područja fizike, matematike i astronomije koje su bile veoma zapažene već od njegovih suvremenika. Kada je riječ o filozofiji, spominje se u kontekstu filozofije prirode i filozofije znanosti.

Budući je bio isusovac zasigurno je imao čvrstu vjeru u Boga. No, nika-da nije napisao djelo koje bi posvetio isključivo ovoj tematici. Ipak, u svoje najpoznatije djelo *Teorija prirodne filozofije* uvrstio je dodatak posvećen duši i Bogu, u kojem na desetak stranica izlaže svoje stavove o Bogu. Očito je da je dobro poznao rasprave koje su se o Bogu vodile u njegovo doba. Čini se, također, da konačno objašnjenje prirode nalazi u teologiji ili filozofiji religije jer kako sam kaže: »Što se tiče Božanskog Tvorca prirode, moja ga teorija izvanredno osvjetljuje i iz nje proizlazi nužnost da ga priznamo i njegova najveća i beskrajna moć, mudrost, providnost, sve što u nama izaziva duboko poštovanje, a u isto vrijeme zahvalnost i ljubav, pa stoga posve otpadaju ništavne sanjarije onih koji smatraju da je svijet slučajno nastao ili da je mogao biti

sazdan nekom fatalnom nužnošću, ili da odvijeka postoji sam po sebi upravljajući se po nekim svojim nužnim zakonima» (*De anima et Deo*, n. 539, u Stipišićevu prijevodu).

U ovom izlaganju pozabavit ćemo se načinom na koji Bošković pokušava dokazati Boga, atributima (svojstvima) koje mu pripisuje i vidjeti u kojoj su mjeri njegove teze o Bogu prihvatljive sa stajališta suvremene (analitičke) filozofije religije.

Gljučne riječi: Bošković, dokazivanje Božje egzistencije, Božja svojstva

BOŠKOVIĆ'S THOUGHTS ABOUT GOD IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY (ANALYTICAL) PHILOSOPHY OF RELIGION

Ruder Bošković is one of the most famous Croatian scientist and philosopher of all times. He is especially known for his theories in physics, mathematics and astronomy, with which his contemporaries were well familiar. When it comes to philosophy, he is best known in the context of natural philosophy and philosophy of science.

As a Jesuit he certainly had strong faith in God, although he never wrote anything exclusively devoted to this theme. However, in his most famous work *Theory of natural philosophy*, he included an appendix dedicated to the soul and God, in which he exposes, on ten pages, his views on God. It is obvious that he was very familiar with the on-going debates about God. It seems that the ultimate explanation of nature he finds in theology or philosophy of religion, because as he himself says: "Now, as regards the Divine Founder of Nature Himself, there shines forth very clearly in my Theory, not only the necessity of admitting His existence in every way, but also His excellent and infinite Power, Wisdom, and Foresight; which demand from us the most humble veneration, along with a grateful heart, and loving affection. The truly groundless dreams of those, who think that the Universe could have been founded either by some fortuitous chance or some necessity of fate, or that it existed of itself from all eternity dependent on necessary laws of its own, all these must altogether come to nothing." (On soul and God, n. 539, in Child's translation)

In this presentation we will address Bošković's attempt to prove God, primarily through the properties he attributes to Him. Furthermore, we shall see the extent to which his thesis of God is acceptable from the standpoint of contemporary (analytic) philosophy of religion.

Gljučne riječi: Bošković, proofs of God's existence, God's attributes

SNJEŽANA HUSIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

PRIPOVJEDAČ KOJEM TREBA OPRAVDANJE: MICHELANGELO GIACOMELLI O BOŠKOVIĆEVU ARHEOLOŠKOM OTKRIĆU ANTIČKE VILE

U rimskome časopisu *Giornale de'Letterati* objavljen je 1746. godine nepotpisan tekst pod naslovom »D'una antica villa scoperta sul dosso del Tuscolo: d'un antico orologio a sole, e di alcune altre rarità, che si sono trà le rovine della medesima ritrovate« (»O drevnu ljetnikovcu otkrivenom na vrhu Tuscola, o drevnu sunčanom satu i o nekolikim drugim rijetkostima što su u ruševinama istoga pronađene«). Za razliku od nepotpisanog autora teksta, Michelangela Giacomellija, jasno je i višekratno imenovan Ruđer Bošković, kojemu se duguju i otkrića i objašnjenja o kojima se u članku izvještava.

Giacomellijeva posrednička uloga izvorište je specifične pripovjedačke pozicije: utoliko što nije autorska pozicija u odnosu na predmet vlastita iskaza, ona uključuje potrebu za opravdavanjem zbog uzimanja riječi. Cilj je izlaganja identificirati osnovne diskurzivne strategije kojima se Giacomelli koristi u svom pripovjedačkom pozicioniranju prema Boškoviću, predmetu i čitateljima, te istražiti učinke na strukturu članka.

Ključne riječi: Michelangelo Giacomelli, Ruđer Bošković, diskurzivne strategije izvještavanja, pripovjedačka pozicija, autorski status

NARRATOR IN NEED OF EXCUSE: MICHELANGELO GIACOMELLI ON BOŠKOVIĆ'S ARCHAEOLOGICAL FINDING OF AN ANTIQUE VILLA

In 1746 in Rome, on the pages of *Giornale de'Letterati* review, an unsigned article appeared under the title "D'una antica villa scoperta sul dosso del Tuscolo: d'un antico orologio a sole, e di alcune altre rarità, che si sono trà le rovine della medesima ritrovate" ("On an antique villa discovered on top of Tuscolo Hill, on an antique sundial, and on some other rarities found among the ruins of the villa"). Unlike the unsigned author of the text – Michelangelo Giacomelli – the one who is clearly and repeatedly named is Ruđer Bošković, to whom we owe both the findings and the explanations reported in the article.

Giacomelli's intermediary role gives rise to a peculiar narrative stance: since it is not author's stance with respect to the subject of the discourse, it is in need of an excuse for the very act of writing. The aim of the analysis is to identify basic discourse strategies used by Giacomelli in his narrative positioning towards Bošković, subject and readers, and to inquire into the effects produced at the level of article's structure.

Key words: Michelangelo Giacomelli, Ruđer Bošković, discourse strategies of report, narrator's positioning, authorial status

BLANKA JERGOVIĆ

*Hrvatski radio & Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska /
Croatian Radio & Studia Croatica, University of Zagreb, Croatia*

RUĐER BOŠKOVIĆ I ZNANSTVENA KOMUNIKACIJA

Dok za D. H. Lawrencea znanost i njezina razotkrivačka, eksplanatorna priroda otklanja užitek u prirodi i 'njezinoj umjetnosti', za Ruđera Boškovića znanost i umjetnost su očito komplementarne. U njegovo su vrijeme hrvatski eruditi svoje ideje često izražavali stihovima ili novim žanrovima, kao što su Boškovićeve bilješke. Najčešće je to bilo za sveučilišnu nastavu, ali i za obraćanje široj publici. Bošković je tako svoj ep *De Solis ac Lunae defectibus* (*O pomrčinama Sunca i Mjeseca*) posvetio Royal Society of London, uoči njegova primanja u članstvo te ugledne engleske akademije.

Taj je njegov ep nesporno didaktičan, ali osim podučavanja ima i osobine znanstvene komunikacije u modernom smislu. On je i informativan i inspirativan, provizionalnost znanstvenog znanja tu je poticajna, ona omogućuje propitivanje i diskusiju.

Ep *O pomrčinama Sunca i Mjeseca* važan je na nekoliko razina komuniciranja znanosti široj publici, s naglaskom na tri osnovna kriterija:

1. razumljivost koja se postiže dvoslojno, u stihovima i u bilješkama;
2. približavanje apstraktnih, nepoznatih i kompliciranih ideja uz pomoć već poznatih, i rekontekstualizacije;
3. u posvetama i epigramima, kao komunikacija s onima koji pomažu njegov rad.

U Boškovićevo vrijeme popularizacija znanosti bila je još uvijek salon-ska zabava visokih slojeva društva. U ovom radu o Boškoviću i znanstvenoj komunikaciji raspravlja se u kontekstu sudara redovničke klauzure i britanske

slobodne rastrošnosti (koja je, gotovo neprikladno, toliko pridonijela znanstvenoj kvaliteti *Pomrčinā*), kao i u kontekstu sudara između poslušnosti Redu i kozmopolitskog duha, znanstvene izolacije i bijega u putovanja, ali i drugih nekih suprotnosti. Pri tome je teško razlučiti što je čemu razlog, a što posljedica. Pogotovo kada se radi o Boškovićevoj osobnosti i komunikaciji, njegovoj naravi, često melankoličnoj, nepovjerljivoj i ponekad silovitoj, a s druge strane ekstrovertiranoj, vještoj komunikaciji i njegovu briljiranju u visokim društvima.

Ključne riječi: Ruđer Bošković, znanstvena komunikacija, *De Solis ac Lunae defectibus*

RUDER BOŠKOVIĆ AND SCIENCE COMMUNICATION

While for the novelist D. H. Lawrence the revealing and explanatory nature of science prevents us from enjoying art in nature, for Ruđer Bošković science and art are complementary. Croatian intellectuals of his day often used poetry or new genres to express their ideas and communicate with the students but also with the broader public. Bošković dedicated his epic *De Solis ac Lunae defectibus* (*On the eclipses of the Sun and Moon*) to the Royal Society of London, during the procedure of his election for the member of this respectable academy.

His epic *De Solis ac Lunae defectibus* has all the qualities of science communication in the modern sense of the term. It is didactic, but at the same time informative and inspiring, the provisional character of scientific knowledge allowing questioning and discussion.

It is important on several levels of communicating science to the broader public, with an emphasis on three criteria:

1. comprehension, which is achieved on two different levels: in the verses and in the notes;
2. an attempt to connect unfamiliar, unknown and complex ideas with the familiar concepts;
3. in dedications and epigrams addressed to those who support his work.

In Bošković's time, the popularization of science was a privilege of the high society circles. Here we will discuss Bošković and science communication in the context of the clash between religious modesty and the British liberal ostentation (which, almost inappropriately, contributed greatly to the scientific relevance of his epic), also in the context of his commitment to the Jesuit order on the one hand and his cosmopolitan spirit on the other, scientific isolation and the escape in his travelling, as well as in some other contrasts.

Sometimes, it is hard to distinguish the cause from effect. Particularly if we try to analyse Bošković's complex nature, often melancholic, suspicious and vehement at times in the light of his skilful communication and brilliant display of erudition in high society.

Key words: Ruder Bošković, science communication, *De Solis ac Lunae defectibus*

SREĆKO KOVAČ

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia /

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska

INDUCTION, ABDUCTION AND JUSTIFICATIONS IN BOŠKOVIĆ

Bošković's method of induction is analyzed primarily on the basis of the texts in *De continuitatis lege* (1754, nr. 134–135), *Theoria philosophiae naturalis* (1763, nr. 40–41), and in *Supplementa* and *Adnotationes* in Benedikt Stay, *Philosophiae recentioris... libri decem*, vol. 1 (1755). First, we analyze in what sense "Bošković's induction" includes abduction as its integral part. Not only should a large number of cases confirm the proposed (natural) law, but the explanation of seemingly contradictory facts should also be given in the face of the proposed law. Furthermore, the law itself should satisfy some special constraints in order to make it appropriate as an explanation of the observed facts as well as to make it applicable to unobservable objects (for the abductive component in Bošković's induction see Festini 1989 and Čuljak 1998; for Bošković's theory of induction see e.g. Hunter 1965, Carrier 1974, Škarica 2000, 2004).

Further, it is shown that a typology of justifications (evidences and reasons) plays a significant role in Bošković's conception of induction (abduction included). Notably, Bošković distinguishes between strong evidence, phenomenal (*prima fronte*) evidence and inductive justification, and combines them to a specific (non-recursive) procedure of inductive-abductive reasoning.

Finally, we analyze justifications contained in Bošković's inductive reasoning from the standpoint of contemporary justification logic. Justification logic was first developed for the reasoning about arithmetical proofs (Artemov 1995) and then as a refinement of epistemic logic in general (Fitting 2004). In order to formalize Bošković's theory of induction the justification logic should be extended to comprise Bošković's typology of justifications and to include

second-order predicates. Special justification logic axioms are devised that regulate inductive reasoning in Bošković's sense.

Although, unfortunately, Bošković's contribution to the theory of induction is not mentioned in the recently published volume 10 (on inductive logic) of the *Handbook of the History of Logic* (2011), we can confirm again the results of the Bošković research that Bošković's theory of induction has a significant place in the historical development of inductive theory from the 17th century to C. S. Peirce, and is relevant and inspirational from the standpoint of contemporary methodology and logic as well.

Key words: induction, abduction, Bošković, justification logic, typology of reasons

INDUKCIJA, ABDUKCIJA I OPRAVDANJA U BOŠKOVIĆA

Boškovićeva metoda indukcije analizira se u prvome redu na temelju Boškovićeve teksta u *De continuitatis lege* (1745, nr. 134–135), *Theoria philosophiae naturalis* (1763, nr. 40–41), i u *Supplementa* i *Adnotationes* u Benedikt Stay, *Philosophiae recentioris... libri decem*, sv. 1 (1755). U prvome dijelu analiziramo u kojem smislu »Boškovićeva indukcija« uključuje abdukciju kao svoj sastavni dio. Nije samo tako da neki velik broj slučajeva treba potvrditi predloženi (prirodni) zakon nego je potrebno dati i objašnjenje činjenica koje prividno protuslove predloženomu zakonu. Nadalje, sam zakon treba zadovoljiti neka posebna ograničenja kako bi mogao biti prikladan za objašnjenje zamiječenih činjenica kao i biti primjenjiv na nezamjetljive predmete (o abduktivnoj sastavnici u Boškovićevoj indukciji vidi Festini 1989 i Čuljak 1998; o Boškovićevoj teoriji indukcije vidi primjerice Hunter 1965, Carrier 1974, Škarica 2000, 2004).

Nadalje, pokazujemo da određena tipologija opravdanja (evidencije i razlozi) igra značajnu ulogu u Boškovićevu shvaćanju indukcije (uključujući abdukciju). Posebice, Bošković razlikuje strogu evidenciju, pojavnu evidenciju (*prima fronte*) i induktivno opravdanje, te ih spaja u posebnome (nerekurzivnome) postupku induktivno-abduktivnoga zaključivanja.

Naposlijetku, analiziramo opravdanja sadržana u Boškovićevu induktivnome zaključivanju sa stajališta suvremene logike opravdanja. Logika je opravdanja ponajprije razvijena za zaključivanje o aritmetičkim dokazima (Artemov 1995), a zatim kao usavršen i preciziran oblik epistemične logike općenito (Fitting 2004). Kako bi se formalizirala Boškovićeva teorija indukcije, logiku opravdanja treba proširiti tako da obuhvati Boškovićevu tipologiju opravdanja

te uključi priroke drugoga reda. Postavljamo posebne aksiome logike opravdanja koji ravnaju induktivnim zaključivanjem u Boškovićevu smislu.

Iako se, nažalost, Boškovićev prinos teoriji indukcije ne spominje u nedavno objavljenome desetome svesku (o induktivnoj logici) djela *Handbook of the History of Logic* (2011), možemo iznova potvrditi rezultate dosadašnjih istraživanja o Boškoviću da Boškovičeva teorija indukcije ima značajno mjesto u povijesnome razvoju induktivne teorije od 17. stoljeća do C. S. Peircea, te je važna i inspirativna i sa stajališta suvremene metodologije i logike.

Gljučne riječi: indukcija, abdukcija, Bošković, logika opravdanja, tipologija razlogā

STIPE KUTLEŠA

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

GRANICE PRIRODNE FILOZOFIJE I ZNANOSTI PO BOŠKOVIĆU

U radu ću ocrtati najvažnije postavke i zaključke Boškovičeve prirodne filozofije i pokazati kako je Bošković došao do tih spoznaja. U izvođenju tvrdnji svoje teorije prirodne filozofije on je pošao od nekih ne znanstvenih nego filozofskih apriornih načela i tako izveo zaključke koji predstavljaju nosive tvrdnje njegove cjelokupne teorije silā i strukture stvari.

Bošković izričito govori kako se prirodu treba i može istraživati dostupnim nam znanstvenim metodama, ali se o prirodi ipak ne može sve znati. U tom će se smislu ukazati na granice znanstvene i filozofijske spoznaje. Također će se istaknuti uloga Stvoritelja (Tvorca) u Boškovičevoj prirodnoj filozofiji.

Gljučne riječi: Ruđer Bošković, prirodna filozofija, znanost, granice spoznaje, Stvoritelj

THE BORDERS OF NATURAL PHILOSOPHY AND SCIENCE ACCORDING TO BOŠKOVIĆ

In this paper I will outline the major theses and conclusions of Bošković's natural philosophy and show how Bošković reached these results. In the exposition of his theory of natural philosophy he did not start from the scientific but from the philosophical a priori principles, his conclusions thus representing the basic theses of his entire theory of forces and structure of matter.

Bošković is explicit in his approach that nature should be examined by scientific methods available to us, yet we cannot know all about nature. In this light the borders of scientific and philosophical knowledge will be addressed, as well as the role of the Creator in Bošković's natural philosophy.

Key words: Ruder Bošković, natural philosophy, science, borders of knowledge, Creator

MARINKO MARIĆ

Poslijediplomski doktorski studij »Povijest stanovništva«,

Sveučilište u Dubrovniku, Hrvatska /

Postgraduate doctoral studies "The History of Population",

University of Dubrovnik, Croatia

GENEALOGIJA RODA BOŠKOVIĆ IZ ORAHOVA DOLA

Matice župe Ravno, kojoj pripada selo Orahov Do, sačuvane od 1804. godine, nakon računalne obrade i sustavne analize otkrivaju nam dosad nepoznate detalje o rodu Bošković iz Orahova Dola. Prijepis zapisa o krštenju Ivana Boškovića, rođenog 1740. godine, pronađen u Državnom arhivu u Dubrovniku, potvrđuje postojanje matičnih knjiga iz 1708. godine, a koje su nastradale prilikom njihovog transporta u Dubrovnik početkom 19. stoljeća. Na temelju izvješća trebinjsko-mrkanskog biskupa Ante Primija razvidno je da su postojale i starije matice iz 17. stoljeća, ali ni tim maticama nema traga. Puno podataka o rodu Bošković nalazimo u dubrovačkim maticama, koje Boškoviće najranije spominju oko 1650. godine, na temelju čega je rekonstruiran nastanak i razvoj obitelji Nikole Boškovića.

Iz spomenutih matica župe Ravno vidljiv je razvoj roda Bošković u Orahovu Dolu i njegova transformacija u rodove Tomičić i Kristić. Iako dosadašnji istraživači prvi spomen novonastalih prezimena vežu za tridesete godine 19. stoljeća, detaljnom analizom i računalnim usporedbama upisa iz matica vidljivo je da se to dogodilo već na samom početku 19. stoljeća: oblik Tomičić prvi se put spominje 1804., a oblik Kristić 1827. godine. Istina je da je do tridesetih godina tog stoljeća najčešće upisivan korijenski oblik Bošković, ponekad s dodatkom Tomičić ili Kristić, a ponekad i samostalno, a izvedena prezimena Tomičić i Kristić do tih godina nalazimo najmanje desetak puta. Od tada prevladavaju izvedeni oblici Tomičić ili Kristić, premda se oblik Bošković u maticama susreće sve do 1871. godine.

U maticama nalazimo još tri oblika za rod Bošković: Pavlović, Češkin(ović) i Ban, koji su kasnije transformirani u oblik Tomičić.

U prilogu ovog rada nalazi se i genealoška tablica, koja sadržava sve upise roda Bošković iz Orahova Dola do 1850. godine, te opisuje nastanak i razvoj roda Tomičić i Kristić. U radu se otvara i pitanje tko je zadnji potomak obitelji Nikole Boškovića, s obzirom na dosad nepoznate detalje o potomstvu starijega Ruđerova brata Boža Boškovića.

Ključne riječi: Ruđer Bošković, Nikola Bošković, Tomičić, Kristić, Orahov Do, genealogija, matične knjige

THE GENEALOGY OF THE BOŠKOVIĆ FAMILY FROM ORAHOV DO

Electronically processed data and systematic analysis of the parish registers of Ravno, which include the village of Orahov Do, from 1804 to the present, reveal some unknown details about the Bošković family from Orahov Do. The copy of the baptism record of Ivan Bošković, born in 1740, found in the State Archives in Dubrovnik, confirms the existence of the parish registers from 1708, which were destroyed during transport to Dubrovnik in the early nineteenth century. The report of Ante Primi, Trebinje-Mrkan bishop, testifies to the existence of even older parish registers from the seventeenth century, which have not been preserved. The parish registers of Dubrovnik provide ample evidence on the Bošković family, the latter being first mentioned around 1650, on the basis of which the origin and history of the family of Nikola Bošković has been reconstructed.

The above-mentioned parish registers of Ravno offer evidence on the development of the Bošković family in Orahov Do and its branching into the Tomičić and Kristić families. Although the first mention of these new surnames has been dated to the 1830s by earlier research, detailed analysis and computer comparisons of the parish registers data clearly shows that this change had taken place at the very beginning of the nineteenth century: the form Tomičić is first mentioned in 1804, while the form Kristić in 1827. It should be noted that until the 1830s the root form Bošković was most frequently recorded, sometimes with Tomičić or Kristić as addition, or by itself, until that period the derived surnames Tomičić and Kristić being traced at least ten times. From then on the derived forms Tomičić or Kristić tend to prevail, although the form Bošković may be found in the parish registers as late as 1871.

The parish registers also afford the following three forms of the Bošković family name: Pavlović, Češkin(ović) and Ban, later changed into Tomičić.

Appended to this paper is the genealogical table containing all the records of the Bošković family from Orahov Do until 1850, describing the origin and history of the Tomičić and Kristić families. The paper aims to elucidate the identity of the last descendant of the family of Nikola Bošković with regard to the recently discovered details about the descendants of Božo Bošković, Ruđer's elder brother.

Key words: Ruđer Bošković, Nikola Bošković, Tomičić, Kristić, Orahov Do, genealogy, parish registers

MARIN MARTINIĆ JERČIĆ¹, IVICA MARTINOVIĆ²

¹*Web Raster, Zagreb, Hrvatska /*

Web Raster, Zagreb, Croatia

²*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /*

Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

KAKO DIGITALIZIRATI TISKANA DJELA RUĐERA BOŠKOVIĆA

Postoje različiti modeli digitalizacije rijetkih knjiga – od nepotpunoga faksimila, u kojem table s crtežima, uvezane na kraju knjige, nisu snimljene u cijelosti, primjerice u najbogatijoj digitalnoj knjižnici *Google Books* na mreži, do uzornoga izdanja, kako to redovito radi *Octavo Digital Rare Books* kad na samostalnim kompaktnim diskovima izdaje najvažnija djela iz povijesti znanosti, s mnogim poveznicama i komentarom eksperta, primjerice Newtonovu *Opticks* (1704). Što se tiče digitalnih izdanja Boškovićevih djela, u prvi plan izbija sustavni projekt *Edizione Nazionale delle opere e della corrispondenza di Ruggiero Giuseppe Boscovich*, koji vodi Edoardo Proverbio, po pomnom pristupu i potpunosti izdanja izdvajaju se još *European Cultural Heritage Online* (ECHO), europski projekt koji vodi Max-Planck-Gesellschaft u Münchenu u tijesnoj suradnji s Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte u Berlinu i njegovom knjižnicom, i *e-rara.ch*, nacionalni kolaborativni projekt u Švicarskoj s primjercima iz ETH-Bibliothek u Zürichu, a *Gallica* i *The Philological Museum* zaostaju u tehničkom aspektu. Osim toga, u Hrvatskoj se s

potporom Ministarstva kulture razvija projekt *Hrvatska kulturna baština*, kojom se provodi digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe.

Uz takvu infrastrukturu na hrvatskom i svjetskom planu, a na temelju iskustva u radu sa spomenutom digitalnom građom, vrijedi još jednom promisliti kako digitalizirati tiskana djela Ruđera Boškovića. Kakav god model odabrali, on mora ponuditi cjelovito izdanje rijetke knjige, a njegova oprema mora zadovoljiti znanstvene interese istraživača.

Uz takve metodološke pretpostavke, a s obzirom na žanrovsku raznovrsnost Boškovićeve djela, ovom će se prigodom izložiti model digitalizacije za četiri žanra:

1. raspravu javno branjenu u Rimskom kolegiju, na primjerima ranih Boškovićevih rasprava *De aurora borealis* (1738), *Disquisitio in universam astronomiam* (1742) i *De viribus vivis* (1745);
2. tehničku ekspertizu, na primjeru statičke ekspertize *Riflessioni ... sopra alcune difficoltà spettanti i danni, e risarcimenti della Cupola di S. Pietro* (1743), koju potpisuju tri matematičara Le Seur, Jacquier i Bošković;
3. zemljovid, na primjeru Maireova zemljovida *Nuova carta geografica dello Stato Ecclesiastico* (1755), koji je izrađen na temelju podataka koje su tijekom geodetsko-kartografske ekspedicije prikupili Ruđer Bošković i Christopher Maire;
4. rezultat astronomskoga motrenja, na primjeru zajedničkoga Maireova i Boškovićeve astronomskoga motrenja pomrčine Sunca 30. prosinca 1739. iz Rimskoga kolegija, koje je objavljeno u Maireovu članku *Observationes astronomicae... ab anno 1727 ad 1742* (Lucca, 1744).

Ključne riječi: modeli digitalizacije rijetke knjige, Google Books, Octavo Digital Rare Books, Edizione Nazionale R. G. Boscovich, ECHO, e-rara.ch, rasprava u Rimskom kolegiju, tehnička ekspertiza, zemljovid, rezultat astronomskoga motrenja

HOW TO DIGITISE THE PRINTED WORKS OF RUĐER BOŠKOVIĆ

There are different models of digitisation of rare books – from an incomplete facsimile, in which the plates with drawings, bound at the end of the book, are not completely digitised, as for example, in the *Google Books*, the richest digital library online, to the most exemplary edition by the specialised *Octavo Digital Rare Books*, which on separate CDs regularly publish major works of

the history of science, accompanied by valuable references and expert commentary, e.g. Newton's *Opticks* (1704). With regard to the digitised editions of Bošković's works, the project *Edizione Nazionale delle opere e della corrispondenza di Ruggiero Giuseppe Boscovich* should be singled out, conducted by Edoardo Proverbio. Meticulous approach and integrity of edition are the guidelines of the *European Cultural Heritage Online* (ECHO), a European project conducted by Max-Planck-Gesellschaft in Munich in close collaboration with the Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte in Berlin and its library, as well as *e-rara.ch*, the national collaborative project with copies from the ETH-Bibliothek in Zürich, while *Gallica* and *The Philological Museum* lag behind technologically. Further, with the support of the Croatian Ministry of Culture the project *Hrvatska kulturna baština* (*Croatian Cultural Heritage*) for the digitisation of archival, library and museum material is under way.

Considering the infrastructure in both Croatia and wider, and also the experience with the digitised material earlier mentioned, the approach to digitisation of the printed works of Ruđer Bošković should be reconsidered. The model selected for this purpose should be able to offer a complete edition of a rare book, and its apparatus should meet all the needs of scientific research.

Given these methodological guidelines and the diversity of Bošković's work, here presented will be the model of digitisation for four genres:

1. dissertation publicly defended at the Collegium Romanum, on the examples of Bošković's early treatises *De aurora borealis* (1738), *Disquisitione in universam astronomiam* (1742) and *De viribus vivis* (1745);
2. technical expertise, on the example of the static expertise *Riflessioni ... sopra alcune difficoltà spettanti i danni, e risarcimenti della Cupola di S. Pietro* (1743), signed by three mathematicians Le Seur, Jacquier and Bošković;
3. map, on the example of Maire's *Nuova carta geografica dello Stato Ecclesiastico* (1755), drawn on the basis of data collected during a survey expedition carried out by Ruđer Bošković and Christopher Maire;
4. result of astronomical observation, on the example of the joint Maire-Bošković's astronomical observation of the eclipse of Sun on 30 December 1739 from the Collegium Romanum, published in Maire's article *Observationes astronomicae... ab anno 1727 ad 1742* (Lucca, 1744).

Key words: models of digitization of rare book, Google Books, Octavo Digital Rare Books, Edizione Nazionale R. G. Boscovich, ECHO, e-rara.ch, dissertation at the Collegium Romanum, technical expertise, map, result of astronomical observation

IVICA MARTINOVIĆ

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia

SCARELLA PROTIV BOŠKOVIĆA (*ADVERSUS BUSKOVIKIUM*): PRVI TISKANI NAPAD NA BOŠKOVIĆEVU TEORIJU SILĀ 1754.

»Dosad su tiskani mnogi prigovori protiv moje teorije«, tako je zapisao Bošković u predgovoru svoje rasprave *De materiae divisibilitate* tiskane 1757. godine. Na te je prigovore odgovorio u prvom dijelu *Teorije prirodne filozofije* (1758), podijelivši ih u dvije skupine: »prigovori protiv teorije silā« (*objecti-ones contra theoriam virium*) i »prigovori protiv točaka« (*objectiones contra puncta*), ali ni tom prilikom nije poimence spomenuo svoje kritičare. Tko je u tisku napao Ruđera Boškovića? Tko ga je napao prvi i na mnogim stranicama svoje knjige? Na to pitanje nije dosad ponuđen odgovor.

Učinio je to Giambattista Scarella u svom udžbeniku *Physica generalis methodo mathematica tractata et in tres tomos distributa*. Prvi je svezak objavljen u Brescii 1754. godine, drugi 1756., a treći 1757. U ovoj ću prigodi izložiti kako je Scarella kritizirao Boškovića u prvom svesku svoje *Opće fizike*.

Scarella je cijelo jedno poglavlje posvetio dokazivanju tvrdnje: »protežna se neprekidnina ne može sastaviti od neprotežnih dijelova« (*continuum extensum ex inextensis componi non potest*). Kako je u predgovoru već upozorio, ugrabio je priliku »ispitati i neki novi sustav o sastavljanju neprekidnine (*systema circa compositionem continui*) koji je izmislio vrlo učeni profesor matematike o. Buskovikius iz Družbe Isusove.« I doista, u paragrafu 17 naslovljenu »Systema P. Buskovik« usmjerio je svoj napad na Boškovićeve točke tvari, kako ih je znameniti Dubrovčanin izložio na početku rasprave *Dissertationis de lumine pars secunda* (1748). Posebno ga je zbnjivala Boškovićeva tvrdnja: »u tijelima ne dopuštamo matematički neprekinutu protežnost«. Ipak, priznao je da Boškovićeva teorija rješava mnoge poteškoće o neprekinutoj količkoj.

Na Boškovićeva stajališta osvrnuo se Scarella još jednom – u vrlo opširnom poglavlju »De virium aestimatione«, i to kad je polemizirao s djelom *Dialogo intorno alle forze vive* (Bononiae, 1749) isusovca Vincenza Riccatija, koji je pohvalio Boškovićevu sentenciju o živim silama objavljenju u raspravi *De viribus vivis* (1745).

Ključne riječi: Ruđer Bošković, Giambattista Scarella, sastavljanje neprekidnine, točke tvari, matematički neprekinuta protežnost, prijedor o živoj sili, Vincenzo Riccati

SCARELLA AGAINST BOŠKOVIĆ (*ADVERSUS BUSKOVIKIUM*): THE FIRST PRINTED ATTACK ON BOŠKOVIĆ'S THEORY OF FORCES FROM 1754

“Many objections against my theory have been published so far,” Bošković wrote in the preface of his treatise *De materiae divisibilitate* printed in 1757. To these objections he answered in the first part of his *Theoria philosophiae naturalis* (1763), dividing them into two groups: “objections against the theory of forces” (*objectiones contra theoriam virium*) and “objections against points” (*objectiones contra puncta*), avoiding on this occasion to mention his critics. Who attacked Ruđer Bošković in print? Who was the first to attack Bošković on the many pages of his book? No answer to this question has been offered so far.

This was first done by Giambattista Scarella in his textbook *Physica generalis methodo mathematica tractata et in tres tomos distributa*. First volume was published in Brescia in 1754, second in 1756, and third in 1757. Here I aim to present how Scarella criticised Bošković in the first volume of his *General Physics*.

Scarella devoted a whole chapter to the proof of the thesis: “extended continuum cannot be composed from the non-extended parts” (*continuum extensum ex inextensis componi non potest*). Having earlier warned in the preface, he took the opportunity to “examine also a new system of the composition of continuum devised by the most learned professor of mathematics Father Buskovikius from the Society of Jesus.” Indeed, in the paragraph 17 entitled “Sistema P. Buskovik” he targeted his attack on Bošković’s points of matter, as the renowned Ragusan expounded at the beginning of his treatise *Dissertationis de lumine pars secunda* (1748). He was especially puzzled by Bošković’s thesis: “in bodies we do not allow mathematically continuous extension.” However, he admitted that Bošković’s theory solves many difficulties surrounding the continuous quantity.

Bošković’s views caught Scarella’s attention on yet another occasion – in a lengthy chapter “De virium aestimatione”, in his polemic with the work *Dialogo intorno alle forze vive* (Bononiae, 1749) by Vincenzo Riccati, who expressed his appreciation of Bošković’s *sententia* on living forces published in the treatise *De viribus vivis* (1745).

Key words: Ruđer Bošković, Giambattista Scarella, composition of continuum, points of matter, mathematically continuous extension, vis viva controversy, Vincenzo Riccati

JADRANKA NJERŠ BERESFORD-PEIRSE¹, DUŠAN RAŽEM²

¹*The International Trust for Croatian Monuments, London, United Kingdom / Međunarodna zaklada za hrvatske spomenike, London, Ujedinjeno Kraljevstvo*

²*Institut Ruđer Bošković, Zagreb, Hrvatska / Institute Ruđer Bošković, Zagreb, Croatia*

POTRAGA ZA PINEOVIM PORTRETIMA RUĐERA BOŠKOVIĆA

Potkraj svog boravka u Londonu, u dva navrata, 5. i 12. prosinca 1760., Ruđer Bošković piše bratu Baru o portretima koje je naručio njegov londonski prijatelj Dr. William Bromfield, a s kojim portretima on uglavnom nije bio zadovoljan. U spomenutim pismima ne navodi se ime slikara, ali se u Boškovićevoj bilježnici *Gente Conosciuta* nalazi bilješka »moj slikar« uz ime Pine. U prvom pismu Irene Bromfield Boškoviću u Nancy početkom 1761. stoji da je »Pine izradio vaše portrete vrlo dobro«. Čini se da su u svemu bila izrađena tri portreta. Jedan portret (poprsje) bio je poslan obitelji u Dubrovnik, gdje je kasnije dospio u samostan Male braće, odakle je ukraden u noći s 15. na 16. listopada 1972. Druga dva, poprsje i cijela figura, ostali su u Engleskoj i otada im se gubi svaki trag.

Okrugle godišnjice Ruđera Boškovića obično su davale poticaj potragama za izgubljenim portretima. Poslije dvjestogodišnjice rođenja, Vladimir Varićak je bio razočaran što prilikom svog posjeta Londonu 1912. nije našao portret u Royal Society. Pred 250. godišnjicu rođenja Lancelot L. Whyte objavio je apel u časopisu *Country Life* od 7. kolovoza 1958. uz crno-bijelu reprodukciju 'dubrovačkog' portreta. I mi smo započeli našu potragu apelom u istom časopisu od 7. srpnja 2010., koji je popraćen reprodukcijom istog portreta u boji. Našu potragu proširili smo i na časopise *Art History News* i *Art Newspaper* i prijavili je organizaciji Art Loss Register.

U potrazi za djelima Roberta Edge Pinea konzultirali smo stručnjake National Portrait Gallery, Royal Academy of Arts i Victoria and Albert Museum iz Londona, te Smithsonian National Portrait Gallery, Washington, D.C. Također smo kontaktirali aukcijske kuće Christie's i Sotheby's. Pretraživanje arhivskih materijala proveli smo u Frick Art Reference Library, Glasgow University Library, Royal Society Library, Bodleian Library i dr. Rekonstruirali smo porodično stablo nasljednika Dr. Bromfielda i pretražili sve oporuke pristupačne preko Public Record Office, The National Archives. Uspostavili smo kontakt s posljednjim živućim nasljednikom obitelji.

Nijedna od nabrojanih akcija nije još dala rezultata. Međutim, tijekom portage došli smo do zanimljivih detalja o životu u Engleskoj za vrijeme boravka Ruđera Boškovića i do zanimljivih spoznaja o suvremeniciima iz reda znanstvenika, umjetnika, diplomata i društva općenito, koji će biti izneseni u ovom izlaganju.

Ključne riječi: Ruder Josip Bošković, Robert Edge Pine, portret

SEARCH AFTER ROBERT EDGE PINE'S PORTRAITS OF ROGER JOSEPH BOSCOVICH

By the end of his stay in London, Roger Boscovich wrote to his brother Baro on 5 and on 12 of December 1760 about the portraits commissioned by his London friend, Dr William Bromfield, not hiding his dissatisfaction with them. The name of the painter has not been mentioned, but Boscovich's notebook *Gente Conosciuta* contains a note 'my painter' associated with the name Pine. In the first letter of Irene Bromfield directed to Boscovich in Nancy at the beginning of 1761 there is a sentence that "Pine made your portraits very well". It seems that three portraits were painted altogether. One of them was sent to Boscovich's family in Dubrovnik, where it ended up in the Franciscan monastery, from where it was stolen in the night of 15/16 October 1972. The other two, the bust and full figure, remained in England without leaving a trace.

Round anniversaries of Roger Boscovich have usually stimulated the searches for the lost portraits. After the bicentennial of Boscovich's birth, Vladimir Varićak was disappointed by not finding his portrait in the Royal Society on his visit to London in 1912. Before the 250th birth anniversary Lancelot L. Whyte published an appeal in the magazine *Country Life* of 7 August 1958, accompanied by the black-and-white reproduction of the 'Dubrovnik' portrait. We have started our search by publishing the appeal in the same magazine of 7 July 2010, accompanied by the colour reproduction of the same portrait. Our search was extended to include the magazines *Art History News* and *Art Newspaper*, and the organisation Art Loss Register.

In our search for the works of Robert Edge Pine we consulted experts of the National Portrait Gallery, Royal Academy of Arts and Victoria and Albert Museum from London, as well as Smithsonian National Portrait Gallery, Washington, D.C. We also contacted auction houses Christie's and Sotheby's. The search of the archive materials was conducted in the Frick Art Reference Library, Glasgow University Library, Royal Society Library, Bodleian Library

etc. We reconstructed the family tree of Dr Bromfield's heirs and searched through all wills available at the Public Record Office, The National Archives. We established the contact with the last living descendant of the family.

None of the mentioned actions have given any result yet. However, in the process we obtained a number of interesting details about the life in England during the visit of Roger Boscovich, as well as interesting insights about his contemporary scientists, artists, diplomats and society in general, which will be presented in this paper.

Cljučne riječi: Roger Joseph Boscovich, Robert Edge Pine, portrait

SNJEŽANA PAUŠEK-BAŽDAR

*Zavod za povijest i filozofiju znanosti HAZU, Zagreb, Hrvatska /
Institute of the History and Philosophy of Science, Croatian Academy of Sciences
and Arts, Zagreb, Croatia*

RUĐER BOŠKOVIĆ I KEMIJA

Gorenje, oksidacija metala i uloga topline i svjetlosti u kemijskim promjenama tumačili su se u 18. stoljeću flogistonskom teorijom. Smatralo se da gorenjem flogiston (kao hipotetska tvar) nestaje iz tvari. Najvažnija su bila tri pitanja:

1. Koja je prava narav vatre, topline i plamena?
2. Što je izgaranje i kakva je narav zapaljivih tijela?
3. Zašto neki metali žarenjem na zraku povećavaju svoju masu i prelaze u metalno vapno (oksid)?

Na prva dva pitanja flogistonska teorija je djelomično odgovorila, dok je treće pitanje trajno zbuñivalo kemičare.

Na njega je pokušao odgovoriti i Bošković u svojoj raspravi *Dissertazione della tenuità della luce solare (Rasprava o rjetkoći Sunčeve svjetlosti)* objavljenom u časopisu *Giornale de'Letterati* (1747). Nije koristio naziv flogiston, već nazive: toplinska, svjetlosna ili sumporna supstancija, što je činila većina sljedbenika Newtonova djela. Analiza ove Boškovićeve rasprave pokazala je da je upravo on bio prvi koji je postavio tezu o flogistonu kao »pozitivno laganoj tvari« (1747).

Do sada se smatralo da je tu tezu prvi postavio francuski kemičar Gabriel François Venel (1750) te da je time utjecao na Edinburšku školu kemije

(Joseph Black, James Hutton, John Leslie, John Thomas Romney Robinson i drugi). Vjerojatnije je da je ta škola tri godine ranije preuzela Boškovićeva, a ne Venelova gledišta. Pored toga, engleski kemičar Joseph Priestley, u bibliografiji svoga djela *History of Optics* (1772) citirao je četiri Boškovićeve knjige i tako proširio Boškovićeve ideje i u Engleskoj.

Pored navedenog, pokazat će se da je Bošković svojim tezama o svjetlosti i toplini prethodio i Lavoisierovim pogledima u djelu *Traité élémentaire de chimie* te tumačenju pojma kemijskog afiniteta. Također će se pokazati da je najvažnija Boškovićeva tvrdnja u kemiji o tome da svojstva tvari ovisе o rasporedu njenih elementarnih čestica odnosno točaka tvari našla odraz u kristalografiji 19. stoljeća, osobito u tumačenjima engleskog kemičara Humphrya Davya (razlika između grafita i dijamanta), kao i u tumačenjima njegova učenika Michaela Faradaya. Spomenut će se osvrt i priznanje koje su u Rusiji Boškovićevoj teoriji odali Dmitrij I. Mendeljejev u 19. stoljeću i Bonifatij M. Kedrov u 20. stoljeću.

Ključne riječi: kemija, svjetlost, toplina, flogiston, kemijski postupak kalcinacije, Ruder Bošković, Gabriel Venel, Joseph Priestley

RUDER BOŠKOVIĆ AND CHEMISTRY

Combustion, oxidation of metals and the role of heat and light in chemical reactions were interpreted in the eighteenth century on the basis of the phlogiston theory. It was believed that by combustion phlogiston (as hypothetical matter) vanished from the matter. Three major questions were posed:

1. What is the real nature of fire, heat and flame?
2. What is combustion and what is the nature of combustible bodies?
3. Why do some metals calcinated in air increase their mass and change into metallic calx (oxide)?

The phlogiston theory provided partial answers to the first two questions, while the third continued to puzzle the chemical minds.

Bošković made an attempt to answer that question in his *Dissertazione della tenuità della luce solare* (*Treatise on the tenuity of solar light*), published in the journal *Giornale de' Letterati* (1747). He did not use the term phlogiston, but the terms heat, light or sulphurous substance, as done by most of Newton's followers. The analysis of the above treatise has shown that Bošković was the first to have come forward with an exposition of phlogiston as a "positively light matter" (1747).

Until now that thesis has been generally ascribed to the French chemist Gabriel François Venel (1750), by which he influenced the Edinburgh school of chemistry (Joseph Black, James Hutton, John Leslie, John Thomas Romney Robinson and others). It is more likely that three years earlier the Edinburgh school followed in the footsteps of Bošković rather than Venel. Moreover, English chemist Joseph Priestley, in the bibliography of his *History of Optics* (1772), cited four books by Bošković and thus helped disseminate Bošković's ideas in England too.

In addition, I aim to show that in his theses on light and heat Bošković also preceded Lavoisier's views in the work *Traité élémentaire de chimie* and his interpretation of the notion of chemical affinity. The fact that Bošković's major thesis in chemistry according to which the properties of matter depend on the distribution of their elementary particles, i.e., the points of matter, will also be discussed in the light of nineteenth-century crystallography, especially in the interpretations of the English chemist Humphry Davy (difference between carbon and diamond), as well as in the interpretations of his pupil Michael Faraday. The paper will also focus on the assessment and recognition of Bošković's theory in Russia by Dmitry I. Mendeleev in the nineteenth century and Bonifatij M. Kedrov in the twentieth century.

Key words: chemistry, light, heat, phlogiston, chemical process of calcination, Ruđer Bošković, Gabriel Venel, Joseph Priestley

TOMISLAV PETKOVIĆ

*Fakultet elektrotehnike i računarstva, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Electrical Engineering and Computing, University of Zagreb, Croatia*

POJAM SILE U PETRIĆEVOJ I BOŠKOVIĆEVOJ FILOZOFIJI PRIRODE: POVIJESNO-EPISTEMOLOŠKI PRISTUP

U potencijalu sretno odabrane teme evolucije filozofije prirode od Petrića do Boškovića za jubilarne 20. *Dane Frane Petrića* u Cresu, prvo ćemo kratkim pregledom obraditi Petrićevu fenomenološku teoriju plime i oseke razvijenu u tri knjige *Pancosmije* (28., 29. i 30. knjiga), naglašavajući epistemološke doprinose ali i ograničenja u Petrićevoj metodi i motivaciji. Frane Petrić izveo je hijerarhiju uzroka plime i oseke metafizičko-prirodoslovnim metodom (više od 20 uzroka), tumačeći Mjesec i Sunce kao dva opća uzroka plime i oseke, napose njihove nebeske položaje i utjecaj njihove svjetlosti na gibanje mora.

U glasovitoj knjizi *Concepts of force* Maxa Jammera, spominje se na str. 83 *Franciscus Patritius* i njegova rasprava o plimi i oseci, na koju se oslanjao Kepler u pokušaju formuliranja univerzalne naravi privlačenja, a što se pripisuje isključivo Newtonu. Petrićevo istraživanje i njegovu fenomenološku teoriju plime i oseke spominje Kepler u *Pismu* Herwartu von Hohenburgu, napisano-me krajem siječnja 1607.

Unatoč Jammerovu komentaru o Petrićevoj posrednoj ulozi u Keplerovim domišljanjima prema univerzalnome karakteru gravitacije, Petrić nije epistemološki dokučio značenje pojma gravitacije (sile zbog masa nebeskih tijela) kao glavnog uzročnika plime i oseke u drugoj polovici 16. stoljeća, već je tu ulogu pripisao sveproničnoj svjetlosti i toplini u duhu svoje teorije o počelima i građi svemira. U efektivnome suvremenom gledanju Petrićeve uloge, valja reći da je on zanimljiv i danas zbog njegova prikaza raznovrsnih gibanja mora prema brojnim iskustvenim podacima, njihovu promjenljivost i lokalnu uvjetovanost, što je vrlo blisko suvremenim opažanjima morskih mijena (stanice za mjerenje plime i oseke, satelitska opažanja).

Newton je bio prvi i jedan od najvećih *sintetičara* i *ujedinjitelja* prirodnih zakona svih vremena. Postavio je sintezu gibanja kroz aksiome i definicije, a nebesku mehaniku i zakon pada na Zemlji sveo na jednu istu silu: univerzalnu silu gravitacije. Ne samo to: vjerovao je u jedinstvo prirode i čovjekovu moć da pronikne u to jedinstvo. Koliko su god *Principia* Isaaca Newtona remek-djelo klasične fizike, Boškovićeva *Teorija prirodne filozofije* (Beč, 1758. te Mletci 1763.) polazeći od Newtona i Leibniza daje savršeniju dinamičku sliku jedinstva prirode.

Ruđer Bošković prvi je upotrijebio Newtonovu metodu mišljenja, Descartesovu, Spinozinu, te Leibnizovu metodu mišljenja, sintetizirajući ih u novu izvornu metodu pomišljanja Prirode. Boškovićeva metoda se može izreći epistemološkom formulom '*more geometrico sive mathematico – more rationali – more empirico – more theologico*', kroz takva četiri koncepta što podupiru znanost, filozofiju i religiju koja su prvi put ujedinjena njegovim duhom. Bošković je dokučio i obujmio svu materiju koju vidimo oko nas, sastavljenom iz *točaka* (*puncta*) njihovim sveobuhvaćanjem jednim univerzalnim zakonom sila, ostvarajući tako najstariji san atomista u filozofiji i znanosti. Ovisno o njihovim među-udaljenostima u prostoru, sile između *točaka* (*atoma*) mogu biti privlačne ili odbojne (*curva Boschoviciana*), svejedno jesu li posrijedi elementarne čestice ili veliki svemir u pitanju. Ovo je primjer lijepog Boškovićeva rasuđivanja kojim je stvorena nova 'istina razuma' ili 'vérité de raison' (prirodno-filozofske *apercepcije* o konačnim gradivnim blokovima materije), koja nije u svome vremenu bila utemeljena na eksperimentalnim podacima.

Tko i kako će unijeti nove poglede u svijet materije na najvišim energijama (fizika na *VHS*-u, CERN), odnosno u kemiji i biologiji u pitanjima organizirajuće–žive–misleće materije s primjenama u istraživanjima u znanostima o životu na niskim energijama u svijetu u kojemu mi živimo, najuzbudljivija su epistemološka pitanja našeg vremena. Je li očekivanje da će se pojaviti novi potencijalni *ujedinitelji* i *sintetičari* uopće realistično, da bi se mogao nastaviti briljantni niz Descartesa, Newtona, Leibniza, Boškovića, Maxwella, Poincaréa, Einsteina, te mnogih suvremenih znanstvenika – vrlo je teško pitanje.

U prigodi 300. obljetnice Boškovićeve rođenja, u svjetlu proglašene Boškovićeve godine 2011. u Hrvatskoj i svijetu, možemo reći da je Bošković imao *apercepcije točaka (atoma)* s univerzalnom jednom silom između njih u prirodi. Na crti filozofijskog racionalizma i empirizma, možemo najbolje *Teoriju* Dubrovčanina Boškovića opisati sljedećom prosudbom: *Ništa u današnjoj modernoj fizici nije, a da prije nije bilo u Teoriji autora Boškovića!* Ova prosudba vrijedi u suvremenoj znanosti i tehnologiji na skali prirode najviše do – 10 GeV te kada fizika ostaje u 4 klasične dimenzije (prostor i vrijeme), za svijet kojemu i mi pripadamo. Na visokim energijama – oko 1000 puta većim – kao u CERN-u, očekujemo nove čestice, modele ili teorije (novu paradigmu fizike). Bošković je na originalni i monumentalni način unio optimizam u filozofiju prirode, koji živi i danas na ulazu u svijet najvećih energija na Zemlji (*VHS*, CERN).

Ključne riječi: sintetičari i ujedinitelji prirode, Petrićevi uzroci plime i oseke, Newtonova univerzalna sila gravitacije, Boškovićev univerzalni zakon sile, Boškovićeve točke (atomi), Boškovićeve apercepcije, nova fizika u CERN-u

THE NOTION OF FORCE IN NATURAL PHILOSOPHY OF PATRICIUS AND BOSCOVICH: A HISTORICAL–EPISTEMOLOGICAL APPROACH

In the light of the resourceful theme of the evolution of philosophy of nature from Patricius to Boscovich chosen for the jubilee 20th *Days of Frane Petrić* in Cres, a short review of Patricius' phenomenological theory of tides as being developed by the three books of *Pancosmia* (Book 28, 29, and 30) will be presented first. Epistemological contributions as well as limitations associated with Patricius' method and his motivation will be emphasized in the presentation. Patricius investigated a hierarchy of the tidal causes (more than 20 causes) by a unique method which combined both metaphysical and scientific line of approach, according to the observations of motions of the surface

of seas and oceans of his time. Patricius identified the attraction of the Moon and Sun as the first two general tidal causes, especially their respective positions in the sky as well as the influence of lunar and solar light on the tides. In the famous book *Concepts of Force* by Max Jammer, the name of *Franciscus Patricius* and his treatise on tides are mentioned on p. 83, which had been of primary importance to Kepler in his attempts to formulate the universal character of attraction, which is rigorously asserted to Newton only. In his *Letter* to Herwart von Hohenburg (end of January 1607) regarding the lunar theory of tides, Kepler quoted the work of Patricius.

Despite Jammer's comments that Patricius had an indirect role in Kepler's attempt to formulate the universal character of gravity, Patricius failed to grasp epistemologically the meaning of gravity (a force due to masses of celestial bodies) in the second part of the 16th century, but ascribed the cause of the tides to light and heat (*lux* and *calor*) within the framework of his general philosophy. However, by the effective contemporary approach to Patricius' role, it is worthwhile to say that Patricius is still notable for his description of different sea motions, their variability and local dependence according to empirical observations, which are very close to modern observations (stations for the measurements of tides, satellite observations).

Newton was one of the first and one of the greatest *synthesisers* and *unifiers* of the natural laws of all times. He formulated the synthesis of motion by axioms and definitions, and celestial mechanics and the law of falling on the Earth were unified by the single same force: universal law of gravity. Besides these discoveries, Newton himself strongly believed in the unity of nature and human power to conceive of such a unity. Beyond Newton's *Principia* as the masterpiece of classical physics, Boscovich's *Theory of Natural Philosophy* (Vienna 1758 and Venice 1763), starting from Newtonian physics and Leibniz's monadology, gave a refined dynamical picture of natural unity.

Roger Joseph Boscovich was the first to use Newton's method of reasoning, along with that of Descartes, Spinoza, and Leibniz, synthesizing them into his new original method of thinking of Nature. His method may be expressed by the epistemological formula of "*more geometrico sive mathematico – more rationali – more empirico – more theologico*," as the four basic concepts of science, philosophy and religion that have been unified together for the first time by Boscovich's mind. Boscovich held that all matter we see around us is made up of *points* (*puncta*) by the single universal law of forces, fulfilling thus the very old dream of atomistic philosophy and science. Depending on their distances in the space, forces between the *puncta* (*atoms*) can attract or repel (*curva Boscovichiana*), regardless of whether elementary particles or the entire

universe is in question. This illustrates the beauty of Boscovich's reasoning when a new 'truth of the reason' or 'vérité de raison' (natural-philosophical *apperceptions* of the ultimate building blocks of matter) was created, which was not based on the experimental data of his time.

Who and how new insights will be brought into the world of matter at the highest energies (physics at the *LHC*, *CERN*), or in chemistry and biology with the issues of organized – living – thinking matter with applications in life sciences at the low energies in the world we live, are the most exciting epistemological questions of our time. Is the expectation of the new potential *unifiers* and *synthesisers* realistic at all, to be able to continue the brilliant line of Descartes, Newton, Leibniz, Bošković, Maxwell, Poincaré, Einstein, and many other contemporary scientists – a very difficult question?

On the occasion of 300th anniversary of Boscovich's birth, in the light of Boscovich's jubilee year of 2011 in Croatia and the world, we may say that Boscovich had *apperception of points (atoms)* with universal single force between them in nature. Along the line of philosophical rationalism and empiricism, the *Theory* of Dubrovnik-born scientist may best be described by the following statement: *Nothing is in modern physics today that had not earlier been acquired by Theory whose author was Boscovich!* The statement is valid in contemporary science and technology for the natural scale at least up to – 10 GeV and when physics remains in 4 classical dimensions (*space* and *time*), for the world in which we live. At the high energies – about 1000 times higher – as in the *LHC* particle collider at *CERN*, we do expect new particles, models or theories (new paradigm of physics). Boscovich introduced optimism into the natural philosophy in an original and monumental way, still present in the exploration of the world of the highest energies on the Earth (*LHC*, *CERN*).

Key words: synthesisers and unifiers, Patricius' tidal causes, Newton's universal law of gravity, Boscovich's universal single law of forces, Boscovich's points (atoms), Boscovich' *apperceptions*, new physics at *CERN*

IVANA SKUHALA KARASMAN

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska /
Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia*

PETRIĆEVO RAZUMIJEVANJE ASTROLOGIJE U *DESET DIJALOGA O POVIJESTI*

U svom djelu *Deset dijaloga o povijesti*, koje je objavljeno 1560. godine, Petrić se dotiče i nekih astroloških tema. Tako u trećem dijalogu »Contarino ili što je povijest« iznosi poznatu tezu kako je pomoću astrologije bila predviđena propast svijeta, prvo poplavom, a zatim požarom. Naime, prema astrološkoj tradiciji, Bog je Adamu prenio tajne astrologije te je on promatrajući nebo predvidio da će Zemlja biti uništena vodom i vatrom. Adamovi potomci Šet i Enoš to su proročanstvo uklesali na dva stupa, od kojih je jedan bio od opeke, a drugi od kamena, odnosno, prema Petriću, od kovine i od opeke.

Petrić zaključuje kako se prva povijest svijeta odnosila na buduće, a ne na prošlo. On također smatra kako nebesko djeluje na zemaljsko kretanjem, svjetlošću, toplinom i utjecajem. Tako svim promjenama koje se događaju na zemaljskom području, poput npr. ratova i poplava, upravljaju nebesa svojim tajnim sredstvima.

Ključne riječi: Frane Petrić, astrologija

PETRIĆ ON ASTROLOGY IN *DELLA HISTORIA DIECI DIALOGHI*

In his *Della historia dieci dialoghi* published 1560, Petrić deals also with some astrological topics. In the third dialogue, entitled "Contarino or what is history?", he expounds upon the thesis that astrology had predicted the end of the world, first by deluge (cataclysm) and then by conflagration (ekpyrosis). According to the astrological tradition, God had handed over to Adam the secrets of astrology and he, after observing the sky, predicted that the Earth would be destroyed by water and fire. Adam's sons Seth and Enoch carved this prophecy onto two pillars, one of which was made of brick, the other of stone (or, according to Petrić, the first was made of metal, the other of brick).

In consequence Petrić concludes that the first history of the world referred to the future and not to the past events. He also holds that the celestial influence acts upon the terrestrial events by movement, light, heat and influence. Therefore all the changes occurring on the Earth, e.g. wars, deluges etc., are ordered by the celestial sphere through its secret means.

Key words: Frane Petrić, astrology

FRANJO SOKOLIĆ¹, DRAGAN POLJAK², MIRKO JAKIĆ³

¹*Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Natural Sciences and Mathematics, University of Split, Croatia*

²*Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Electrical Engineering, Mechanical Engineering and Naval Architecture,
University of Split, Croatia*

³*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy, University of Split, Croatia*

RUĐER BOŠKOVIĆ I POLEMIKA OKO POJMA *VIS VIVA*

U povijesti mehanike jedna od najžešćih polemika bila je ona koju je svojim člankom *Brevis demonstratio erroris memorabilis Cartesii et aliorum circa legem naturae* (*Acta eruditorum*, 1686) inicirao Leibniz, vezano uz pitanje sačuvanja veličine mv^2 , koju je nazvao *vis viva*. Time je on napao prethodni prijedlog koji je dao Descartes, da se u mehaničkim procesima sačuvava veličina mv (kao skalarna, a ne vektorska veličina). To su prvi primjeri zakona sačuvanja gibanja, koji će odigrati važnu ulogu u daljnjem razvoju mehanike. Time se otvara niz interesantnih pitanja kao što su: Zašto se neke veličine sačuvavaju pri gibanju? Koje su to veličine? U tom su smislu bila izučavana dva specijalna slučaja: sudar čestica i slobodan pad.

Ova je polemika trajala preko stotinu godina, a u nju su bili vrlo aktivno uključeni i Newtonovi sljedbenici. Godine 1745. u polemiku se uključio i o. Ruđer Josip Bošković svojom raspravom *De viribus vivis*. Po njemu, to je uglavnom prepirka oko riječi, što nije potpuno točno. Važno je razmotriti Boškovićeve stavove oko astronomije i kozmologije, koji su bili vrlo napredni prema službenim stavovima, ali istovremeno vrlo konzervativni prema tadašnjem stanju znanosti. Bez obzira na to, Bošković je kao univerzalni mislilac imao vrlo važnu ulogu u razvoju ideja u fizici. Jako je utjecao na englesku školu fizike 19. stoljeća.

Ključne riječi: živa sila, zakoni sačuvanja, sudar čestica, slobodan pad, polemika, gibanje

ROGER BOSCOVICH AND POLEMICS REGARDING *VIS VIVA* NOTION

One of the greatest polemics in the history of mechanics was the one initiated by Leibniz's paper *Brevis dissertatio erroris memorabilis Cartesii et aliorum circa legem naturae* (*Acta eruditorum*, 1686) on the conservation of quantity mv^2 , which he referred to as *vis viva*. Thus he attacked the proposal previously formulated by Descartes, by which the quantity mv was conserved in mechanical processes (as a scalar and not vector quantity). The mentioned attempts were the first examples of motion conservation law, which would play an important role in the future development of mechanics. A number of questions were also posed, such as: Why are some quantities conserved through motion? What quantities do we talk about? In this respect two special cases were examined: collision of particles and free fall.

This polemic lasted over a century and it was very actively participated by Newton's followers. In 1745 Roger Joseph Boscovich also took part in the polemic with his treatise *De viribus vivis*. According to him, it was merely a controversy over the use of words, which is not quite true. It is important to consider Boscovich's attitudes regarding astronomy and cosmology, which were very advanced according to official views, but at the same time very conservative towards the state-of-the-art in science at that time. Nevertheless, as a universal thinker, Boscovich played an important role in the development of ideas in physics. He strongly influenced the English school of physics in the 19th century.

Key words: living force, conservation laws, collision of particles, free fall, polemics, motion

DRAGOSLAV STOILJKOVIĆ

*Tehnološki fakultet, Univerzitet Novi Sad, Srbija /
Faculty of Technology, University of Novi Sad, Serbia*

KAKO PRIMENITI BOŠKOVIĆEVU *TEORIJU* U SAVREMENOJ FIZICI I HEMIJI

Nobelovac W. Heisenberg je 1958. napisao da je Boškovićeve *Teorija prirodne filozofije* »ključ za razumevanje strukture materije«. To je 1993. ponovio nobelovac L. Lederman navodeći da je ona »ključ za celokupnu modernu

fiziku«. Cilj ovog rada je da pokaže kakav je to »ključ« i kako se on može primeniti u savremenoj nauci.

Struktura fluida: Veliki problem savremene fizike je što ne može pouzdano da opiše strukturu fluida (tj. tečnosti i realnih gasova), u kojima se događaju mnogi fizički, hemijski i drugi procesi. Po Boškoviću, međudejstvo čestica u fluidima može se opisati krivom »sila-rastojanje« koja ima dve granice kohezije i jednu granicu nekohezije. Neke čestice su na razmaku koji odgovara bližoj, a neke daljoj granici. Znači, fluidi su smeše od dve faze, različite gustine, od kojih svaka srazmerno svojoj količini doprinosi ukupnim svojstvima fluida. Ali, kakve su te faze i koliko ih ima? Mi smo za 143 supstance pokazali da *granice kohezije i nekohezije odgovaraju nekim poznatim karakterističnim stanjima materije*, od idealnog gasa pa do čvrstog stanja na apsolutnoj nuli temperature. Opisali smo strukturu fluida u tim stanjima i našli matematički izraz za izračunavanje gustine i udela pojedinih faza u fluidima. Zatim smo ovo primenili za rešavanje narednih problema.

Polimerizacija etilena: 1933. g. je otkriveno da se gasoviti etilen može polimerizovati tek ako se komprimuje iznad 1000 bara. Tako se proizvodi polietilen, veoma korisna plastična masa. Zašto je neophodan toliko visok pritisak? Pretpostavilo se da su tad molekuli etilena pravilno složeni (spakovani). Ali kako? Uprkos veoma obimnih istraživanja, nisu nađeni odgovori na gornja pitanja. Mi smo ih našli krajem 1970-tih na osnovu Boškovićevih granica kohezije i nekohezije.

Topljenje polietilena: Znajući način slaganja molekula komprimovanog gasovitog etilena, predskazali smo uticaj pritiska na temperaturu topljenja polietilena, primenjujući Boškovićev zakon kontinuiteta (1754.).

Polimerizacija metilmetakrilata: Na osnovu Boškovićeve *Teorije* i navedenog matematičkog izraza, rastumačili smo sastav i strukturu tečnog metilmetakrilata, teorijski predskazali i očitima potvrdili tok njegove polimerizacije.

Gustine planeta: Po Boškoviću, u prirodi postoje različite sile, ali se one menjaju po istom zakonu, koji je opisan njegovom krivom. Ako je tako, onda se po analogiji može pretpostaviti da isti matematički izraz (iz prvog primera) treba da važi za izračunavanje gustine fluida, kao i za izračunavanje prosečnih gustina planeta u Sunčevom sistemu. To smo potvrdili.

Ključne reči: Ruđer Bošković, filozofija prirode, primena, struktura fluida

HOW TO USE BOSCOVICH'S THEORY IN MODERN PHYSICS AND CHEMISTRY

Nobel prize winner W. Heisenberg wrote in 1958 that Boscovich in his *Theory* gave “a key to the understanding of the structure of matter”. This was repeated in 1993 by Nobel laureate L. Lederman’s statement that *Theory* is “a key to the entire modern physics”. The aim of this work is to elucidate this “key” and to show how it can be used in modern physics and chemistry.

Structure of fluids: Modern physics cannot provide an accurate description of the structure of fluids (i.e. liquids and real gases). This is a huge problem, since many physical, chemical and other processes are performed in them. According to Boscovich, the interaction between particles in fluids can be described by a “force-distance” curve that has two cohesion limits and one non-cohesion limit. Some particles are at nearer, but some at more distant limits. Hence, fluids are the mixtures of two phases, having different densities. Each phase contributes to the overall properties of liquid proportionally to its quantity. But, what are these phases like, and what are their quantities? We proved for 143 substances that Boscovich’s limits of cohesion and non-cohesion correspond to some well known characteristic states of matter, from ideal gas to solid phase at absolute zero temperature. We described the structure of fluids in these states and developed a mathematical expression to calculate the densities and the fractions of the individual phases in fluids. Hence, we have applied this concept to solve the following problems.

Ethylene polymerization: It was discovered in 1933 that gaseous ethylene can be polymerized only if it was compressed above 1000 bars. Thus, a very useful plastics, polyethylene, is produced. Why is extremely high pressure necessary? It was proposed that compressed ethylene molecules were regularly arranged. But how? Most extensive research provided no answers to these questions. We answered them in the late 1970s by applying the limits of cohesion and non-cohesion suggested by Boscovich.

Polyethylene melting: By knowing how compressed ethylene molecules were arranged, we used the law of continuity published by Boscovich in 1754 to predict the effect of pressure on melting temperature of polyethylene.

Methylmethacrylate (MMA) polymerization: Using Boscovich’s *Theory* and the mentioned mathematical expression, we interpreted the structure of liquid MMA, theoretically predicted and experimentally confirmed its polymerization.

Density of solar planets: According to Boscovich, there are different forces in nature, but they are changed by a unique law, described by Boscovich’s

curve. Hence, it can be proposed, by analogy, that the same mathematical expression should be applied to calculate densities of fluids as well as densities of solar planets. We have confirmed that proposal.

Key words: Roger Boscovich, natural philosophy, application, fluid structure

PETRA ŠOŠTARIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

KLAUZULE ANTIČKIH PJESNIKA U *EKLOGI* (1753) RUĐERA BOŠKOVIĆA

Svaki je antički pjesnik u svom radu uzimao u obzir tradiciju i prvake žanra u kojem se okušavao, a taj običaj slijedili su i neolatinisti. Utjecaj prethodnika očitiji je u poeziji nego u prozi zbog načela kvantitativne versifikacije: stihovi su sastavljeni od stopa u kojima se pravilno izmjenjuju dugi i kratki slogovi. U gradnji heksametra, stiha sastavljenog od 6 daktilskih stopa, dio koji se osobito lako pamtio bio je njegov završetak, tzv. klauzula. Upotrijebiti klauzulu nekog drugog pisca nije se smatralo plagiranjem, nego dokazom načitanosti i poznavanja lektire, a svakako je i olakšavalo posao pjesniku kojem latinski nije bio materinji jezik te nije mogao odrediti dužinu svakog pojedinog sloga s onom lakoćom s kojom su to mogli Rimljani. Suvremena tehnologija omogućava nam da provjerimo svaku pojedinu klauzulu i odredimo joj porijeklo.

Da bi se pisalo na odavno izumrlom jeziku, bilo je potrebno temeljito čitanje izvornih tekstova. Da bi se pisala bilo koja književna vrsta, bilo je potrebno poznavanje prethodnika, velikih antičkih pisaca koji su se u toj vrsti istaknuli. U slučaju ekloge na latinskom kao glavni uzor među Rimljanima nameće se Vergilije, a na njega kod Boškovića upućuju imena Likide i Titira. Mogu li na Vergilija uputiti i klauzule koje je Ruđer Bošković upotrijebio u svojoj *Eklogi* (1753)? Upućuju li one na Vergilijeve *Ekloge* ili na neko drugo djelo? Ima li klauzula posuđenih od drugih pisaca? Kakav je statistički odnos među djelima i piscima? Možemo li matematički dokazati Vergilijev utjecaj na Ruđera Boškovića? Pokušat ću u svojem izlaganju odgovoriti na ova pitanja te sugerirati neke teme za daljnja istraživanja.

Ključne riječi: Ruđer Bošković, ekloga, heksametar, klauzula

THE CLAUSULAE OF THE CLASSICAL POETS IN RUĐER BOŠKOVIĆ'S *ECLOGA* (1753)

In composing verse each poet of the antiquity tended to draw from the tradition and the most prominent exponents of the genre, this practice being also adopted by the Neolatinists. The influence of predecessors is more articulate in poetry than in prose because of the principle of quantitative versification: metre is composed of feet, in which long and short syllables interchange regularly. In hexameter, metre consisting of six dactyl feet, the part easily remembered was its ending, the so-called clausula. The practice of borrowing clausula from some other poet was not viewed as plagiarism, but as proof that he was well read and familiar with literature. This certainly helped the poets whose mother tongue was other than Latin to determine the length of each syllable in the way so easily done by the Romans. Modern technology provides the tools to examine every clausula respectively and determine its origin.

In order to write in an extinct language, extensive reading of the original texts was a priority. In order to write in any literary genre, thorough knowledge of the predecessors, great classical writers who were major figures of the genre, had to be of prime concern. With regard to eclogue in Latin, Virgil earned the position of the leading model among the Romans, the names of Lycidas and Tytirus reflecting his influence on Bošković. May the clausulae that Ruđer Bošković used in his *Ecloga* (1753) be also ascribed to Virgil? Could they possibly be related to Virgil's *Eclogues* or to some other work? Are there any clausulae borrowed from other writers? What is the statistical correlation between the works and writers? Can Virgil's influence on Ruđer Bošković be proved mathematically? These are the questions I shall try to answer in my lecture, and also suggest some other topics for future research.

Key words: Ruđer Bošković, eclogue, hexameter, clausula

VLADIS VUJNOVIĆ¹, INGA LISAC¹, IVICA MARTINOVIĆ²

¹*Geophysical Department, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, University of Zagreb, Croatia /*

Geofizički odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

²*Institute of Philosophy, Zagreb, Croatia /*

Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska

HISTORICAL AND SCIENTIFIC COMMENTARY OF BOŠKOVIĆ'S DISSERTATION *DE AURORA BOREALI* (1738)

Between his studies of philosophy and theology, Ruđer Bošković worked for six years as a *magister* in the lower classes of the two Jesuit colleges: in Rome and in Fermo, but in addition to his regular teaching duties, from 1736 he embarked upon the research and publishing of the treatises in mathematics, astronomy and meteorology. The fruit of such scientific interest is the treatise *De aurora boreali*, which Bošković submitted to the academic public on two occasions, first in August 1738 at the Roman Seminary (*in Seminario Romano*), and at the Roman College (*in Collegio Romano*) the following month, shortly before he began his studies of theology. Based on Martinović's translation of the treatise *De aurora boreali* into Croatian, it is interpreted and commented from the perspective of the history of science (Martinović) and from the standpoint of the physics of the atmosphere (Vujnović and Lisac).

In constructing the treatise, young Bošković followed the scientific style of his professor of mathematics Orazio Borgondio, who at the Collegium Romanum published treatises with the same text organisation from 1713 to 1734: division into propositions and corollaries. By that time Bošković zealously read Newton's *Opticks*, the latter's first Latin edition from 1706, for in the treatise he cited Query 20, where Newton concludes that "the density of air is proportional to the force compressing it". He rightly leaned on Mairan's famous treatise *Traité physique et historique de l'Aurore Boréale*, first published in 1731 in the *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences* in Paris, and two years later in a separate book. Bošković used the method that Mairan applied for the calculation of the aurora height which appeared on 19 October 1726, and borrowed also two of his drawings, adapting them to his conclusions and calculations. For the appearance of aurora borealis on 16 December 1737, he drew on the report *Observatio Aurorae Borealis, visae nocte insequenti diem XVI. Decembris, Anno 1737* by Giovanni Poleni, professor of mathematics at the University of Padua, published in Venice in 1738 together with four other

reports. Bošković's third valuable source for the topic of aurora borealis was the Moravian astronomer Christian Mayer, because the Ragusan in his treatise also applied Mayer's method for the determination of the aurora height from a single position. Lastly, young Bošković shaped a scientific instruction "what to observe in these phenomena in future". (IM)

Four of the five propositions of Bošković's dissertation deserve scientific commentary. In the second proposition Bošković depicts a method for the calculation of the height of Earth's atmosphere: taking that first solar rays are seen when the Sun is 18° under the horizon, he constructs the path of light, which, with two "reflections", leads to atmospheric height of 20 km. Although Bošković's result is acceptable in comparison with the contemporary measured results, it is rather the fruit of pure chance than of the sound model, since the passage of light through the atmosphere is much more complex than in Bošković's model.

The third proposition contains the main task of Bošković's dissertation: determination of the aurora height. Based on the data collected by observing the phenomenon in Rome and in Paris on 19 October 1726, and with the help of planimetry and planar trigonometry, Bošković calculated the aurora height as being 1080 km.

The fourth proposition solves the same problem of the aurora as observed on 16 December 1738. This time Bošković evaluated its height as being 1220 km. The present results show that polar light appears in the atmospheric layer between 100 and 1000 km. Therefore Bošković's result can be understood as a slightly exceeded value of the upper limit of the phenomenon. Inaccurate determination of the height for several hundreds of kilometers was obviously possible due to complex structure of the phenomenon. One should bear in mind that the regular geometrical shape of the polar light is actually a crude approximation.

By using Mayer's method, Bošković solved the theoretical problem in the fifth proposition: how to determine the height of auroral oval which is centred on the geographical pole and whose plane is orthogonal to the Earth's rotation axis.

In the sixth, last proposition of his dissertation Bošković adhered to Mairan's explanation of the physical cause of polar light: Solar rotation, documented by the motion of solar spots, can lead to deformation of the solar atmosphere, which therefore obtains convex shape and is extended to ecliptic and flows into Earth's atmosphere. By analysis and commentary of the conditions under which rarefied solar atmosphere mixes with the high rarefied layer of Earth's atmosphere, Bošković elaborated Mairan's hypothesis and

supplemented it by a conclusion acceptable for contemporary explanation of the generation of the phenomenon. (VV, IL)

Key words: Ruđer Bošković, Orazio Borgondio, Isaac Newton, Jean-Jacques Dortous Mairan, Giovanni Poleni, Christian Mayer, Earth's atmosphere, polar light / aurora borealis

POVIJESNI I ZNANSTVENI KOMENTAR UZ BOŠKOVIĆEVU RASPRAVU *DE AURORA BOREALI* (1738)

U šestogodišnjem razdoblju između studija filozofije i teologije Ruđer Bošković djelovao je kao *magister* u nižim razredima dvaju isusovačkih kolegija: u Rimu i Fermu, ali je, uz redovite nastavne dužnosti, od 1736. godine počeo istraživati i objavlјivati rasprave iz matematike, astronomije i meteorologije. Primjer takva njegova znanstvenog interesa je i rasprava *De aurora boreali*, koju je Bošković ponudio akademskoj javnosti u dva navrata, prvo u kolovozu 1738. u Rimskom sjemeništu (*in Seminario Romano*), a potom sljedećega mjeseca u Rimskom kolegiju (*in Collegio Romano*), neposredno prije nego će započeti studij teologije. Na temelju Martinovićeva prijevoda rasprave *De aurora boreali* na hrvatski jezik, ona se ovom prigodom komentira iz perspektive povijesti znanosti (Martinović) i iz perspektive fizike atmosfere (Vujnović i Lisac).

Pri kompoziciji rasprave mladi je Bošković slijedio znanstveni stil svoga profesora matematike Orazija Borgondija, koji je u Rimskom kolegiju objavljivao rasprave od 1713. do 1734. s istom organizacijom teksta: podjelom na stavke i korolare. Već tada bio je temelјiti čitatelj Newtonove *Opticks*, i to prvoga latinskoga izdanja iz 1706, jer je u raspravi citirao Query 20, gdje Newton zaključuje da je »gustoća zraka razmjerna sili koja ga zgušnjava«. S pravom se oslonio na glasovitu Mairanovu raspravu *Traité physique et historique de l'Aurore Boréale*, koja je prvi put objavljena 1731. u *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences* u Parizu, a dvije godine kasnije u samostalnoj knjizi. Bošković se poslužio metodom koju je Mairan primijenio na izračunavanje visine sjeverne zore opažene 19. listopada 1726. te je preuzeo i dva njegova crteža, prilagodivši ih svojim zaključcima i izračunima. Za pojavu sjeverne zore 16. prosinca 1737. oslonio se na izvješće *Observatio Aurorae Borealis, visae nocte insequenti diem XVI. Decembris, Anno 1737.* Giovannija Polenija, profesora matematike na Sveučilištu u Padovi, što je tiskano u Veneciji 1738. zajedno s još četiri izvješća. Treći važan Boškovićev izvor za tematiku sjeverne zore bio je moravski astronom Christian Mayer, jer je Dubrovčanin u raspravi iskušao i njegovu metodu za određivanje udaljenosti sjeverne zore s

jednog jedinog motrišta. Napokon, mladi je Bošković oblikovao stručni naputak »što u ovim pojavama treba ubuduće motriti«. (IM)

Četiri od pet stavaka Boškovićeve rasprave zavređuju znanstveni komentar. U drugom stavku Bošković nudi jedan način mjerenja visine Zemljine atmosfere: uzevši da se prve Sunčeve zrake zapažaju kada je Sunce prividno ispod obzora za 18°, konstruiran je put zrakā s dvije »refleksije« i određena »visina« atmosfere od 20 km. Iako je Boškovićev rezultat redom veličine prihvatljiv prema današnjim izmjerenim rezultatima, više je plod slučajnosti nego razumnosti modela, jer je prolaz svjetlosti atmosferom mnogo složeniji proces od Boškovićeva modela.

Treći stavak sadržava glavnu zadaću rasprave: određivanje visine na kojoj se polarna svjetlost javlja iznad Zemljine površine. Na temelju podataka, koji su prikupljeni opažanjem pojave u Rimu i Parizu 19. listopada 1726., Bošković je s pomoću planimetrije i ravninske trigonometrije izračunao da je visina polarne svjetlosti iznosila 1080 km.

Četvrti stavak rješava istu zadaću za polarnu svjetlost opaženu 16. prosinca 1738. Ovog puta Bošković je procijenio njezinu visinu na 1220 km. Današnji rezultati pokazuju da se polarna svjetlost pojavljuje u atmosferskom sloju između 100 i 1000 km. Stoga se Boškovićev rezultat može uzeti kao nešto premašena vrijednost gornje granice pojave. Pogrešno određivanje visine od nekoliko stotina kilometara očito je omogućeno građom pojave. Treba imati na umu da je pravilan geometrijski oblik polarne svjetlosti zapravo velika aproksimacija.

U petom je stavku Bošković s pomoću Mayerova postupka riješio teorijski problem: odrediti visinu polarne svjetlosti iz samo jednog položaja ako je ona kružna oblika i centrirana na Zemljinu os vrtnje, u ravnini koja je okomita na tu os.

U šestom, posljednjem stavku svoje rasprave Bošković je zauzeo stav o fizičkom uzroku polarne svjetlosti, pristavši uz Mairanovo objašnjenje: Sunčeva vrtnja, dokazana gibanjem pjega, može dovesti do deformacije njegove atmosfere, koja postiže konveksni oblik i širi se ravninom ekliptike te ulazi u Zemljinu atmosferu. Analizom i komentarom uvjeta pod kojim se prorijeđena Sunčeva atmosfera miješa s visokim prorijeđenim slojem Zemljine atmosfere, Bošković je razradio Mairanovu hipotezu i dopunio je zaključkom, koji je prihvatljiv za današnje tumačenje procesa kako nastaje polarna svjetlost. (VV, IL)

Ključne riječi: Ruđer Bošković, Orazio Borgondio, Isaac Newton, Jean-Jacques Dortous Mairan, Giovanni Poleni, Christian Mayer, Zemljina atmosfera, polarna svjetlost / sjeverna zora

FRANJO ZENKO

Zagreb, Hrvatska /

Zagreb, Croatia

USPOREDBA PETRIĆA I BOŠKOVIĆA

Opravdanje naznačene usporedbe nalazimo u samog Petrića odnosno Boškovića. Kod Petrića u masivnom uspoređivanju Platona i Aristotela, a kod Boškovića Newtona i Leibnitza. Petrić i Bošković uspoređuju se već na razini biografija, a onda sve do razine doktrina.

Premda je metafizika svjetla vrlo stara, a u renesansi obnovljena, specifičnost Petrićeva pristupa principu svjetla jest njegova aristotelovska metoda. Njome Petrić dolazi do prvog uzroka ne putem analize gibanja nego svjetla, kako to stoji u njegovu glavnom djelu *Nova de universis philosophia*. Bošković pak radikalizira Newtonovu ideju o silama da bi došao do jednog jedinstvenog zakona silā. Naročito je to razvio u glavnom djelu *Theoria philosophiae naturalis*.

Iako neki aspekti Petrićeve misli izazivaju interes kasnije filozofije, pa i danas, Boškovićeva 'teorija' silā biva aktualnom za modernu fiziku i 'prirodnu filozofiju' sve do danas.

Ključne riječi: Frane Petrić, Ruđer Bošković, Aristotel, Newton, metafizika svjetla, teorija silā, aktualnost

THE COMPARISON OF PETRIĆ AND BOŠKOVIĆ

The justification of the proposed comparison is equally found in Petrić and in Bošković. In Petrić there is a massive comparison of Plato and Aristotle, and in Bošković of Newton and Leibnitz. Petrić and Bošković are being compared from the basic biographical level to the level of their doctrines.

Though the metaphysics of light is very old and had been renewed in the Renaissance, the specificity of Petrić's approach to the principle of light is in his Aristotelian method by which he reaches the first cause not by means of the analysis of movement, as it is quoted in his work *Nova de universis philosophia*, but by means of the analysis of light. On the other hand Bošković radicalizes Newton's idea of forces in order to reach the one and unique law of forces. This he has especially expounded in his major work *Theoria philosophiae naturalis*.

As much as some aspects of Petrić's thought have continued to arouse the interest of the later as well as of the current philosophers, so has Bošković's 'theory' of forces remained in the focus of modern physics and 'natural philosophy' to the present day.

Key words: Frane Petrić, Ruđer Bošković, Aristotle, Newton, metaphysics of light, theory of forces, actuality

20. DANI FRANE PETRIĆA

Adresar izlagača

20th DAYS OF FRANE PETRIĆ

Addresses of the speakers

Medunarodni simpozij
FILOZOFSKA GIBANJA NA JUGOISTOKU EUROPE

International Symposium
PHILOSOPHICAL TRENDS IN SOUTHEAST EUROPE

Sead Alić

Centar za filozofiju medija
Petrovogorska 18
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: cfm@centar-fm.org
www.seadalic.com

Dilek Arli Çil

Bogazici University
Faculty of Science and Letters
Philosophy Department
TR-34342 Bebek, Istanbul
Turkey
e-mail: dilekarli@hotmail.com

Miroslav Artić

Lermanova 53
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: miroslav.artic@inet.hr

Krešimir Babel

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: kresimirbabel@gmail.com

Davor Balić

Mali Potočec 95
HR-48260 Križevci
Croatia
e-mail: davor.balic@kc.t-com.hr

Pavo Barišić

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: pavo@ifzg.hr

Sulejman Bosto

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Franje Račkog 1
BIH-71000 Sarajevo
Bosnia and Herzegovina
e-mail: sulejmanbosto@yahoo.com

Nihal Petek Boyacı Gülenç

Uludag Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
TR-16059 Nilüfer/Bursa
Turkey
e-mail: npetekb@gmail.com
npetek@uludag.edu.tr

Marita Brčić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Sinjska 2
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: mbrcic@ffst.hr

Nenad Cekić

Univerzitet u Beogradu
Filozofski fakultet
Čika Ljubina 19–21
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: crveni@sezampro.rs
n.cekic@sezampro.rs

Krešimir Cerovac

Našička 2
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: kresimir.cerovac@xnet.hr

Betül Çotuksöken

Maltepe Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
TR–Maltepe, Istanbul 34857
Turkey
e-mail: betulc@maltepe.edu.tr

Igor Čatić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet strojarstva i brodogradnje
Ivana Lučića 5
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: icatic@fsb.hr

Berislav Čović

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u
Zagrebu
Hrvatske bratske zajednice 4
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: berislavc@gmail.com

Ivana Čović

Poljička 6
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivana.covic@hotmail.com

Dragan Čalović

Megatrend univerzitet
Fakultet za kulturu i medije
Ul. Goce Delčeva 9
RS–11070 Novi Beograd
Serbia
e-mail: calovic_dragan@yahoo.com

Bruno Ćurko

Andrije Hebranga 10e
HR–23000 Zadar
Croatia
e-mail: bcurko@ifzg.hr

Dejan Donev

Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«
Pravni fakultet
Institut za novinarstvo,
medije i komunikacije
Mihail Čakov 13–1–9
MK–1000 Skopje
Macedonia
e-mail: d_donev@yahoo.com
dejandonev@pf.ukim.edu.mk

Kurtul Güleñç

Dokuz Eylül Üniversitesi
Tinaztepe Yerleşkesi Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
TR–Buca, İzmir 0232
Turkey
e-mail: kurtulgulenc@yahoo.com
kurtul.gulenc@deu.edu.tr

Péter Hartl

Budapest University of Technology and
Economics
Department of Philosophy and History
of Science
Building E, 6th floor
Egry József srt. 1
H–1111 Budapest
Hungary
e-mail: hp.hpeter@gmail.com

Irfan Hošić

Univerzitet u Bihaću
Tehnički fakultet
Irfana Ljubijankića bb
BIH–77000 Bihać
Bosnia and Herzegovina
e-mail: i.hosic@tfb.ba

Ana Jeličić

Gajeva 11
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: anjelici08@gmail.com

Vladimir Jelkić

Sveučilište J. J. Strossmayera
u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: vjelkic@ffos.hr

Veronika Ježková

Lipnice nad Sázavou 232
CZ–582 32 Lipnice n. Sázavou
Czech Republic
e-mail: wera@mail.muni.cz

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: hjuric@ffzg.hr

Ivan Kaltchev

St. Kliment Ohridski
University of Sofia
Faculty of Philosophy
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
BG–1504 Sofia
Bulgaria
e-mail: ivan_kaltchev@yahoo.com

Miodrag Kapetanović

Matematički institut SANU
Knez Mihailova 36
RS–11001 Beograd, p.p. 367
Serbia
e-mail: miodrag@msn.com
miokapetan@gmail.com

Filip Kovačević

Univerzitet Crne Gore
Fakultet političkih nauka
Ulica 13. jula 2
ME–81000 Podgorica
Montenegro
e-mail: filip@ac.me

Mislav Kukoč

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Ivana pl. Zajca bb
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: mkukoc@ffst.hr

Emil Kušan

Ante Rudana 1
HR–21222 Marina
Croatia
e-mail: emil.kusan@ffst.hr

Nenad Malović

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška 38, p.p. 432
HR–10001 Zagreb
Croatia
e-mail: nenad.malovic@vz.t-com.hr

Tina Marasović

Šibenska 3
HR–2100 Split
Croatia
e-mail: tina.marasovic@gmail.com

Mile Marinčić

Srednja Škola »Ivan Švear«
Školska 12
HR–10310 Ivanić Grad
Croatia
e-mail: mile.marincic66@gmail.com

Béla Mester

Hungarian Academy of Sciences
Institute for Philosophical Research
Etele út 59–61
H–1119 Budapest
Hungary
e-mail: mester@webmail.phil-inst.hu

Matko Meštrović

Ekonomski institut
Trg J. F. Kennedyja 7
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mmestrovic@eizg.hr

Helena Motoh

Oražnova 8
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: helena.motoh@guest.arnes.si

Josip Oslić

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška 38, p.p. 432
HR–10001 Zagreb
Croatia
e-mail: ured@kbf.hr

Borut Ošljaj

Špruha 4
SI–1236 Trzin
Slovenia
e-mail: borut.osljaj@guest.arnes.si

Ivan Peklić

Matije Gupca 42
HR–48260 Križevci
Croatia
e-mail: ivan.peklic@kc.t-com.hr

Tomislav Petković

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet elektrotehnike i računarstva
Zavod za primijenjenu fiziku
Unska 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: tomislav.petkovic@fer.hr

Krunoslav Pranjić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: kpranjic@ffzg.hr

Sandra Radenović

Univerzitet u Beogradu
Medicinski fakultet
Dr. Subotića 8
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: sandrar@med.bg.ac.rs

Slobodan Sadžakov

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Dr. Zorana Đinđića 2
RS–21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: ssadzakov@yahoo.com

Jos Schaefer-Rolffs

Berliner Str. 205
DE–45144 Essen
Germany
e-mail: jos@schaefer-rolffs.de

Marija Selak

Antuna Stipančića 14
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: marija.selak@gmail.com

Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivana_skuhala@net.hr

Rok Svetlič

Staničeva 5
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: rok.svetlic@guest.arnes.si

William Sweet

St Francis Xavier University
Department of Philosophy
Box 5000
CA–Antigonish, Nova Scotia B2G 2W5
Canada
e-mail: wsweet@stfx.ca

Marjan Šimenc

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
AŠkerčeva 2
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: marjan.simenc@pef.uni-lj.si

Lenart Škof

Univerza na Primorskem
Fakulteta za humanistične študije Koper
Titov trg 5
SI–6000 Koper
Slovenia
e-mail: lenart.skof@guest.arnes.si

Fulvio Šuran

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za studij na talijanskom jeziku
I. M. Ronjgova 1/1
HR–52100 Pula
Croatia
e-mail: fsuran@unipu.hr

Mihovil Šušnić

Orešje 35a
HR–10000 Zagreb
e-mail: mihovil.susnic@gmail.com

Rajka Švrljuga

Kalca 41
HR–51226 Hreljin
Croatia
e-mail: rajka.svrljuga@gmail.com

Kiril Temkov

Ul. Bojmija 4/58
MK–1000 Skopje
Macedonia
e-mail: etika1894@yahoo.com

Harun Tepe

Hacettepe University
Department of Philosophy
TR–06800 Beytepe, Ankara
Turkey
e-mail: harunt@hacettepe.edu.tr

Iris Tićac

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
Obala kralja P. Krešimira IV. br. 2
HR–23000 Zadar
Croatia
e-mail: iticac@unizd.hr

Dobrin Todorov

Student town “Christo Botev”
UMG “St. Ivan Rilski”
Humanitarian department
BG–1700 Sofia
Bulgaria
e-mail: dobrintodorov@abv.bg
dobrintod@yahoo.com

Hristo Todorov

New Bulgarian University
Philosophy and Sociology Department
21 Montevideo blvd.
BG–1618 Sofia
Bulgaria
e-mail: htodorov@nbu.bg
christo.todorov@gmail.com

Luka Tomašević

Katoličko-bogoslovni fakultet u Splitu
Zrinsko frankopanska 19
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: ltomasevic@kbfs-st.hr
ltomasevic4@gmail.com

Ahu Tunçel

Maltepe University
Department of Philosophy
TR– Maltepe, Istanbul 34857
Turkey
e-mail: ahut@maltepe.edu.tr
ahutuncel@yahoo.com

Karel Turza

Univerzitet u Beogradu
Medicinski fakultet
Dr. Subotića 8
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: turza@med.bg.ac.rs

Lino Veljak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lveljak@ffzg.hr

Nenad Vertovšek

Stomorica 7
HR–23000 Zadar
Croatia
e-mail: nenad.vertovsek@gmail.com

Dafne Vidanec

Visoka škola za poslovanje i upravljanje
»Baltazar Adam Krčelić«
Vladimira Novaka 23
HR–10290 Zaprešić
Croatia
e-mail: dafne.vidanec@gmail.com

Radomir Videnović

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Ćirila i Metodija 2
RS–18000 Niš
Serbia
e-mail: ravi.nissin@sbb.rs

Stelios Virvidakis

University of Athens
Krousovou 4
Ilissia
GR–Athens 115 28
Greece
e-mail: svirvid@phs.uoa.gr

Dragica Vujadinović

Univerzitet u Beogradu
Pravni fakultet
Bulevar kralja Aleksandra 67
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: dragicav@ius.bg.ac.rs

Budislav Vukas, ml.

Sveučilište u Rijeci
Pravni fakultet
Hahlić 6
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: bvukas@pravri.hr

Divna Vuksanović

Fakultet dramskih umetnosti u Beogradu
Dr. Zorana Đinđića 26/13
RS–11070 Novi Beograd
Serbia
e-mail: divnavuk@eunet.rs

Ivana Zagorac

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: izagorac@ffzg.hr

Enis Zebić

Kralja Zvonimira 119
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: enis.zebic@gmail.com

Bojan Žalec

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska c. 4
SI–1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: bojan.zalec@teof.uni-lj.si

18. simpozij
OD PETRIĆA DO BOŠKOVIĆA:
MIJENE U FILOZOFIJI PRIRODE

18th Symposium
PETRIĆ TO BOŠKOVIĆ:
CHANGES IN THE NATURAL PHILOSOPHY

Mirela Altić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mirela.altic@zg.t-com.hr

Erna Banić-Pajnić

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: erna@ifzg.hr

Francis Brassard

Od Kaštela 5
HR-20000 Dubrovnik
Croatia
e-mail: frbrassard@gmail.com

Irena Bratičević

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za klasičnu filologiju
Lučićeva 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: irena.braticevic@ffzg.hr

Bruno Ćurko

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: bcurko@ifzg.hr

Andrije Hebranga 10e
HR-23000 Zadar
Croatia

Drenka Dobrosavljević

Radio-televizija Vojvodine
Radio Novi Sad
Ignjata Pavlasa 3
21000 Novi Sad
Serbia

Kaće Dejanović 3

21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: drenka.dobro@gmail.com

Heda Festini

Tizianova 35
HR-51000 Rijeka
Croatia
e-mail: heda.festini@ri.t-com.hr

Mihaela Girardi-Karšulin

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail:
mihaela.girardi-karsulin@zg.t-com.hr

Goran Gjetvaj

Sveučilište u Zagrebu
Građevinski fakultet
Zavod za hidrotehniku
Savska cesta 16
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: goran@grad.hr

Aleksandra Golubović

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
S. Krautzeka bb
HR-51000 Rijeka
Croatia
e-mail: agolub@ffri.hr

Snježana Husić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za klasičnu filologiju
Lučićeva 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: shusic@ffzg.hr

Mirko Jakić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Sinjska 2
HR-21000 Split
Croatia
e-mail: mirko.jakic@ffst.hr

Blanka Jergović

Hrvatska radiotelevizija
Hrvatski radio
Prisavlje 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: blanka.jergovic@hrt.hr

Srećko Kovač

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: skovac@ifzg.hr

Stipe Kutleša

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: stipekutlesa1@gmail.com

Inga Lisac

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geofizički odsjek
Horvatovac 95
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lisac@irb.hr

Marinko Marić

Ivana Meštrovića 3
HR-20000 Dubrovnik
Croatia
e-mail: marinko@maric.com.hr

Marin Martinić Jerčić

WEB RASTER
Milke Trnine 34
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: marin.3d@gmail.com

Ivica Martinović

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivica@ifzg.hr

Jadranka Njerš Beresford-Peirse

The International Trust for Croatian
Monuments
34 Cadogan Square
UK-London SW1X 0JV
United Kingdom
e-mail: jadrankab@peirse.com

Snježana Paušek-Badždar

Zavod za povijest i filozofiju znanosti
HAZU
Ante Kovačića 5
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: spbazdar@hazu.hr

Tomislav Petković

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet elektrotehnike i računarstva
Zavod za primijenjenu fiziku
Unska 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: tomlislav.petkovic@fer.hr

Dragan Poljak

Sveučilište u Splitu
Fakultet elektrotehnike, strojarstva i
brodogradnje
Zavod za elektroniku
Ruđera Boškovića 32
HR-21000 Split
Croatia
e-mail: dpoljak@fesb.hr

Dušan Ražem

Institut Ruđer Bošković
Bijenička cesta 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: razem@irb.hr

Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivana_skuhala@net.hr

Franjo Sokolić

Sveučilište u Splitu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Odjel za fiziku
Teslina 12
HR-21000 Split
Croatia
e-mail: sokolic@pmfst.hr

Dragoslav Stoiljković

Univerzitet u Novom Sadu
Tehnološki fakultet
Bulevar cara Lazara 1
21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: dragos@uns.ac.rs

Petra Šoštarić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za klasičnu filologiju
Lučićeva 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: psostari@ffzg.hr

Vladis Vujnović

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geofizički odsjek
Horvatovac 95
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: vvujnovi@irb.hr

Franjo Zenko

Kušlanova 2
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: franjo.zenko@zg.t-com.hr

**MEĐUNARODNA FEDERACIJA
FILOZOFSKIH DRUŠTAVA
(FISP)**

**INTERNATIONAL FEDERATION
OF PHILOSOPHICAL SOCIETIES
(FISP)**

U okviru 20. Dana Frane Petrića, u Cresu će se od 21. do 22. rujna 2011. godine održati Godišnji sastanak Upravnog odbora Međunarodne federacije filozofskih društava (FISP).

O FISP-u

Međunarodna federacija filozofskih društava (FISP – Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie) je najvažnija svjetska nevladina udruga za filozofiju, utemeljena 1948. godine. Njezini glavni ciljevi su: izravan doprinos razvoju profesionalnih veza između filozofa svih zemalja, slobodno i uz uzajamno uvažavanje; poticanje kontakata među institucijama i društvima, kao i periodičnim publikacijama posvećenima filozofiji; prikupljanje dokumentacije korisne za razvoj filozofskih studija; organiziranje Svjetskog filozofskog kongresa svakih pet godina (prvi je održan 1900. godine); promicanje filozofske edukacije, priprema izdanja od globalnog interesa te doprinos utjecaju filozofske spoznaje na rješavanje globalnih problema.

Članovi FISP-a nisu filozofi pojedinci, nego filozofska društva i druge slične filozofske ustanove i udruge na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini. Od ukupno stotinjak članica FISP-a, jednu četvrtinu čine međunarodne, a ostatak nacionalne udruge. FISP okuplja filozofska društva i ustanove iz Argentine, Austrije, Belgije, Benina, Brazila, Bugarske, Češke, Danske, Filipina, Finske, Francuske, Grčke, Gvatemale, Hrvatske, Indije, Irana, Irske, Islanda, Italije, Izraela, Japana, Jordana, Južne Afrike, Južne Koreje, Kanade, Kine, Konga, Kube, Latvije, Luksemburga, Mađarske, Makedonije, Maroka, Meksika, Mongolije, Nepala, Nigerije, Nizozemske, Novog Zelanda, Njemačke, Perua, Poljske, Rumunjske, Rusije, Senegala, Singapura, Sjedinjenih Američkih Država, Sjeverne Koreje, Slovačke, Španjolske, Švedske, Švicarske, Tajvana, Turske, Ujedinjenog Kraljevstva, Ukrajine i Venezuele.

FISP je član Međunarodnog odbora za filozofiju i humanističke znanosti (CIPSH – Conseil International pour la Philosophie et les Sciences Humaines). CIPSH je također nevladina udruga koja se sastoji od trinaest svjetskih federacija i predstavlja vezu između tih federacija i UNESCO-a.

Upravni odbor FISP-a

Ured:

Predsjednik: William McBride (SAD)

Prethodni predsjednik: Peter Kemp (Danska)

Dopredsjednice: Marietta Stepaniants (Rusija), Herta Nagl-Docekal (Austrija), Betül Çotuksöken (Turska)

Glavni tajnik: Luca M. Scarantino (Italija/Francuska)

Blagajnik: Guido Küng (Švicarska)

Administrativna tajnica: Emiliya Ivanova (Bugarska/Francuska)

Počasni predsjednici/ce:

Evandro Agazzi (Italija), Ioanna Kuçuradi (Turska), Francisco Miro-Quesada (Peru)

Članovi:

Gholamreza Aavani (Iran), Günter Abel (Njemačka), Joseph C.A. Agbakoba (Nigerija), Tanella Boni, (Obala Slonovače/Francuska), Tomás Calvo-Martínez (Španjolska), Bhuvan Chandel (Indija), Marcello Dascal (Izrael), Didier Deleule (Francuska), Thalía Fung Riverón (Kuba), † Sé mou Pathé Gueye (Senegal), Paulin Hountondji (Benin), Ivan Kaltchev (Bugarska), Hyung Chul Kim (Južna Koreja), Mislav Kukoč (Hrvatska), Maija Kūle (Latvija), Samuel Lee (Južna Koreja), Ernest Lepore (SAD), Dermot Moran (Irska), Ilkka Niiniluoto (Finska), Hans Poser (Njemačka), Riccardo Pozzo (Italija), Jacob Dahl Rendtorff (Danska), Basilio Rojo-Ruiz (Meksiko), Ken-ichi Sasaki (Japan), David Schrader (SAD), Gerhard Seel (Švicarska), Warayuth Sriwarakuel (Tajland), William Sweet (Kanada), Tran Van Doan (Tajvan), Pham Van Duc (Vijetnam), Lourdes Velazquez (Meksiko), Stelios Virvidakis (Grčka), Tu Weiming (Kina/SAD), Dikun Xie (Kina)

Odbori FISP-a

Odbor za opća pitanja: † David G. Evans (*predsjednik*), Luca Maria Scarantino (*predsjednik*), Ioanna Kuçuradi, Ilkka Niiniluoto, David Schrader, Tran Van Doan.

Odbor za filozofske susrete i međunarodnu suradnju: Maija Kūle (*predsjednica*), Betül Çotuksöken, Paulin J. Hountondji, Ivan Kaltchev, Mislav Kukoč, Basilio Rojo Ruiz, William Sweet, Tran Van Doan.

Odbor za nastavu filozofije: Riccardo Pozzo (*predsjednik*), Jean Ferrari, Gholamreza Aavani, Joseph C.A. Agbakoba, Tomas Calvo-Martinez, Betül Çotuksöken, David Evans, Thalia Fung Riveron, † Sé mou P. Guèye, Gilbert Hottois, Ivan Kaltchev, Peter Kemp, Ioanna Kuçuradi, Dermot B. Moran, Hans Poser, Lourdes Velazquez, Stelios Virvidakis. *Vanjski članovi:* Nadia Boccara (Italija), Jean Leclercq (Belgija).

Odbor za bioetiku i etiku znanosti: David Schrader (*predsjednik*), Gilbert Hottois, Jacob Dahl Rendtorff, Thalia Fung Riveron, Mislav Kukoč, Lourdes Velazquez. *Vanjski članovi:* Thomas Pawers (SAD), Stavroula Tsinorema (Grčka).

Odbor za ljudska prava: Stelios Virvidakis (*predsjednik*), Ioanna Kuçuradi, Myrto Dragona-Monachou, Bhuvan Chandel, Stavroula Tsinorema, Georgia Apostolopoulou, Dimitris Dimitrakos.

Odbor za interkulturalna istraživanja u filozofiji: William Sweet (*predsjednik*), Marcelo Dascal, † Sé mou P. Guèye, Basilio Rojo Ruiz, Ken-ichi Sasaki, Marietta Stepaniants, Yubraj Aryal.

Odbor za povijest filozofije: Hans Poser (*predsjednik*), Gholamreza Aavani, Tomas Calvo-Martinez, Betül Çotuksöken, Marcelo Dascal, Didier Deleule, David Evans, Jean Ferrari, Thalia Fung Riveron, Hyung Chul Kim, Mislav Kukoč, Maija Kūle, Samuel Lee, Dermot Moran, Riccardo Pozzo, Jacob Dahl Rendtorff, David Schrader, William Sweet. *Vanjski član:* Wolfgang Kaltenbacher (Austrija).

Odbor za estetiku: Gerhard Seel, Ken-ichi Sasaki (*predsjednici*)

Aktivnosti FISP-a

FISP svakih pet godina organizira **Svjetski filozofski kongres** kojemu je domaćin jedna od zemalja članica. FISP također organizira važne međunarodne konferencije i druge tematski usmjerene filozofske skupove.

XXIII. Svjetski filozofski kongres: »Filozofija kao istraživanje i kao način života« (www.wcp2013.gr) održat će se od 4. do 10. kolovoza 2013. godine u Ateni, Grčka, u organizaciji FISP-a i Grčkog filozofskog društva. Kongres ima nekoliko međusobno komplementarnih ciljeva: poredbeno istraživanje svjetskih filozofskih tradicija i njihovih različitih doprinosa i uzajamnih utjecaja; promišljanje zadaća i funkcija filozofije u suvremenom svijetu, glede doprinosa, očekivanja i sraza filozofskog mišljenja s političkim, religijskim, socijalnim, ekonomskim, tehnološkim i drugim disciplinama kao i s različitim kulturama i tradicijama; naglašavanje važnosti filozofske refleksije za javnu raspravu globalnih problema čovječanstva.

Glavna tema Kongresa 2013. »Filozofija kao istraživanje i kao način života«, naglašavajući obje dimenzije, i teoriju i praksu, poziva se na Sokratovo uvjerenje da nedostojan život nije vrijedan življenja. Ovaj kongres otvara raspravu o naravi, ulozi i odgovornosti filozofije i filozofa danas glede problema, sukoba, nejednakosti i nepravdi povezanih s razvojem planetarne civilizacije koja je ujedno i multikulturalna i tehnološka. Glavna tema kongresa razrađivat će se, prema tradiciji svjetskih filozofskih kongresa, u tri pozvana predavanja, nazvana po trima slavnim filozofima prošlosti: Ibn Rošd, Maimonid i Kierkegaard, zatim u četiri plenarne sesije, sedam simpozija, sedamdesetpet sekcija s prihvaćenim priopćenjima, kao i u brojnim pozvanim sesijama, sesijama udruga članica, te na okruglim stolovima o specifičnim filozofskim temama, na tematskim radionicama kao i na studentskim sesijama.

Bilten FISP-a izlazi dva puta godišnje i donosi informacije o aktivnostima FISP-a i njegovu doprinosu općoj ulozi filozofije, zatim informacije o aktivnostima članica FISP-a, kao i dostupne informacije vezane uz filozofske aktivnosti i globalne perspektive diljem svijeta.

Među **dostupnim izdanjima FISP-a** nalaze se: *Philosophy and Cultural Development* (1993.); *The Idea of Development. Between Its Past and Its Future* (1993.); *The Idea and the Documents of Human Rights* (1995.); *Teaching Philosophy on the Eve of the Twenty-first Century* (1998.); *Les philosophes et la technique* (Paris: Vrin, 2003.: akti konferencije održane u Bruxellesu u lipnju 2002., koja je organizirana pod pokroviteljstvom FISP-ovog Odbora za etiku znanosti i tehnike, s posebnim osvrtom na bioetiku); *Socrate pour tous/Socrates for Everybody. Enseigner la philosophie aux non-philosophes/Teaching Philosophy to Non-Philosophers* (Paris, Vrin: 2003: akti FISP-ovog kolokvija održanog u Kopenhagenu); *The Idea of Values* (Charlottesville: Philosophy Documentation Center, 2003.); te *A Short History of the International Federation of Philosophical Societies (FISP)* (Ankara: 2003.), FISP-ovog počasnog predsjednika Evandra Agazzija.

Arhivi FISP-a sadrže dokumentaciju o dosadašnjim aktivnostima Federacije i nalaze se u Institutu za filozofiju Sveučilišta u Düsseldorfu (Njemačka).

Međunarodna filozofska olimpijada (IPO – International Philosophy Olympiad), natjecanje za učenike srednjih škola, prvi je put održana 1993. godine na inicijativu Odsjeka za filozofiju Sveučilišta u Sofiji, koji je pozvao grupu filozofa iz različitih zemalja. Članovi osnivači bili su: Ivan Kolev (Bugarska), Gerd Gerhardt (Njemačka), Katalin Havas (Mađarska), Wladislaw Krajewski (Poljska), Florina Otet (Rumunjska) i Nuran Direk (Turska). Održavanje Olimpijada podržao je i UNESCO, te se od 2001. godine Međunarodne filozofske olimpijade održavaju pod pokroviteljstvom FISP-a uz priznanje i podršku UNESCO-a.

From September 21st to 22nd 2011 in Cres, within the framework of the 20th *Days of Frane Petrić*, will be held the Annual Meeting of the Steering Committee of the International Federation of Philosophical Societies (FISP).

About FISP

International Federation of Philosophical Societies (FISP – Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie) is the highest non-governmental world organization for philosophy (<http://www.fisp.org/>). It was established in 1948. Its main objectives are: to contribute directly to the development of professional relations between philosophers of all countries, freely and with mutual respect; to foster contacts between institutions, societies and periodical publications dedicated to philosophy; to collect documentation useful for the development of philosophical studies; to sponsor every five years a World Congress, the first one of which met in 1900; to promote philosophical education, to prepare publications of global interest and to contribute to the impact of philosophical knowledge on global problems.

FISP members are not individual philosophers, but philosophical societies and other similar philosophical institutions at national, regional and international levels. Among its approximately one hundred members, three-quarters are national and one-quarter international societies. FISP gathers the philosophical societies and institutions from following countries: Argentina, Austria, Belgium, Benin, Brasil, Bulgaria, Canada, China, Congo, Croatia, Cuba, Czech Republic, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Guatemala, Hungary, Iceland, India, Iran, Ireland, Israel, Italy, Japan, Jordan, Latvia, Luxembourg, Macedonia, Morocco, Mexico, Mongolia, Nepal, The Netherlands, New Zealand, Nigeria, North Korea, Peru, Philippines, Poland, Romania, Russian Federation, Senegal, Singapore, Slovakia, South Africa, South Korea, Spain, Sweden, Switzerland, Taiwan, Turkey, Ukraine, United Kingdom, United States of America, and Venezuela.

FISP is a member of CIPSH, le Conseil International pour la Philosophie et les Sciences Humaines (ICPHS in English). CIPSH, also a non-governmental organization, consists of thirteen World Federations and constitutes the link between these Federations and UNESCO.

FISP Steering Committee

Bureau:

<i>President:</i>	William McBride (USA)
<i>Ex-President:</i>	Peter Kemp (Denmark)
<i>Vice Presidents:</i>	Marietta Stepaniants (Russian Federation), Herta Nagl-Docekal (Austria) Betül Çotuk- söken (Turkey)
<i>Secretary General:</i>	Luca M. Scarantino (Italy/France)
<i>Treasurer:</i>	Guido Küng (Switzerland)
<i>Administrative Secretary:</i>	Emiliya Ivanova (Bulgaria/France)

Honorary Presidents:

Evandro Agazzi (Italy), Ioanna Kuçuradi (Turkey), Francisco Miro-Quesada (Peru)

Members:

Gholamreza Aavani (Iran), Günter Abel (Germany), Joseph C.A. Agbakoba (Nigeria), Tanella Boni (Ivory Coast / France), Tomàs Calvo-Martínez (Spain), Bhuvan Chandel (India), Marcelo Dascal (Israel), Didier Deleule (France), Thalía Fung Riverón (Cuba), † Sé mou Pathé Gueye (Senegal), Paulin Hountondji (Benin), Ivan Kaltchev (Bulgaria), Hyung Chul Kim (South Korea), Mislav Kukoč (Croatia), Maija Kūle (Latvia), Samuel Lee (South Korea), Ernest Lepore (USA), Dermot Moran (Ireland), Ilkka Niiniluoto (Finland), Hans Poser (Germany), Riccardo Pozzo (Italy), Jacob Dahl Rendtorff (Denmark), Basilio Rojo-Ruiz (Mexico), Ken-ichi Sasaki (Japan), David Schrader (USA), Gerhard Seel (Switzerland), Warayuth Sriwarakuel (Thailand), William Sweet (Canada), Tran Van Doan (Taiwan), Pham Van Duc (Vietnam), Lourdes Velazquez (Mexico), Stelios Virvidakis (Greece), Tu Weiming (China / USA), Dikun Xie (China)

FISP Committees

Committee on General Policy: † David G. Evans (*Chair*), Luca Maria Scarantino (*Chair*), Ioanna Kuçuradi, Ilkka Niiniluoto, David Schrader, Tran Van Doan.

Committee on Philosophical Encounters and International Cooperation: Maija Kūle (*Chair*), Betül Çotuksöken, Paulin J. Hountondji, Ivan Kaltchev, Mislav Kukoč, Basilio Rojo Ruiz, William Sweet, Tran Van Doan.

Committee on the Teaching of Philosophy: Riccardo Pozzo (*Chair*), Jean Ferrari, Gholamreza Aavani, Joseph C.A. Agbakoba, Tomas Calvo-Martínez, Betül Çotuksöken, David Evans, Thalia Fung Riveron, † Sékou P. Guèye, Gilbert Hottois, Ivan Kaltchev, Peter Kemp, Ioanna Kuçuradi, Dermot B. Moran, Hans Poser, Lourdes Velazquez, Stelios Virvidakis. *External members:* Nadia Boccara (Italy), Jean Leclercq (Belgium).

Committee on Bioethics and the Ethics of the Sciences: David Schrader (*Chair*), Gilbert Hottois, Jacob Dahl Rendtorff, Thalia Fung Riveron, Mislav Kukoč, Lourdes Velazquez. *External members:* Thomas Pawers (USA), Stavroula Tsinorema (Greece).

Committee on Human Rights: Stelios Virvidakis (*Chair*), Ioanna Kuçuradi, Myrto Dargona-Monachou, Bhuvan Chandel, Stavroula Tsinorema, Georgia Apostolopoulou, Dimitris Dimitrakos.

Committee on Intercultural Research in Philosophy: William Sweet (*Chair*), Marcelo Dascal, † Sékou P. Guèye, Basilio Rojo Ruiz, Ken-ichi Sasaki, Marietta Stepaniants, Yubraj Aryal.

Committee on History of Philosophy: Hans Poser (*Chair*), Gholamreza Aavani, Tomas Calvo-Martínez, Betül Çotuksöken, Marcelo Dascal, Didier Deleule, David Evans, Jean Ferrari, Thalia Fung Riveron, Hyung Chul Kim, Mislav Kukoč, Maija Kūle, Samuel Lee, Dermot Moran, Riccardo Pozzo, Jacob Dahl Rendtorff, David Schrader, William Sweet. *External member:* Wolfgang Kaltenbacher (Austria).

Committee on Aesthetics: Gerhard Seel, Ken-ichi Sasaki (*Chairs*)

FISP Activities

FISP sponsors every five years the **World Congress of Philosophy**, hosted by the country of one of its member societies. It also sponsors major international conferences and other philosophical meetings of more limited scope.

The 23rd World Congress of Philosophy: “Philosophy as Inquiry and Way of Life” (www.wcp2013.gr) will be held from August 4 through August 10, 2013, in Athens, Greece, under the auspices of the FISP and the Greek Philosophical Society. The Congress has several aims, which are to be understood as complementary: To inquire into the world’s philosophical traditions and compare them in terms of their diverse contributions and possible mutual cross-fertilization. To reflect on the tasks and functions of philosophy in the contemporary world, taking account of the contributions, expectations, and gaps in philosophical awareness associated with other disciplines, with political, religious, social, economic, technological, etc., activities and with diverse cultures and traditions. To emphasize the importance of philosophical reflection for public discourse on global issues affecting humanity.

The main theme of the 2013 Congress, “Philosophy as Inquiry and Way of Life”, emphasizing both theory and practice, recalls the declaration of Socrates that the unexamined life is not worth living. The 2013 Congress invites discussion of the nature, roles, and responsibilities of philosophy and philosophers today. It is committed to paying heed to the problems, conflicts, inequalities, and injustices connected with the development of a planetary civilization that is at once multicultural and techno-scientific. The main theme of the Congress will be developed, according to the tradition of the World Congresses, in three endowed lectures, named after three famous philosophers of the past: Ibn Roshd, Maimonides, and Kierkegaard, four plenary sessions, seven symposia, seventy-five sections for contributed papers, a number of invited sessions, member societies sessions, round-tables on specific philosophical topics, thematic workshops and student sessions.

The Newsletter of FISP appears twice a year, including information concerning its activities and its contribution to the universal role of phi-

losophy, information concerning the activities of its members, as well as all available information concerning philosophical activities and global prospects from all over the world.

Among **the available publications of FISP** are: *Philosophy and Cultural Development* (1993); *The Idea of Development. Between Its Past and Its Future* (1993); *The Idea and the Documents of Human Rights* (1995); *Teaching Philosophy on the Eve of the Twenty-first Century* (1998); *Les philosophes et la technique* (Paris: Vrin, 2003: actes d'une conférence – tenue à Bruxelles en juin 2002 – organisée sous les auspices de La commission pour l'éthique des sciences et des techniques, spécialement de la bioéthique, de la FISP); *Socrate pour tous/Socrates for Everybody. Enseigner la philosophie aux non-philosophes/Teaching Philosophy to Non-Philosophers* (Paris, Vrin: 2003: actes du colloque de Copenhague de la FISP /of the Copenhagen FISP colloquium/); *The Idea of Values* (Charlottesville: Philosophy Documentation Center, 2003); and *A Short History of the International Federation of Philosophical Societies (FISP)* (Ankara: 2003), by Honorary President Evandro Agazzi.

FISP Archives, containing documentation of the past activities of the Federation, are kept at the Institute of Philosophy of the University of Düsseldorf (Germany).

The International Philosophy Olympiad (IPO), which is a competition for high-school pupils, first took place in 1993, by an initiative of the Department of Philosophy of Sofia University to invite a group of philosophers from various countries. These Olympiads have also been welcomed by UNESCO. Since 2001 the International Philosophy Olympiads have been organized under the auspices of FISP and with the recognition and support of UNESCO.

SPONZORI
20. DANA FRANE PETRIĆA

SPONSORS OF
THE 20th DAYS OF FRANE PETRIĆ

**STALNI SPONZORI *DANA FRANE PETRIĆA* /
REGULAR SPONSORS OF THE *DAYS OF FRANE PETRIĆ***

**Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske /
Ministry of Science, Education and Sports of the Republic of Croatia**

**Ministarstvo kulture Republike Hrvatske /
Ministry of Culture of the Republic of Croatia**

**Grad Cres /
Town of Cres**

**DONATORI /
DONORS**

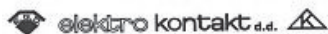
**Turistička zajednica Cres /
Tourist Board Cres**

ELKA kabeli d.o.o.

**KONČAR – ELEKTRIČNI APARATI
SREDNJEG NAPONA d.d.**

dm-drogerie markt d.o.o.

**PODUPIRATELJI /
SUPPORTERS**

**Hrvatska turistička zajednica /
Croatian National Tourist Board**

DANI FRANE PETRIĆA

Kronologija
1992.–2011.

THE DAYS OF FRANE PETRIĆ

Chronology
1992–2011

- 1992** ○ Suvremena filozofska gibanja u Hrvatskoj, Sloveniji i Herceg-Bosni / Contemporary Philosophical Movements in Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina
- 1993** ○ Platon i platonizam / Plato and Platonism
 ○ Jezik i mišljenje, književnost i filozofija / Language and Thought, Literature and Philosophy
 Stručni skup nastavnika filozofije i logike / Meeting of Lecturers of Philosophy and Logic
- 1994** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Filozofija prirode / Philosophy of Nature
- 1995** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Ekologija / Ecology
- 1996** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Lijepo u prirodi i umjetnosti / The Beautiful in Nature and the Fine Arts
- 1997** ○ 400. obljetnica smrti Frane Petrića / 400th Anniversary of the Death of Frane Petrić
- 1998** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Izazovi bioetike / The Challenges of Bioethics
- 1999** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Teorija kaosa / Theory of Chaos
- 2000** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Filozofija vremena / Philosophy of Time
- 2001** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Bioetika i znanost u novoj epohi / Bioethics and Science in the New Epoch
- 2002** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Filozofija i tehnika / Philosophy and Technology

- 2003** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
○ Demokracija i etika / Democracy and Ethics
- 2004** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Filozofija i odgoj u suvremenom društvu / Philosophy and Education in Contemporary Society
- 2005** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Teorija relativnosti i filozofija: Povodom 100. obljetnice Einsteino-ve Specijalne teorije relativnosti / Theory of Relativity and Philosophy: In Celebration of the 100th Anniversary of Einstein's Special Theory of Relativity
- 2006** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Filozofija, znanost, religija: kompleksnost odnosa i granice dijaloga / Philosophy, Science, Religion: Complexity of Relations and Limits of Dialogue
- 2007** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Čovjek i kultura / Human and Culture
- 2008** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Filozofija i globalizacija / Philosophy and Globalization
- 2009** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Filozofija i mediji / Philosophy and Media
- 2010** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
○ Pitanja identiteta / Questions of Identity
- 2011** ○ Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy
○ Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe

IZDAVAČ: Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb

BIBLIOTEKA: Filozofski glasnik

NIZ: Libellus 19

ISSN: 1848-2236

ZA IZDAVAČA: Lino Veljak

UREDNICI: Ivana Zagorac, Ivica Martinović

POSLOVNA TAJNICA: Mira Matijević

PRIJEVODI: Vesna Baće, Ana Janković Čikoš, Ivica Martinović,
Ivana Skuhala Karasman, Ivana Zagorac i autori

KOREKTURA: Krešimir Babel, Mira Matijević,
Ivana Skuhala Karasman, Ivana Zagorac

PRIJELOM TEKSTA: OCEAN GRAF, Zagreb

TISAK: GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA: 300 primjeraka

